

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**DIVISIOONAN TIEDUSTELUN KEHITTYMINEN JATKOSODAN
AIKANA**

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti
Jaakko Timo

Sotatieteiden maisterikurssi 8
Tiedusteluopintosuunta

Huhtikuu 2019

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Sotatieteiden maisterikurssi 8	Tiedusteluopintosuunta
Tekijä	
Yliluutnantti Jaakko Timo	
Tutkielman nimi	
DIVISIOONAN TIEDUSTELUN KEHITYMINEN JATKOSODAN AIKANA	
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka
Sotataito, sotahistoria	Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Huhtikuu 2019	Tekstisivuja 92 Liitesivuja 20
TIIVISTELMÄ	
<p>Toisen maailmansodan kokemukset vaikuttivat uuden yhtymäkoonpanon muodostamiseen muun muassa siten, että tiedustelujoukot saivat virallisen aseman suomalaisessa yhtymäorganisaatiossa vuonna 1952. Toisessa maailmansodassa tiedustelujoukkoja oli perustettu suoraan divisioonien alaisuuteen tarpeen vaatiessa ottamalla joukkoja alajohtoportailta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten suomalaisten divisioonien tiedustelu kehittyi jatkosodan aikana.</p> <p>Tämä tutkimus on kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu aikakauden arkistoasiakirjoista, ohjesäännöistä ja oppaista sekä aihetta koskevista aiemmista tutkimuksista ja kirjallisuudesta. Keskeisin lähdemateriaali koostuu armeijakuntien ja divisioonien asiakirjoista. Lähdeaineistoa analysoimalla on muodostettu kuvaus divisioonien tiedustelusta ja sen kehittämisestä jatkosodan aikana.</p> <p>Tutkimus osoitti, että jatkosodan aikana suurin kehitys tiedustelussa tapahtui divisioonien ja armeijakuntien korkeimman päällystön suhtautumisessa tiedusteluun, mikä vaikutti sen toteuttamiseen merkittävästi. Tiedustelua pidettiin tärkeänä ja komentajat olivat vuonna 1944 huomattavasti rohkeampia tekemään omia ratkaisujaan tiedustelun suhteen kuin vuonna 1941. Organisaatorakenteissa ei kehitystä juuri tapahtunut, sillä tilapäiset tiedusteluosastot eivät saaneet virallista asemaa jatkosodan aikana. Tiedustelun taktiikassa tai taistelutekniikassa ei voida sanoa tapahtuneen suurta kehitystä jatkosodan aikana, sillä sitä ei pyritty määrätietoisesti kehittämään, eikä toimintatavoissa tapahtunut selkeitä muutoksia. Päämajan näkökanta oli, että tiedustelu oli joukon oma asia. Tiedustelun koulutuksessa painopiste oli sotavankien kuulustelijoiden ja tiedustelu-upseereiden koulutuksessa. Yhtymien tiedustelujoukkoja ei erityisemmin koulutettu, vaan niihin pyrittiin valitsemaan parhaita sotilaita.</p> <p>Jatkosodan aikana ymmärrettiin lopullisesti divisioonien omien tiedustelujoukkojen tarve, sillä alajohtoportaiden joukkojen käyttö oli aina pois niiden toiminnasta. Vuonna 1941 perustetut tiedusteluosastot pääosin lakkautettiin asemasotaan mennessä, mutta kesällä 1944 perustetut osastot pysyivät toiminnassa jatkosodan loppuun asti. Taistelujen muuttuessa asemasodaksi elo-syyskuussa 1944 tiedustelussa ei tapahtunut samanlaista toiminnan alenemaa, kuin tapahtui vastaavassa tilanteessa 1941–1942.</p>	
AVAINSANAT	
Jatkosota, tiedustelu, divisioonat, kaukopartiot	

DIVISIOONAN TIEDUSTELUN KEHITTYMINEN JATKOSODAN AIKANA

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUKSEN TAUSTA	1
1.2	TUTKIMUSKYSYMYKSET	4
1.3	RAJAUKSET JA NÄKÖKULMA	6
1.4	TUTKIMUSMENETELMÄT JA LÄHDEAINEISTO	8
1.5	DIVISIOONAN TIEDUSTELU ENNEN JATKOSOTAA	12
2	YLEMMÄN JOHTOPORTAAN OHJAUS JA TUKE	20
2.1	TIEDUSTELUN VASTUUALUEET JA JOHTAMINEN ARMEIJAKUNNASSA	20
2.2	ARMEIJAKUNNAN TIEDUSTELUJOUKOT	22
2.3	TIEDON JAKAMINEN JA TIEDUSTELUN KEHITTÄMINEN	26
2.4	ARMEIJAKUNNAN DIVISIOONILLE ALISTAMAT TIEDUSTELUJOUKOT	30
3	DIVISIOONAN TIEDUSTELUTOIMISTON TEHTÄVÄT	34
3.1	DIVISIOONAN TIEDUSTELUORGANISAATIO	34
3.2	TIEDUSTELUN JÄRJESTÄMINEN JA YHTEYDENPITO	37
3.3	TIEDUSTELUKÄSKYT JA SUUNNITELMAT	40
3.4	TIEDUSTELUTIETOJEN JAKELU JA HYVÄKSIKÄYTTÖ	44
4	DIVISIOONAN TIEDUSTELUN TIEDONHANKINTA	48
4.1	MAATÄHYSTYS JA LIIKKUVA MAATIEDUSTELU	48
4.2	SOTAVANKIEN KUULUSTELUT	64
4.3	TYKISTÖN TIEDUSTELU	72
4.4	KUUNTELULÄHITIEDUSTELU	80
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	86
	LÄHTEET	93
	LIITTEET	105

DIVISIOONAN TIEDUSTELUN KEHITTYMINEN JATKOSODAN AIKANA

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Eri organisaatioiden ja johtoportaiden tiedustelukyvyn kehittäminen on tällä hetkellä Puolustusvoimissa ajankohtainen aihe.¹ Pasi Kesseli nosti vuonna 2007 esille tarpeet suomalaisen operaatiotaidon ja taktiikan kehityksen tutkimukselle Päämajasta yhtymiin ja taktisen tason joukkoihin, sillä niiden tutkimus on jäänyt liian vähälle.² Voidaksemme ymmärtää, miksi taktisen ja operatiivisen tason tiedustelujoukkomme ovat sellaisia kuin ne nykyään ovat, on ymmärrettävä se kehityskulku, joka on johtanut nykyhetkeen.

Toisen maailmansodan aikaan yhtymillä, armeijakunnista prikaateihin, ei ollut omia, erikseen tiedusteluun tarkoitettuja joukkoja, vaan ne tulivat organisaatorakenteisiin vasta 1950-luvulla.³ Näin ollen onkin tarpeellista selvittää, mitkä olivat ne syyt, jotka johtivat tähän kehitykseen. On luontevaa tutkia, minkälainen kehityskulku tiedustelun suhteen tapahtui jatkosodan aikana, josta tarve yhtymien oman tiedusteluun erikoistuneen suorituskyvyn luomiselle kumpusi ja, josta saatujen havaintojen perusteella suorituskykyä alettiin kehittää. Talvisodassa todettiin jo nimenomaan tiedusteluun tarkoitettujen taktisen tason joukkojen tarve, mutta esityksistä huolimatta yhtymät eivät saaneet omia orgaanisia tiedustelujoukkojaan jatkosotaan.⁴

Vaikka jatkosotaa yleisesti onkin tutkittu paljon, on tämä aihe kuitenkin jäänyt suhteellisen vähälle huomiolle, sillä valtaosa sotahistoriallisesta jatkosodan ajan tiedustelun tutkimuksesta käsittelee lähinnä ylijohdon ja armeijakunta -tason tiedustelua tai yksittäisiä, lähinnä teknisiä, tiedustelulajeja. Sama trendi vallitsee myös kaupallisissa julkaisuissa, joissa valta-asemaa

¹ Tilannekuva uudelle tasolle minilennokeilla, *Puolustusvoimat*, 8.9.2016. [http://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tilannekuva-uudelle-tasolle-minilennokeilla], luettu 4.12.2017 ja Puolustusministeriö: *Suomalaisen tiedustelulainsäädännön suuntaviivoja*. Helsinki 2015.

² Kesseli, Pasi: Mihin sotahistorian tutkimuksen painopiste tulisi tulevaisuudessa suunnata? *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*. Mikko Karjalainen & Petteri Jouko (toim.), Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 11, Helsinki 2008, s. 47.

³ Kesseli, Pasi: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939–1952*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1993, s. 63–65 ja liite 30.

⁴ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen: taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, Helsinki 2014 (1. painos 1996), s.186–188.

pitää kaukopartiotoimintaa käsittelevä kirjallisuus. Julkaisuista ja laadituista tutkimuksista lähes kaikki käsittelevät joko laajoja kokonaisuuksia tai keskittyvät tapaustutkimusmaisesti yksittäisiin, hyvin pieniin yksityiskohtiin meneviin aiheisiin.

Suomalaista yhtymä -tason tiedustelua ja sen kehittymistä toisen maailmansodan aikana ei ole tutkittu etenään viime vuosina paljoa. 1950- ja 1960 -luvulla Sotakorkeakoulussa laadittiin useita aihetta sivuavia diplomitöitä, joissa käsiteltiin niin tiedustelun yleisjärjestelyitä⁵, kuin tiedonhankintamenetelmiäkin⁶. Tutkimuksista suurin osa käsittelee armeijakunta -tason tiedustelua.⁷ Pataljoona- ja rykmentti -tason tiedustelusta on lisäksi laadittu muutamia diplomitöitä,⁸ mutta jostain syystä divisioonatason tiedustelu on jäänyt lähes kokonaan tutkimatta. Edellä mainitut tutkimukset ovat pääosin tapaustutkimuksia, joissa ei juurikaan käsitellä tiedustelun kehittymistä, vaan ne ovat paremminkin kuvauksia tapahtumista tai ne painottuvat tiedustelulle asetettavien vaatimusten tutkimiseen.⁹ Kyseiset tutkimukset tarjoavat kuitenkin arvokasta taustatietoa aiheesta. 1930 -luvulla laadituista diplomitöistä saadaan pohjatietoa jatkosodan alun tiedustelun järjestelyiden tutkimiseen,¹⁰ sillä varsinaista ohjesääntökirjallisuutta ei tiedustelusta ole tuolta ajalta kuin muutamia ja nekin antavat perusteita vain joko hyvin yleisellä tasolla¹¹ tai taisteluteknisellä tasolla¹². 1930 -luvun diplomityöt kuvaavat ainakin aikalaisnäkömyksiä tiedustelusta ja taktiikasta.¹³

1970- ja 1980 -luvulla tiedustelun tutkiminen vähentyi huomattavasti verrattuna kahteen aiempaan vuosikymmeneen, kunnes 1990-luvulta lähtien aihetta käsitteleviä tutkimuksia alettiin jälleen tehdä. Aihetta käsittelevänä yleistutkimuksena voidaan pitää Vesa Tynkkysen väitöskirjaa *Hyökkäyksestä puolustukseen: taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet*

⁵ Platan, V: *Missä määrin tiedustelutulokset ovat vaikuttaneet sotatoimien välittömään johtamiseen Kar.A:n hyökkäyksen aikana v 1941 ja millaisin tuloksin*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1954.

⁶ Luhtama, V: *Kenttätukikistön tiedustelutoiminta ja sen liittyminen muiden aselajien tiedusteluun*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1950, Sävy, EJ: *Valokuvaus kenttätukikistön tiedustelumuotona*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1958 ja Roiha, R.: *Sissi- ja kaukopartiotoiminta Suomen sodassa 1941–1944*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1973.

⁷ Poutanen, KSJ: *Tiedustelun järjestely armeijakunnissa v 1941 ennen hyökkäystä*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1962.

⁸ Riuttala, NA: *Keski- ja alijohdon tiedustelu*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1952.

⁹ Jokinen, R: *Vihollistiedustelumme Karjalan kannaksella 1944 sekä tiedustelun antamien tulosten luotettavuus*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1969, Järvi, S: *Tiedustelun järjestely ja sen avulla saavutetut tulokset suomalaisten puolella Jäämerentien suunnan sotatoimissa loka- ja marraskuussa 1944*. Esiupseerikurssin tutkielma, Taistelukoulu 1976 ja Lähde, Eelis: *Armeijan ja armeijakunnan lentotiedustelun tarve sekä sen vaatimat kalustolliset ja organisatoriset ratkaisut*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1958.

¹⁰ Ehnrooth, Adolf: *Toimisto II:n tehtävät ja toiminta armeijakuntaan kuuluvassa divisioonassa*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1935 ja Ingelius, R: *Divisioonan toimisto II:n tehtävät ja toiminta hyökkäysliikkeen aikana*. Diplomityö (vuosi mainitsematta), Sotakorkeakoulu.

¹¹ *Kenttäohjesääntö (K.O.) I 1927, toinen painos*. Yleisesikunta, Otava, Helsinki 1939 ja *Jalkaväen ohjesääntö II 1932, kolmas painos*. Yleisesikunta, Otava, Helsinki 1939.

¹² *Tiedusteluopas*, 2 painos. Puolustusministeriö, Otava, Helsinki 1940 (1. painos 1939).

¹³ Tynkkynen (2014), s.9.

*Suomessa*¹⁴. Suomalaisen operatiivis-taktisen tason tiedustelun kehityksen yleisteenä puolestaan voi pitää Marko Palokankaan tutkimusta *Hankitun tiedon varassa - Yhtymätason tiedustelun kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*¹⁵.

Tuoreinta suomalaista tiedustelun tutkimusta edustavat Vladimir Panschin väitöskirjassaan *Diletantteja vai taitajia? Päämajan valvontaosaston johtama valvonta ja vastavakoilu talvi- ja jatkosodassa*¹⁶ sekä Joonas Sipilä ja Tapio Koskimies teoksessaan *Sata vuotta suomalaista tiedustelua*¹⁷.

Panschin käsittelee tutkimuksessaan otsikon mukaisesti valvontaa ja vastatiedustelua Päämajan näkökulmasta, tosin rintamajoukoissa toteutettua valvontaa ja vastavakoilua sivuten. Vaikka divisioonan valvontaupseeri toimi yhteistyössä divisioonan tiedustelutoimiston kanssa, ei siinä käsitellä varsinaisesti tämä tutkimuksen aihealuetta eli viholliseen kohdistettavaa tiedustelua.¹⁸ Sipilän ja Koskimiehen toimittamassa teoksessa puolestaan luodaan yleiskatsaus Suomen sotilastiedustelun kehitykseen, mutta teoksessa ei käsitellä yhtymien tiedustelua.¹⁹

Yhtymän tiedustelua käsittelevät tarkemmin, tapaustutkimusmaisesti, Heikki Torniainen Pro gradu -tutkielmassaan *Tiedustelu ja sen merkitys 2. Divisioonan taistelussa Äyräpään-Vuosalmen alueella kesällä 1944*²⁰, Ville Vaittinen Pro gradu -tutkielmassaan *Ryhmä Raappanan tiedustelun kuva Ilomantsin taisteluihin 1944 osallistuneista neuvostojoukoista: eri tiedustelulajien tehokkuus ja luotettavuus*²¹ sekä Tomi Nyman esiupeeerikurssin tutkielmassaan *Yhtymien harjoittaman tiedustelutoiminnan järjestelyt Maaselän kannaksella asemasodan aikana 1942–1944*²². Lisäksi aihetta käsitellään käytännössä organisaation kehityksen tai yksittäisen tiedustelulajin näkökulmasta esimerkiksi Pasi Kesselin

¹⁴ Tynkkynen (2014), 1. painos on vuodelta 1996.

¹⁵ Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa - Yhtymätason tiedustelun kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Publishing Oy, Keuruu, 2018.

¹⁶ Panschin, Vladimir: *Diletantteja vai taitajia? Päämajan valvontaosaston johtama valvonta ja vastavakoilu talvi- ja jatkosodassa*. Maanpuolustuskorkeakoulun Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 23, Juvenes Print, Tampere 2018.

¹⁷ Sipilä, Joonas & Tapio Koskimies (toim.): *Sata vuotta suomalaista tiedustelua*. Atena Kustannus Oy, EU 2018.

¹⁸ Panschin (2018), s. 22–23, 132, 139 ja Tiedusteluopas (1940), s. 11.

¹⁹ Sipilä & Koskimies (2018).

²⁰ Torniainen, Heikki: *Tiedustelu ja sen merkitys 2. Divisioonan taistelussa Äyräpään-Vuosalmen alueella kesällä 1944*. Pro gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu 2014.

²¹ Vaittinen, Ville: *Ryhmä Raappanan tiedustelun kuva Ilomantsin taisteluihin 1944 osallistuneista neuvostojoukoista: eri tiedustelulajien tehokkuus ja luotettavuus*. Pro gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu 2006.

²² Nyman, Tomi: *Yhtymien harjoittaman tiedustelutoiminnan järjestelyt Maaselän kannaksella asemasodan aikana 1942–1944*. Esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2002.

diplomityössä *Suomalaisen prikaatin esikunnan ja aseman kehittyminen 1939–1952*²³ sekä Jari Maneliuksen diplomityössä *Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana*²⁴.

Yhtymien tiedustelua käsittelevistä tutkimuksista Torniainen keskittyy ajallisesti hyvin lyhyeen jaksoon ja tutkimus painottuu tiedustelun saamiin tuloksiin, niiden oikeellisuuteen ja vaikuttavuuteen taistelujen kulkuun suomalaisesta näkökulmasta. Torniainen on selvittänyt 2. Divisioonan tiedustelun tuloksellisuuden kattavasti Äyräpää-Vuosalmen taistelun ajalta ja sivuaa myös kesää 1944 edeltänyttä aikaa. Tutkimuksesta valtaosa käsittelee kuitenkin yleistä taisteluiden kulkua. Vaittisen tutkielma puolestaan painottuu tiedon keräämiseen taisteluteknisestä näkökulmasta. Siinä käsitellään pääasiassa partiotiedustelua ja sillä saavutettuja tuloksia. Nymanin tutkielma on laadukas, mutta pienestä sivumäärästä johtuen se jää suppeaksi divisioonien tiedustelun osalta painopisteen ollessa selkeästi armeijakunnan tiedustelun käsittelyssä. Palokangas käsittelee tutkimuksessaan yhtymän tiedustelun kehittymistä myös jatkosodan aikana, mutta tutkimus on suhteellisen pintapuoleinen tämän tutkimuksen aiheen osalta ja siinä painottuu voimakkaasti jalan suoritettu tiedustelu ja erityisesti kaukopartiotoiminta. Näin olleen siinäkään ei varsinaista divisioonan tiedustelua juuri tutkita.

1.2 Tutkimuskysymykset

Divisioonat toimivat jatkosodassa hyökkäysvaiheessa ja vuoden 1944 torjuntataisteluiden aikana armeijakuntien alaisuudessa sekä asemasotavaiheen ajan Kannaksen, Maaselän ja Aunuksen ryhmien alaisuudessa, joilta divisioonat saivat käskynsä ja ohjeensa myös tiedustelun osalta. Armeijakunnat ja ryhmien esikunnat puolestaan toimivat Päämajan alaisuudessa, tosin kolmella poikkeuksella. Hyökkäysvaiheessa Laatokan pohjoispuolella hyökkäsi Karjalan Armeija, jonka alaisuudessa toimi kaksi armeijakuntaa ja ryhmä Oinonen. Aunuksen Ryhmän poikkesi muista ryhmistä siten, että suoraan sen alaisuudessa ei toiminut divisioonaa, vaan armeijakuntia. Kesällä 1944 Karjalan kannaksella toimivien armeijakuntien ja Päämajan välisenä johtoportana puolestaan oli Kannaksen joukkojen komentajan esikunta.²⁵

²³ Kesseli (1993).

²⁴ Manelius, Jari: *Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1993.

²⁵ Karjalainen, Mikko: *Ajatuksista operaatioiksi - Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 12, Edita Prima Oy 2009, s.97 ja 261 ja Päämajan Operatiivisen osaston käsky n:o 378/Op.1/5d/sal., 25.2.1942, SPK-20880, Kansallisarkisto (KA).

Divisioonan ylemmältä johtoportaalta saatava ohjaus ja tuki vaikutti siihen, miten divisioonan oli suunniteltava omaa tiedusteluaan, mikä oli sen vastuualue ja minkälaisia olivat sen omat tietotarpeet. Ensimmäinen alatutkimuskysymys on *Miten ylempi johtoporras ohjasi divisioonan tiedustelua?* Tällä alatutkimuskysymyksellä selvitetään ylempien johtoportaan ja divisioonan välinen tiedustelun vastuu-aluejako, armeijakunnan antamat tiedusteluun liittyvät käskyt ja ohjaus sekä tiedustelutiedot sekä mahdolliset alistukset, kuten ilmatiedustelu, mittaustiedustelu ja radiotiedustelu.

Tiedustelu jaettiin Suomessa toisen maailmansodan aikaan kolmeen toiminnanhaaraan, jotka olivat tietojen:²⁶

- hankkiminen
- muokkaaminen, vertailu ja täydentäminen
- jakelu ja hyväksikäyttö

Tiedustelun johtoelin tarkoitti divisioonan ja ylempien johtoportaiden esikunnassa olevaa, esikuntapäällikön alaista, tiedustelutoimistoa (Toimisto II) tai rykmentin esikunnassa olevaa, komentajan alaista, tiedustelu-upseeria. Tiedustelunjohtoelimen päätehtäväksi katsottiin tiedustelun suunnittelu, johtaminen ja valvominen. Edellä mainituista toiminnanhaaroista ja päätehtävästä syntyi tiedustelun järjestely.²⁷ Tutkimuksen kannalta onkin oleellista selvittää, *millaiset olivat divisioonan tiedustelun järjestelyt?* Tällä toisella alatutkimuskysymyksellä halutaan selvittää, millainen oli divisioonan tiedustelun kokonaisuus ja miten tiedustelua johdettiin divisioonassa. Käytännössä selvitetään mistä ja minkälaista käskyjä ja ohjeita tiedustelun johtoelin sai ja johtoelimen toiminnan osalta miten tiedustelua suunniteltiin ja johdettiin, mistä tiedustelutiedot saatiin sekä miten saatuja tietoja muokattiin, vertailtiin, täydennettiin ja jaettiin.

Tiedustelutietojen hankkiminen jaettiin tuohon aikaan seitsemään tiedustelun päälajiin, jotka olivat:²⁸

- maatahystys
- liikkuva maatiedustelu
- ilmatiedustelu lentokoneesta joko aistitähystyksenä tai valokuvaamalla
- vankien, yliloikkarien ja paikallisten asukkaiden kuulustelu
- viholliselta saatujen tai anastettujen asiakirjojen tutkiminen

²⁶ Tiedusteluopas (1940), s. 10–11.

²⁷ Tiedusteluopas (1940), s.10–11 ja Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 63.

²⁸ Tiedusteluopas (1940), s. 8–9 ja Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 69–74.

- kuuntelu, suuntiminen, valon- ja äänenmittaus, joista käytettiin toisinaan yleisnimitystä erikoistiedustelu
- salainen tiedustelu, jonka järjestäminen kuului Päämajalle

Kolmannella alatutkimuskysymyksellä selvitetään *miten divisioona hankki tietonsa?* Kysymys keskittyy toiminnanhaaroista hankkimiseen ja pitää sisällään divisioonassa käytetyt tiedustelun pääajit, kyseisiä tehtäviä suorittaneet joukot ja tehtävien suoritustavat. Tutkimuskysymystä tarkastellaan kuitenkin divisioonan näkökulmasta painottaen erityisesti eri joukkojen käyttöperiaatteita eikä niinkään tiedustelutehtävien taisteluteknistä suorittamista. Tiedusteluun käytettyjen joukkojen osalta tutkitaan niin varsinaisia tiedusteluelimiä kuin ensisijaisesti muihin tehtäviin tarkoitettuja joukkoja.²⁹

Edellä mainittuihin alatutkimuskysymyksiin vastaamalla tulee samalla vastanneeksi päätutkimuskysymykseen, joka on *miten divisioonan tiedustelu kehittyi jatkosodan aikana?* Päätutkimuskysymyksellä etsitään siis divisioonan tiedustelussa jatkosodan aikana tapahtuneita muutoksia. Kysymys pitää sisällään kaikki tiedustelun toiminnanhaarat ja pääajit ja sillä selvitetään muutoksia organisaatioissa, kalustossa ja taktiikassa. Muutoksien etsiminen on keskeistä kaikissa alatutkimuskysymyksissä.

Tutkimuksessa aiheita käsitellään temaattisesti jaoteltuna eli eri aihealueiden kehitys on kirjattu yhteen lukuun tai kappaleeseen. Tavoitteena on, että divisioonan tiedustelun kokonaisuus saadaan selville erityisesti jatkosodan alkaessa 1941 ja sen päättyessä 1944 sekä tähän kehityskulkuun vaikuttaneet tekijät. Tutkimus etenee organisaatorakenteessa ylhäältä alaspäin siten, että divisioonan yläjohtoportaan ohjaus ja tuki tutkitaan ensin, sen jälkeen divisioonan tiedustelutoimiston toiminta ja lopuksi tietojen hankkiminen.

1.3 Rajaukset ja näkökulma

Tässä tutkimuksessa tutkitaan suomalaisia jalkaväkidivisioonia, jotka toimivat armeijakuntien ja ryhmien alaisuudessa. Rajaus on tehty koskemaan vain divisioonia, koska divisioonia oli jatkosodassa merkittävästi prikaateja enemmän ja ne pääsääntöisesti pysyivät koossa koko jatkosodan ajan.

Tutkimuksessa käsitellään kaikkia tiedustelun toiminnanhaaroja ja päälajeja paitsi salaista tiedustelua, koska sen toteuttaminen oli Päämajan vastuulla. Olisi ollut erittäin

²⁹ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 59 ja 63.

mielenkiintoista tutkia tiedustelun johtoelimen, eli tiedustelutoimiston, toimintaa johtamisen näkökulmasta, mutta lähdemateriaalista johtuen painopiste on tiedustelun toiminnanhaaroista tietojen hankkimisessa. Samoista syistä tiedustelun päälajeista painopiste on maatahystyksessä ja liikkuvassa maatiedustelussa, koska ne olivat kokonaisuuden kannalta divisioonan tärkeimmät tiedonhankintakeinot. Sotavankien kuulustelua käsitellään, koska sotavangeilta saatiin tietoja, joita ei muilla keinoin olisi ollut mahdollista saada. Sotavankitietojen merkitys oli suuri asemasodan aikana, jolloin monin paikoin syvyyteen ulottuva partiotiedustelu oli lähes mahdotonta. Lisäksi sotavankien ottaminen kuului väkivaltaiseen tiedusteluun, joka oli yksi jalkaväen tiedustelun tehtävistä.

Tykistön tiedustelua tutkitaan, sillä sen rooli oli merkittävä vihollistykistön paikantamisessa ja tähystysverkon muodostamisessa. Tykistön tiedustelun hankkimat tiedot olivat merkityksellisiä myös divisioonan kokonaisuuden kannalta, sillä ne muodostivat usein vertailupohjan muilla tiedustelulajeilla hankituille tiedoille ja toisin päin.³⁰ Puhelinkuuntelua ja radiotiedustelua käsitellään, sillä divisioonan viestipataljoonaan kuului vaihtelevia lähikuunteluyksiköitä. Huolimatta siitä, että lähikuunteluyksiköiden toiminta oli suhteellisen tehotonta ja operatiivisen radiotiedustelun päävastuu oli Päämajalla, niiden tuloksilla pystyttiin paikoin täydentämään divisioonan tiedustelun kuvaa.³¹ Ilmatiedustelua sivutaan, sillä ilmavalokuvien tulkinta, eli stereotutkimus, liittyi oleellisesti tykistön toimintaan, mutta sen päävastuu oli kuitenkin armeijakunnalla ja Päämajalla. Tutkimuksessa käsitellään monipuolisesti eri tiedustelulajeja, sillä tiedustelu on kokonaisuus, jota olisi vaikea ymmärtää jättämällä joitakin tiedonhankintamenetelmiä tutkimatta.³²

Tutkimuksessa tiedustelua tutkitaan nimenomaan divisioonan näkökulmasta, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimus ei painotu tiedustelutehtävien taisteluteknisen suorittamisen selvittämiseen, vaan pikemminkin tiedustelun kokonaisjärjestelyjen tutkimiseen. Käytännössä siis yksittäisen joukon osalta kiinnostavaa on se, minkälaisia tehtäviä sille annettiin ja miten se niissä onnistui, eikä niinkään se, miten joukko saamansa tehtävän suoritti.

Ajallisesti tutkimus rajataan jatkosotaan siten, että tutkittava ajanjakso alkaa kenttäarmeijan liikekannallepanosta kesäkuussa 1941 ja päättyy aselevon solmimiseen syyskuussa 1944. Jatkosotaa edeltänyt kehitys 1930 -luvulla ja talvisodasta saadut kokemukset esitellään lyhyesti, sillä niiden vaikutus tämän tutkimuksen lähtökohtatilanteeseen on oleellinen.

---

³⁰ Jokinen (1969), s. 29–30.

³¹ Jokinen (1969), s. 33–35.

³² Lähde (1959), s. 4–7 ja Jokinen (1969), s. 35–38.

Jatkosodasta saatuja kokemuksia ja niiden vaikutuksia tiedustelun kehittämiseksi jatkosodan jälkeen ei käsitellä, sillä tutkimuksessa tutkitaan nimenomaan jatkosodan aikaista kehitystä.

1.4 Tutkimusmenetelmät ja lähdeaineisto

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Laadulliselle sisällönanalyysille on tavanomaista, että hankittua tutkimusaineistoa tarkastellaan havaintoina yhdestä tai muutamasta tutkimuksen kohteeksi valitusta tapauksesta. Laadullinen tutkimus saa näin tapaustutkimuksen piirteitä.³³ Tapaustutkimukseksi nyt tutkittava aihe on suhteellisen laaja, mutta siinä tutkitaan kuitenkin tapaustutkimukselle tyypillisesti käytäntöjen muuttumista pyrkimyksenä luoda tutkittavasta tapauksesta - eli divisioonan tiedustelun kehittymisestä jatkosodassa - mahdollisimman eheä kuva.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija luottaa omiin havaintoihinsa ja käyttää induktiivista analyysiä eli tutkimuksen tavoitteena on saada selville odottamattomia asioita. Tarkoituksena ei ole teorian tai hypoteesien testaaminen vaan tutkimusaineiston monipuolinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Aineiston hankinnassa korostuu laadullisten metodien, tässä tapauksessa erilaisten dokumenttien ja tekstien, sisällön erittely.³⁴

Tutkimusaineistosta tehtävä analyysi, tulkinta ja johtopäätökset ovat tutkimuksen tärkein asia, sillä siinä vaiheessa selviää, minkälaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin saadaan. Aineiston analysoinnissa tärkeää on tietojen tarkistus eli mahdollisten ristiriitojen etsiminen. On syytä muistaa, että esimerkiksi sotapäiväkirjaan tehdyt merkinnät on tehty siinä hetkessä vallitsevin tiedoin ja toisaalta esimerkiksi raportteja ja taistelukertomuksia on voitu kaunistella, jotta oma toiminta näyttäisi paremmalta. On yleisesti tiedossa, että toisen maailmansodan aikaista aineistoa on kadonnut, tuhottu ja myyty. On myös mahdollista, että jostakin asiasta ei kiireessä ole edes paperista asiakirjaa laadittu. Pyrkimyksenä on, että eri lähteet täydentävät ja vahvistavat toisiaan tai kumoavat toisensa.³⁵

Tutkija on pyrkinyt varomaan asettamasta itselleen ennakkokäsityksiä tutkittavasta aiheesta, jotta tutkimuksen objektiivisuus säilyisi. Tämä riski on kuitenkin luonnollisesti olemassa, sillä

³³ Alasuutari, Pertti: *Mitä on laadullinen tutkimus?* [http://www.wedu.oulu.fi/tohtorikoulutus/jarjestettava_opetus/Alasuutari/Mita_laadullinen_tutkimus_on.pdf], luettu 13.12.2017.

³⁴ Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara: *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Helsinki 2009, s. 162–164.

³⁵ Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa. *Tiede ja ase. Suomen sotahistoriallisen seuran vuosijulkaisu N:o 35 1977*, s. 87–88 ja Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2009), s. 221–222.

tässä tutkimuksessa tutkitaan tutkijan oman työnantajan ja organisaation historiaa. Toisaalta taas tutkijan tausta puolustusvoimissa on auttanut tämän tutkimuksen teossa tiettyjen asioiden ymmärtämisessä ja päättelmissä.³⁶

Käytännössä tutkimus jakautui neljään vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin potentiaalinen lähdemateriaali ja toisessa vaiheessa kyseinen materiaali hankittiin. Lähdemateriaalin hankkimisen jälkeen lähteet järjesteltiin ja arvioitiin, minkä jälkeen tehtiin varsinainen tutkimus ja johtopäätökset. Tutkimuksessa tietoja pyrittiin vertaamaan useamman armeijakunnan ja divisioonan välillä, jotta yhtäläisyydet ja eroavaisuudet saatiin selville. Vertailukohtien määrään vaikutti saatavilla oleva materiaali. Selkeästi poikkeavat yksittäistapaukset on mainittu tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa asiaa, esimerkiksi toimintatapaa, voidaan pitää yleistettävänä havaintona, jos vastaavia tapauksia on kolme tai enemmän.³⁷

Tässä tutkimuksessa selvitetään ensin lyhyehkösti divisioonan tiedustelun tilanne jatkosodan alkaessa sisältäen 1930 -luvun, talvisodan ja välirauhan ajan kehityksen sekä kokemukset sekundäärilähteisiin, sekä kaikkein keskeisimpiin primäärilähteisiin, pohjautuen. Varsinainen tutkimus jakautuu ikään kuin useaan pienempään, alatutkimuskysymysten mukaiseen, tapaustutkimukseen, jotka yhdessä muodostavat tutkimuksen kokonaisuuden ja vastaavat siten päätutkimuskysymykseen. Hankkimalla mahdollisimman kattava lähdeaineisto ja erittelemällä sen sisältö ja vertailemalla eri lähteitä, on pyritty löytämään keskeisimmät muutokset tutkittavana ajanjaksona ja muodostamaan kokonaiskuva, mikä on vaatinut tutkijalta syvällistä perehtymistä lähdeaineistoon. Mikäli lähdeaineistosta on löytynyt selkeästi toisistaan poikkeavia tietoja, on myös nämä mahdolliset ristiriidat pyritty tuomaan esiin ja selvittämään ristiriitojen syyt.

Lähdeaineiston keräämisen jälkeen niiden sisällön perusteella muodostettiin analyysi siitä, miten tiedustelu on tutkittavana aikakautena kehittynyt. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että analyysi muodostettiin arkistolähteiden perusteella ja tehtyä analyysia verrattiin muiden tutkijoiden tekemiin analyysihin, jotta ristiriidat ja yhtäläisyydet löydettiin ja niiden syyt voitiin selvittää.

Muiden tutkijoiden aikaisempia tutkimustuloksia ei siis voida pitää automaattisesti täydellisinä totuuksina, vaikkakin tutkimusaste on huomioitava. Kehitystä tarkastellaan

³⁶ Lauerma (1977), s. 86–89 ja Renvall, Pentti: *Nykyajan historian tutkimus*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1965, s. 88.

³⁷ Renvall (1965), s. 220–221.

käsittelyluvuissa temaattisesti jaoteltuna ja tärkeimmät havainnot sekä päätelmät esitetään johtopäätökset -luvussa, jossa samalla vastataan päätutkimuskysymykseen.³⁸

Lähdeaineiston osalta pirstaleisuus on luonut haasteensa tälle tutkimukselle. Kenttä- ja jalkaväen ohjesäännöissä oli talvisotaa ennen hyvin yleisluontoisia ohjeita tiedustelun suorittamisesta ja nekin oli kirjoitettu hajanaisesti useisiin eri ohjesääntöihin. Ensimmäinen puhtaasti tiedustelua käsittelevä ohjesääntö tai opas, Tiedusteluopas, julkaistiin vasta 1939. Näin ollen sillä tuskin on ollut vaikutusta ainakaan talvisodassa. Jatkosodan osalta sen vaikuttavuus on todennäköisesti ollut vaihtelevaa, sillä Päämajan ohjeistuskin oli noudattanut sitä vain soveltuvin osin.³⁹ Edellä mainituista syistä lähdeaineiston keskiön muodostavat eri toimijoiden välinen kirjeenvaihto, käskyt, sotapäiväkirjat ja muu aikalaismateriaali. Alkuperäiset lähteet ovat tässä tutkimuksessa ensisijaisia lähteitä, joiden perusteella tutkimus on laadittu, sillä yleisesti ottaen ne mahdollistivat kaikkein yksityiskohtaisimman tarkastelun.⁴⁰

Ohjesäännöt ja oppaat kuvaavat ainakin virallista käsitystä siitä, kuinka tiedustelua olisi tullut suorittaa ja ne luovat pohjan etenkin lähtökohtatilanteelle kesällä 1941. Tuon ajan ohjesääntöjen vähyyden vuoksi lähtökohtatilanteen selvittämisessä on hyödynnetty hieman myös 1930 -luvulla laadittuja diplomitoita, sillä ne kuvaavat tuon ajan taktista ajattelua.⁴¹ Todellisen toiminnan, muutosten ja kehityksen tutkimisessa salainen kirjeenvaihto, asiakirjat, sotapäiväkirjat ja muu vastaava materiaali ovat kuitenkin tärkeimmässä osassa. Kuten jo aiemmin mainittiin, on tutkimuksessa kiinnitetty erityistä huomiota eri lähteiden arviointiin niiden subjektiivisuuden, tai jopa virheellisyyden, vuoksi niiden totuusarvon arvioimiseksi.⁴²

Aiheesta laadittuja aiempia tutkimuksia voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Niiden lähdeluettelot, mikäli sellainen on, voivat tarjota uusia lähteitä, mutta etenkin mikäli tutkimus perustuu tutkijan omiin kokemuksiin tai esimerkiksi haastatteluihin, niitä voidaan tarkastella lähes primäärilähteen tasoisina. Sotakorkeakoulussa 1946–1970 laadituissa diplomitoissa on käytetty haastatteluja lähdeaineiston hankinnassa, minkä vuoksi ne sisältävät usein niin kutsuttua harmaata tietoa, jota ei muulla tavoin ole kirjattu mihinkään. Tällaista, esimerkiksi toimintatapoja tai päätöksen perusteita koskevaa, tietoa voi olla lähes mahdoton saada muulla

³⁸ Renvall (1965), s. 85.

³⁹ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaanosaston Tied.pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s.1–2.

⁴⁰ Lauerma (1977), s. 90.

⁴¹ Tynkkynen (2014), s.9.

⁴² Lauerma (1977), s. 90 ja Renvall (1965), s. 187–189.

keinoin kuin haastattelemalla. Edellä mainitunkaltaisia lähteitä voidaan siten pitää arkistolähteiden veroisina primäärilähteinä.⁴³

Haastatteluita on käytetty lähteinä esimerkiksi kapteeni K Poutasen ja kapteeni R Jokisen diplomitoissa. Poutanen on haastatellut muun muassa kolme armeijakunnan tiedustelutoimiston päällikköä sekä Päämajan tiedusteluosaston henkilöstöä.⁴⁴ Jokinen on haastatellut myös Päämajan tiedusteluosaston henkilöstöä sekä muun muassa IV armeijakunnan esikuntapäällikköä, eversti Y Hautalaa, ja 18. divisioonan operatiivisen osaston päällikköä, kenraalimajuri Ville-Poju Somerkaria.⁴⁵ Tällaisissa tapauksissa on kuitenkin otettava huomioon, että tutkijan tai haastateltavien objektiivisuus saattaa olla kyseenalaista, sillä asioita voidaan muistaa väärin, vääristellä tai jättää jotakin kertomatta. Lisäksi on huomioitava, että ajan kuluessa ihmisen muistilla on taipumuksena ikään kuin korjata asioita, jolloin haastateltava voi tahattomasti kertoa asioita, jotka eivät ole täysin totta. Joka tapauksessa kehityksen yleisluontoisuuden selvittämisessä ja taustatiedon tarjoamisessa aiemmat tutkimukset ovat tärkeässä osassa.⁴⁶

Ohjesääntöihin ja oppaisiin voi sinänsä suhtautua luottavaisesti, mutta niiden ongelma on se, että niitä tuskin sellaisenaan on noudatettu ja käytännöt ovat muovautuneet kokemusten myötä tai esimiehen käskeminä. Juuri näiden käytänteiden muovautumiseen tässä tutkimuksessa on yritetty kiinnittää huomioita.

Käskyissä ja muissa vastaavissa operatiivisissa asiakirjoissa tiedon muuttamisen tai kaunistelun riski on ehkä pienempi kuin vaikkapa haastatteluissa, mutta se on kuitenkin olemassa. Sodan väsymyksen, pelon ja stressin alaisessa tilanteessa ihmisten havainnointikyky on voinut olla puutteellinen, omaa asemaa haluttu korostaa, epäonnistumisia vähätellä tai syy vierittää muille. Tästä syystä lähdemateriaalia on pyritty keräämään kattavasti, jotta virhemarginaali saataisiin pienemmäksi. Edellä mainituista syistä tässä tutkimuksessa käsitellään kaikkia divisioonassa käytettyjä tiedustelulajeja, jotta yksittäisen aselajin tiedustelun merkitys ei korostuisi liikaa. Asiakirjoja tutkittaessa on lisäksi huomioitava kenelle asiakirja on suunnattu, sillä tyypillisesti asiat ilmaistaan hyvinkin eri tavalla esimerkiksi esimiehille ja alaisille. On myös muistettava, että asiakirjan laatija ja

---

⁴³ Lauerma (1977), s. 92–93.

⁴⁴ Poutanen (1962), s. 6.

⁴⁵ Jokinen (1969), s. 4-5.

⁴⁶ Lauerma (1977), s. 92–93 ja Renvall (1965), s. 205.

allekirjoittaja eivät useinkaan ole sama henkilö, vaikka allekirjoittaja asiakirjan hyväksyykin ja on varmasti ohjannut sen laadintaa.⁴⁷

Henkilökohtaiset päiväkirjat tarjoavat arvokasta tietoa eri henkilöiden mielipiteistä ja asenteista esimerkiksi annettuja käskyjä kohtaan ja tarjota näin niin sanottua harmaata tietoa. Tällaisiin lähteisiin tulee kuitenkin suhtautua varauksella ja niiden tiedot tarkistaa mahdollisista muista lähteistä niiden subjektiivisuuden vuoksi. Tuoreeltaan tehdyissä merkinnöissä muistivirheiden ja jälkiviisauden riski on yleisesti ottaen vähäinen, mutta toisaalta päiväkirjaan merkitään vain asioita, jotka katsotaan merkitsemisen arvoisiksi. Päiväkirjoihin liittyy luonnollisesti myös inhimillisen erehdyksen vaara, kun esimerkiksi asioita on ymmärretty väärin tai huhuja pidetty tosina.⁴⁸

1.5 Divisioonan tiedustelu ennen jatkosotaa

Vaikka tiedusteluun oli otettu kantaa jo 1920 -luvun alun oppaissa, ei tiedustelusta kokonaisuutena ollut laadittu ohjesääntöä ennen vuotta 1939, jolloin julkaistiin ensimmäinen tiedusteluopas. Ennen vuotta 1939 tiedustelusta oli kirjoitettu hajanaisesti lähinnä kenttäohjesääntöihin ja jalkaväen ohjesääntöihin. Yleisesti ottaen ohjesäännöissä käsitellään tiedustelua lähinnä yleisluontoisten periaatteiden ja yksityiskohtaisten toimintaohjeiden osalta.⁴⁹

Kenttäohjesääntö antaa toisaalta yksityiskohtaisia ja toisaalta taas laveja ohjeita ja suuntaviivoja tiedustelun toteuttamiseen. Ohjeet ovat hyvin yleisiä eikä niitä ole juuri sidottu esimerkiksi eri johtoportaiden suorittamaan tiedusteluun. Esikuntien tiedustelutoimistojen tai eri johtoportaiden tiedustelujoukkojen toimintaan ei siinä oteta kantaa. Kenttäohjesääntö antaa tiedustelun luonteesta varsin väkivaltaisen kuvan, mikä johtuu todennäköisesti saksalaisesta vaikutuksesta.⁵⁰

Vuoden 1939 tiedusteluopas antaa huomattavasti muita ohjesääntöjä konkreettisempia ohjeita tiedustelun toteuttamiseen. Vaikka oppaassa annetaan ohjeita pataljoonan ja komppanian tiedustelun järjestämisestä, siinäkään ei oteta kantaa siihen, miten joukko-osastoissa tai yhtymissä tiedustelu tulisi järjestää - vain yleisiä vaatimuksia, käsitteitä ja toimintaohjeita. Koska opas julkaistiin vasta vuonna 1939, on se vaikutus ainakin talvisodan aikaiseen

⁴⁷ Lauerma (1977), s. 88–90 ja 104 ja Renvall (1965), s. 166, 177–178 ja 184.

⁴⁸ Lauerma (1977), s. 91 ja Renvall (1965), s. 205.

⁴⁹ Palokangas (2018), s. 64–68 ja 74–88.

⁵⁰ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 56–89 ja Tynkkynen (2014), s. 30–36.

tiedusteluun jäänyt vähäiseksi. Talvisodan aikana siinä havaitut puutteet korjattiin vuonna 1940 julkaistun toiseen painokseen. Edelleen tiedusteluopasta pidettiin kuitenkin sen verran vajavaisena, että työ tiedusteluohjesäännön laatimiseksi käynnistettiin. Työ tosin ei ikinä valmistunut. Ennen jatkosodan alkua joukkoja käskettiin noudattamaan tiedusteluopasta soveltuvien osin ja hyödyntämään talvisodan kokemusten perusteella koottua muistiota ”Näkökulmia ja ohjeita maavoimien tiedustelupalveluksen järjestelyä varten”, joten todennäköisesti tiedusteluoppaan vaikutus koulutukseen ja muuhun toimintaan on ollut suhteellisen vähäinen.⁵¹

Tiedustelukoulutus oli Suomessa aloitettu 1920 -luvulla, tosin tuolloin koulutus koski vain palveluksessa olevia tiedustelu-upseereita. Ennen talvisotaa jonkinlaisen tiedustelukoulutuksen ehti saada 150 upseeria. Vuonna 1935 koulutusta alettiin antaa myös tiedustelutehtäviin sijoitetuille reservinupseereille. Tiedustelualan kertausharjoituksissa koulutettiin ainakin rykmenttien ja mahdollisesti ylempien esikuntien tiedustelu-upseereita. Tästä huolimatta jo syksyn 1939 ylimääräisten harjoitusten aikana huomattiin, että armeijakuntien ja divisioonien tiedustelu-upseereiksi oli sijoitettu kouluttamattomia upseereita. Kokonaisuudessaan tiedustelun painoarvo oli vähäinen korkeimmassa sotilasopetuksessa ja joukkojen erikoiskoulutuksessa.⁵²

Sotakorkeakoulussa 1920- ja 1930 -luvuilla laaditut yleisesikuntaupseerikurssien diplomityöt vahvistavat käsitystä tiedustelun vähäisestä painoarvosta, johon on todennäköisesti syynä ensimmäisen maailmansodan kokemukset, joihin valtaosa tutkimuksista perustui. Toisaalta diplomitoissa lasketaan paljon divisioonajohtoisen ilmatiedustelun varaan, mikä voi myös olla osasyynä heikkoon maatiedusteluvoimaan. Tiedustelutietojen tarvetta pidettiin merkittävänä, mutta etenkin jalan suoritettavan tiedustelun katsottiin palvelevan lähinnä alajohtoportaan omia tarpeita, vaikka maatiedustelua pidettiinkin Suomessa tärkeimpänä tiedonhankintamenetelmä.⁵³

Divisioonan ainoa tiedustelujoukko oli kevyt osasto, jonka tehtävät tosin painoutuivat voimakkaasti väkivaltaiseen tiedusteluun ja sille jo lähtökohtaisesti suunniteltiin muitakin

⁵¹ Tiedusteluopas (1940), Päämajan Tiedusteluosaston Tied.pvk. N:o 1011/sal., 19.6.1941, T-3537/8, KA, Puolustusvoimain Pääesikunnan Ulkomaanosaston Tied.pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA ja Poutanen (1962), s. 5.

⁵² Heiskanen, Raimo: *Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989, s. 33–35 ja Tynkkynen (2014), s. 186 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/III/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite b s. 2.

⁵³ Salmio, I.: Tiedustelu asemasodassa (SKK 33). *Suomen sotilasaikakauslehti 1928*, K.L. Oesch (toim.), s. 321–331 ja 349–367 ja Söderman, M.: *Divisioonan esikunnan toimisto II:n toiminta ja tehtävät hyökkäysliikkeen aikana*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1930, s. 1–19.

kuin tiedustelutehtäviä. Kevyen osaston tiedusteluvastuun katsottiin loppuvan, kun taistelukosketus viholliseen oli saatu. Tämän jälkeen tiedusteluvastuu siirtyi rykmenteille, jotka suorittivat käytännössä taistelutiedustelua. Tavanomaiset, jalan suoritettavat tiedustelutehtävät käskettiin rykmenteille, joiden esikuntien tiedustelutoimistot johtivat oman joukkonsa tiedustelua. Yksinomaan tiedusteluun tarkoitettuja joukkoja ei siis divisioonassa teknisten tiedustelumenetelmien lisäksi ollut. Mikäli divisioonan esikunnan käyttöön haluttiin oma tiedusteluosasto, se kerättiin alajohtoportaiden joukoista. Divisioonan esikunnassa tiedustelun suunnittelusta, johtamisesta ja hankittujen tietojen käsittelystä sekä jakamisesta vastasi toimisto II eli tiedustelutoimisto.⁵⁴

Talvisodan aikana havaittiin tiedustelupalveluksen toteutuksessa merkittäviä puutteita. Sodan päättymisen jälkeen aloitettiin tiedustelusta saatujen sotakokemusten kerääminen tiedustelupalveluksen kehittämiseksi.⁵⁵

Divisioonien esikunnissa oli koettu, että toimisto II (tiedustelutoimisto) ja toimisto III (operatiivinen toimisto) tuli yhdistää operatiiviseksi osastoksi, kuitenkin tiedustelutoimiston itsenäinen asema säilyttäen. Tätä järjestelyä oli kokeiltu menestyksekkäästi ainakin muutamassa divisioonassa. Operatiivisen osaston alla toimittaessa koettiin, että tiedonkulku oli vaivattomampaa ja johtaminen helpompaa, kun päällekkäisyyksiltä vältyttiin. Divisioonan tiedustelutoimisto jakoi saamiaan tietoja ala- ja yläjohtoportailta sekä naapureille mahdollisimman nopeasti.⁵⁶

Divisioonan tiedusteluhenkilöstön määrä ja ammattitaito koettiin yleisesti riittämättömiksi. Jalkaväkirykmentteihin kuului talvisodan aikana tiedusteluelin, eli tiedustelu-upseeri, kevytryhmä (yhteensä 20 sotilasta) sekä pataljoonien kevyet ryhmät (yhteensä kymmenen sotilasta pataljoonassa). Nämäkin joukot olivat olleet vain osin käytettävissä tiedustelutehtäviin, vaikka yleisesti kevyet joukot olivat tarkoitettu tiedusteluun.⁵⁷ Tilanteen korjaamiseksi olivat divisioonan esikunta, rykmentit ja pataljoonat perustaneet itse parhaista hiihtäjistä koottuja sissiosastoja. Tämän vuoksi esitettiin, että pataljoonan esikunnan alaisuuteen perustettaisiin kevyt ryhmä, jalkaväkirykmenttiin tiedustelu- tai jääkärikomppania ja divisioonan esikunnan alaisena toiminutta kevyttä osastoa käytettäisiin nimenomaan tiedusteluun. Muun muassa joukkojen vähyydestä johtuen sitä oli käytetty pääasiassa

⁵⁴ Salmio (1928) ja Söderman (1930), s. 1–19.

⁵⁵ Päämajan asiakirja n:o 3199/Tied/40, 25.5.1940, T-17649/12, KA, s.1 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite a s.1.

⁵⁶ 12. Divisioonan asiakirja n:o 332/II/21 sal., 11.4.1940, T-9496/3, KA, s.1 ja 7 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite a s. 6.

⁵⁷ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 78–80.

jalkaväkipataljoonan tapaan. Lisäksi tarpeelliseksi oli havaittu divisioonan oman kaukotiedusteluosaston perustaminen, joka voisi olla osana kevyttä osastoa, mutta tarpeen vaatiessa myös irrotettavissa erilliseen suutaan tai alistettavaksi jollekin yksikölle.⁵⁸

Tiedustelupartioiden soluttaminen vihollisen syvyyteen oli haastavaa Karjalan kannaksella, missä käytiin asemasotaa. Esimerkiksi vihollisen ryhmytyksen tai joukkojen määrän arviointi olisi siten pelkkään maatiedusteluun, mistä usein käytettiin termiä partiotiedustelu, nojaten haastavaa, sillä maatähystykselläkään ei metsäisestä maastosta ja tähystysvälineiden puuttumisesta johtuen saatu kuin yksittäisten pesäkkeiden sijainteja selville. Toisaalta alueilla, missä ei käyty asemasotaa, saatiin maatiedustelulla ja -tähystyksellä hyviä tuloksia, missä toisaalta taas haasteen aiheutti radiokaluston puuttumisesta johtunut hidas tiedonvälitys. Erityisesti asemasodan olosuhteissa, ja osin muuallakin, parhaat tiedustelutiedot saatiin sotavankikuulusteluilla sekä vangeilta ja kaatuneilta otetuista asiakirjoista. Tämän vuoksi tulkkien ja kuulustelijoiden vähäinen määrä ja käytettävyys tuottivat haasteita. Tulkkeja kaivattiin rykmenttien esikuntiin.⁵⁹

Ilmatiedustelu koettiin hyväksi, ellei parhaaksi, tavaksi suorittaa kaukotiedustelua. Erityisen hyväksi koettiin ilmasta otetut valokuvat. Ilmatiedustelun tulokset olivat tarkkoja, mutta useimmiten tulosten toimittamisessa meni liian kauan esimerkiksi viestiyhteyksistä johtuen. Ongelmina olivat lentokoneiden ja sitä kautta ilmatiedusteluosastojen vähäinen määrä ja Neuvostoliiton ilmaylivoima, mitkä tekivät valoisaan aikaan syvyyteen suunnattavasta ilmatiedustelusta lähes mahdotonta. Ilmatiedustelua suunniteltiin ja johdettiin armeijakunnan esikunnasta.⁶⁰

Armeijakuntien alaisuudessa toiminut radiotiedustelu todettiin tehottomaksi, sillä neuvostoliittolainen sähkötysnopeus oli liian korkea suurimmalle osalle suomalaisista vastaanottajista. Lisäksi resurssit olivat olemattomat. Armeijakuntajohtoinen radiotiedustelu

⁵⁸ 12. Divisioonan asiakirja n:o 332/II/21 sal., 11.4.1940, T-9496/3, KA, s.1–2, 6–7, 13. Divisioonan asiakirja 2134/II/19, 10.4.1940, T-9496/3, KA, s.1–3, 14. Divisioonan asiakirja n:o 2657/II/18, T-9496/3, KA, s.1–2 ja 7 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, s. liite b s.1–3.

⁵⁹ 12. Divisioonan asiakirja n:o 332/II/21 sal., 11.4.1940, T-9496/3, KA, s. 2–4, 13. Divisioonan asiakirja 2134/II/19, 10.4.1940, T-9496/3, KA, s.1–3, 14. Divisioonan asiakirja n:o 2657/II/18, T-9496/3, KA, s.1–2, 7–8 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite a s. 3.

⁶⁰ 14. Divisioonan asiakirja n:o 2657/II/18, T-9496/3, KA, s. 4–5, 12. Divisioonan asiakirja n:o 332/II/21 sal., 11.4.1940, T-9496/3, KA, s. 5, IV Armeijakunnan asiakirja n:o 2654/II/18/sal., 14.4.1940, T-9496/3, KA, s. 7–8 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite a s. 2–3 ja liite b s. 9–10.

koettiin kuitenkin erittäin tarpeelliseksi. Armeijakunnat olisivat tarvinneet suuntimoita, joilla olisi paikannettu vihollisen radiolähettäviä. Talvisodassa kyky oli vain kuunteluun.⁶¹

Salainen tiedustelu oli talvisodassa käytännössä kokonaan Päämajan johtamaa. Joissain armeijakunnissa kuitenkin koettiin, että armeijakunnilla olisi hyvä olla oma, koulutettu, salaiseen tiedusteluun varattu henkilöstö. Armeijakuntajohtoisella salaisella tiedustelulla nähtiin esimerkiksi sissitoiminnan yhteydessä olevan hyvät toimintaedellytykset ja sen hankkimilla tiedoilla kyettäisiin palvelemaan aluevastuussa olevan joukon tarpeita. Valtaosa kuitenkin näki asian niin, että salaisen tiedustelun tulisi jatkossakin olla Päämajan vastuulla.⁶²

Tiedustelun suunnittelun ja johtamisen näkökulmasta havaittiin parhaaksi johtaa kaikkia käytössä olevia tiedusteluelimiä samasta paikasta eli tiedustelutoimistosta. Tällöin toiminta säilyi koordinoituna ja yhden tiedusteluelimen hankkimia tuloksia kyettiin täydentämään muiden elinten tiedustelulla ja tietoja vahvistamaan. Toimivaksi havaittiin käytäntö, jossa esimerkiksi tiedustelupartiolle tehtävän antoi tiedustelu-upseeri siitä esikunnasta, jonka toimintaa kyseisellä tiedustelulla pyrittiin tukemaan.⁶³

Välirauhan aikana pyrittiin aktiivisesti korjaamaan talvisodassa havaittuja puutteita panostamalla erityisesti henkilöstön sodan ajan sijoitusten suunnitteluun sekä koulutukseen. Tuloksellisinta koulutus oli tiedustelu-upseereiden ja sotavankien kuulusteluhenkilöstön osalta, joille pidettiin omia kursseja alkuvuodesta 1941. Riittävää määrää tiedustelujoukkoja ei ehditty kouluttaa Päämajaa alemmille johtoportaille.⁶⁴

Armeijakunnilta ja divisioonilta kerättyjen tiedustelu- ja sissitoimintakokemusten lisäksi tammikuussa 1941 pidettiin sissikouluttajakurssi, jonka aikana kerättiin talvisodasta saatuja kokemuksia ja laadittiin koulutusohjelma kouluttavia joukkoja varten. Koulutusohjelman laatimisesta sekä suunnitelluista tiedustelu- ja sissitehtävistä huolimatta jäi koulutuksen toteutus varsin vajaaksi, sillä käytettävissä ollut aika ja kouluttajaresurssit eivät riittäneet esimerkiksi kaikkien uusien jääkärijoukkueiden kouluttamiseen. Jääkärijoukkueista tiedustelukoulutusta saivat lähinnä ne, jotka koulutettiin varusmiehistä välirauhan aikana.

⁶¹ IV Armeijakunnan asiakirja n:o 2654/II/18/sal., 14.4.1940, T-9496/3, KA, s. 8–9 ja Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite a s. 2.

⁶² Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite b s.10.

⁶³ Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 923/II/3/40, 29.4.1940, T-17649/10, KA, liite b s.8.

⁶⁴ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 1–7, Puolustusvoimain Pääesikunnan Tilastotoimiston asiakirja N:o 458/Ulk.2 A/41 sal., 12.2.1941, T-3537/8, KA, Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja N:o 1083/ulk.2/sal., 8.4.1941, T-17651/2, KA ja Poutanen (1962), liite 2.

Näidenkin joukkojen koulutuksessa jalkaväkikoulutus oli kuitenkin tiedustelu- ja sissikoulutusta suuremmissa osassa. Näin ollen reserviläisistä koottujen jääkärijoukkueiden kohdalla sopivien henkilöiden sijoittaminen oli avainasemassa. Positiivista oli lisäksi se, että joukkoja pystyttiin harjoittamaan niiden todennäköisillä tulevilla toiminta-alueilla. Tiedustelujoukkojen koulutuksen painopiste oli Päämajan alaisten joukkojen koulutuksessa.⁶⁵

Sotakokemusten perusteelle todettiin, että armeijakunnan, ja soveltuvilta osin divisioonan, esikunnan tiedustelutoimiston tehtäviin kuului:⁶⁶

1. Tiedustelutoiminnan järjestely ja johto
  - a. Tiedustelusuunnitelmien ja -käskeyjen laatiminen
  - b. Tiedustelua koskevien erillisten ohjeiden ja tehtävien antaminen alaisille
  - c. Ilmatiedustelutehtävien ja -kohteiden suunnittelu ja määrittely yhteistoiminnassa operatiivisen toimiston kanssa
2. Tietojen kokoaminen ja muokkaus
  - a. Tietojen ja ilmoitusten vastaanotto
  - b. Sotavankien kuulustelu
  - c. Viholliselta kaapattujen asiapapereiden tutkiminen
  - d. Tiedustelutulosten ja muun tiedusteluaineiston järjestely, arvostelu ja tarkistaminen
3. Tilanteen ja sen kehityksen seuraaminen
  - a. Tilanne- ja viholliskartan ylläpitäminen
  - b. Vihollisen joukkojen, organisaatioiden, taktiikan, varustuksen, mielialan jne. seuraaminen sekä niistä laadittavien luetteloiden ja kortistojen pitäminen
4. Tietojen hyväksikäyttö ja jakelu
  - a. Armeijakunnan johdon, ylemmän johtoportaan, alaisten ja naapureiden pitäminen tietoisina tilanteen kehityksestä
  - b. Tilanneilmoitusten laatiminen ja lähettäminen
  - c. Vihollisen toimintaa tarkastelevien selostusten laatiminen
5. Yhteistoiminta sotapoliisin ja valvontaviranomaisten kanssa
6. Yhteistoiminta valistus- ja propagandanelinten kanssa
7. Toimiston kirjeenvaihto ja arkisto sekä muut juoksevat tehtävät

⁶⁵ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja N:o 1083/ulk.2/sal., 8.4.1941, T-17651/2, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 552/II/15.sal., 30.5.1941, T-3537/8, KA, I Armeijakunnan käsky N:o 627/III/2., 10.6.1941, T-3537/8, KA, Jääkäripuolijoukkueen Viikkopalvelusohjelma, T-3537/12, KA ja Poutanen (1962), liite 2. Jääkäripuolijoukkueen viikkopalvelusohjelma on päivämäärätön, mutta todennäköisesti välirauhan ajalta, sillä kaikki muut kansiossa olevat koulutusohjelmat ovat.

⁶⁶ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 8–9.

Tärkeänä pidettiin lisäksi toimistopäällikön tai toimistoupseerin irrottamista alempien johtoportaiden tiedusteluelinten luokse oikean tilannekuvan ylläpitämiseksi erityisesti, jos viestiyhteydet olivat heikot.⁶⁷

Divisioonan tiedustelutoimiston tehtävät nähtiin hyvin samankaltaisina kuin armeijakunnan tiedustelutoimiston tehtävät. Oleellisimmat erot olivat divisioonan tiedustelutoimiston pienempi vastuualue sekä suurempi tarve lähettää tietonsa eteenpäin ylemmälle johtoportaalalle. Tärkeimmät välirauhan aikana tehdyt muutokset tiedustelutoimiston toiminnassa talvisotaan nähden olivat salakirjoitusasioiden siirtäminen viestitoimistolle sekä tiedustelutoimiston ja operatiivisen toimiston yhdistäminen operatiiviseksi osastoksi (osasto 2). Toimistojen yhdistäminen nähtiin toisaalta riskinä, sillä pelkona oli, että armeijakunnan ja divisioonan tiedustelutoimistojen välinen yhteistyö ja tiedonvaihto hidastuisivat, kun väliportaita olisi enemmän, eikä tiedustelutoimiston asema olisi enää yhtä itsenäinen.⁶⁸

Rykmentti nähtiin edelleen tiedustelutoiminnan järjestelyn ja johtamisen sekä tiedustelutulosten kokoamisen ja arvioinnin ensimmäisenä portaalana. Rykmentti vastasi käytännön tiedonkeruusta esimerkiksi maatiedustelun, sotavankien kuulustelujen sekä asiakirjojen tutkimisen osalta. Tosin rykmentin tehtävänä sotavankien ja asiakirjojen osalta voi nähdä lähinnä sen omaa toimintaa välittömästi hyödyttävien tietojen sekä vankien ja asiakirjojen käytettävyyden arvioinnin. Tarkemmista kuulusteluista ja tutkimuksista vastasivat siis ylemmät johtoportaat. Sotavankeja koskeva ohjeistus tosin täydentyi ja muutti käytänteitä jatkosodan alkaessa. Uutena elementtinä rykmenttiin sekä pataljooniin liitettiin jääkärijoukkueet ja samalla rykmentin ja pataljoonien kevyistä ryhmistä luovuttiin. Rykmentissä tiedustelun suunnittelemisesta ja johtamisesta vastasi tiedustelu-upseeri, mutta pataljoonissa se kuului yleensä joko adjutantille tai lähettiupseerille.⁶⁹

Divisioonan tiedustelutoimiston näkökulmasta sen tiedonhankintakeinot painottuivat erityisesti sotavankien kuulusteluun ja asiakirjojen tutkimiseen, sillä divisioonan tiedustelutoimisto oli ensimmäinen porras, jolla oli edellä mainittujen suorittamiseen riittävät resurssit. Divisioonaan kuului edelleen kevyt osasto, jonka tehtäviin kuului myös tiedustelu.

---

⁶⁷ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 7–8.

⁶⁸ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 8–11.

⁶⁹ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 11–15, 16–17 ja 22–23.

Sen lisäksi, että sitä talvisodassa tarvittiin kaikkeen muuhun kuin tiedusteluun, havaittiin myös, että kevyiden osastojen koulutus ja varustus eivät vastanneet tiedustelun vaatimuksia.⁷⁰

Esityksistä huolimatta divisioonien tai niiden kevyiden osastojen alaisuuteen ei perustettu varsinaisia tiedusteluyksiköitä, vaan talvisodassa havaittuja puutteita pyrittiin korjaamaan muuttamalla kevyen osaston organisaatiota sekä ajanmukaistamalla sen kalustoa tiedusteluun sopivammaksi. Kevyen osaston käytön katsottiin olevan komentajan vastuulla. Mikäli divisioona tarvitsi esimerkiksi kaukotiedusteluosastoa, katsottiin sellaisen kokoamisen olevan kyseisen divisioonan omalla vastuulla. Lisäksi divisioonan tykistörykmentillä oli käytössään valon- ja äänenmittausosasto, joka vastasi vihollisen raskaiden aseiden paikantamisesta. Radiotiedustelusta vastasi edelleen Päämaja.⁷¹

Välirauhan ajan periaatteellisesta kehityksestä huolimatta on todellinen kehitys todennäköisesti jäänyt vajaaksi, sillä koko reserville kaikkien uusien asioiden kouluttaminen ja sijoitusten korjaaminen on varmaankin ollut mahdoton tehtävä.

---

⁷⁰ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 11–15, 16–17 ja 23–30.

⁷¹ Sama.

2 YLEMMÄN JOHTOPORTAAN OHJAUS JA TUKI

2.1 Tiedustelun vastualueet ja johtaminen armeijakunnassa

Armeijakunnassa tiedustelun suunnittelusta ja johtamisesta vastasi tiedustelutoimisto. Tiedustelutoimisto sai käskynsä armeijakunnan komentajalta tai tavallisimmin operatiivisen osaston päälliköltä tai esikuntapäälliköltä. Armeijakunnan esikunta puolestaan sai käskynsä toiminta-alueesta ja -ajasta riippuen joko Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnalta, Karjalan Armeijan esikunnalta tai suoraan Päämajasta. Yleinen toimintatapa oli myös niin sanottu toimialatien, tai asetien, käyttäminen, jolloin tiedustelutoimisto sai tehtävänsä suoraan edellä mainittujen yläjohtoportaiden tiedustelutoimistolta tai operatiivisen osaston päälliköltä. Ylin tiedustelun johtoelin oli Päämajan tiedustelujaoston tiedusteluosasto.⁷²

Armeijakunta johti tiedustelun osalta samankaltaisen mallin mukaisesti alaisuudessaan olevia divisioonia. Kannaksen, Maaselän ja Aunuksen ryhmien olemassa olon aikana toimintamalli pääsääntöisesti vastasi armeijakunnan toimintamallia, sillä Kannaksen ja Maaselän ryhmät perustettiin IV ja II armeijakunnan tilalle muuttamalla vain niiden nimet. Aunuksen ryhmä oli siinä mielessä poikkeava, että se perustettiin Karjalan Armeijan tilalle ja sen alaisuuteen jäivät V, VI ja VII armeijakunnat, mutta sinänsä armeijakunnat toimivat kuten muutkin.⁷³

Armeijakunnan tiedustelutoimisto oli armeijakunnan tiedustelun johtoelin, jonka kokoonpanoon kuului jatkosodan alkaessa toimistopäällikkö, toimistoupseeri ja kaksi tulkkia. Tiedustelutoimisto ja operatiivinen toimisto muodostivat yhdessä operatiivisen osaston. Tiedustelutoimisto muokkasi, yhdisteli ja jakoi alajohtoportailtaan saamansa tiedot. Tiedustelutoimisto teki yhteistyötä tykistö- ja viestiosastojen kanssa niiden alaisten joukkojen hankkimien tietojen yhdistelemisen ja tiedon hankinnan koordinoinnin suhteen. Tykistö- ja viestijoukkojen tiedusteluosast olivat aselajikomentajiensa alaisuudessa - eivät keskitetysti armeijakunnan tiedustelutoimiston alaisuudessa. Tosin kuuntelutiedustelun osalta käytänteissä oli joitakin poikkeuksia. Tykistön tiedustelua johtivat esikunnan tykistöosastoon kuuluneet tykistötiedustelu ja -mittaustoimisto (Tyk. 2) ja tykistön valokuvaustoimisto (Tyk. 3). Ilma- ja

⁷² II Armeijakunnan sähke N:o 2616/III/22 sal., 25.7.1944, T-9075/9, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA, Kannaksen ryhmän ohje N:o 17/III/202 sal., 5.1.1944, T-4823/1, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan käsky N:o 157/op./II/sal., 22.6.1944, T-17794/4, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan tiedustelukäsky N:o 602/Tied./IId./sal., 7.7.1944, 17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 912/Tied./IId./sal., 17.7.1944, T-8480/5, KA, Päämajan Järjestelyosaston asiakirja N:o 1547/Järj.3/5/X henk., 18.8.1941, Perus-8806/1, KA, Päämajan Tiedusteluosaston asiakirja N:o 4941/I/sal., 16.4.1943, T-8453/8, KA ja Jokinen (1969), s.6–7.

⁷³ Päämajan Operatiivisen osaston asiakirja N:o 378/Op.1/5d/sal., 25.2.1942, T-3091/2-3A, KA.

maakaukokuvaukseen ja stereotutkimukseen, eli kuvantulkintaan, liittyvät asiat olivat pääsääntöisesti tykistöosaston vastuulla.⁷⁴

Armeijakunta vastasi pääsääntöisesti kaikesta tiedustelusta omalla vastuualueellaan. Tähän poikkeuksen tekivät erityisesti sodan alkuvaiheessa kaukotiedustelu ja radiotiedustelu, jotka oli keskitetty Päämajan alaisuuteen ja toimivat toisinaan myös armeijakuntien vastuualueilla. Hyökkäysvaiheessa 1941 armeijakunnan tiedustelun vastuualue oli tavallisesti noin 30–40 kilometriä syvä. Armeijakunnan vastuualueen takaisesta tiedustelusta vastasi Päämajan tiedusteluosasto. Armeijakunnan partiotiedustelu ulottui tavallisesti noin viiden, ja enimmillään kahdenkymmenen kilometrin syvyyteen, joten Päämajan ja armeijakuntien tiedustelun yhteensovittamisesta ei yleensä aiheutunut haasteita. Kun Suomen armeija syksyllä 1941 luopui hyökkäyksen jatkamisaikeista ja sota vakiintui asemasodaksi, armeijakunnan partiotiedustelu ulottui vain harvoin asemien välimaastoa syvemmälle.⁷⁵

Asemansodan aikana vihollisen selustan tiedustelu oli, divisioonien tähytystä lukuun ottamatta, täysin ilmatiedustelun ja Päämajan radiotiedustelun varassa, sillä asemasodan aikana kaukopartioita ei käytetty Karjalan kannaksella. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua kesällä 1944 partiotiedustelu sai jälleen aktiivisempia piirteitä ja sitä käytettiin syvemmällä vihollisen selustassa. Pääsääntöisesti armeijakuntien partiotiedustelu oli koko jatkosodan ajan divisioonien tiedustelun varassa ja puhtaasti armeijakunnan oma tiedonhankinta pohjautui ilmatiedusteluun.⁷⁶

⁷⁴ I Armeijakunnan asiakirja N:o 1778/II/15.sal., 1.9.1941, T-612/1, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L, 29.6.1941, T-1689/4, KA, III Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 341/II/2b/sal., 20.1.1942, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan asiakirja 2634/II/4a/sal., 15.9.1944, T-14063/4, KA, s.1, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 1827/Tyk.2/91 sal., 26.7.1944, T-7846/11, KA, Maaselän ryhmän asiakirja N:o 3351/II/11 sal., 12.6.1942, T-5805/3, KA, Maaselän ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, liite 1 s. 14–15, Maaselän ryhmän asiakirja N:o 3703/Tyk.2/26 a sal., 28.10.1943, T-7846/5, KA, Poutanen (1962), s. 24, ja Jokinen (1969), s. 8 ja 36.

⁷⁵ 2. Divisioonan asiakirja N:o 235/II/3 sal./41/L 349, 13.7.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 74/II/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 726/III/54., 26.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 2284/II/19.sal., 19.9.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 311/III/5/41, 30.6.1941, T-1689/4, KA, VI Armeijakunnan käsky N:o 1181/Op.III/2 sal., 14.8.1941, T-6977/4, KA, Launis, E: *Kaukotiedustelu*. T-18002/9, KA, Jokinen (1969), s. 25 ja Poutanen (1962), s. 23–25, 39 ja 42.

⁷⁶ I Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 2284/II/19.sal., 19.9.1941, T-615/2, KA, I Armeijakunnan käsky N:o 48/III/85 b.sal., 6.1.1942, T-3091/2-3a, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 1650/III/2/L 1585, 4.9.1941, T-3091/2-3A, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-17788/6, KA, s.2, V Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 578/II/102.sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA, Jokinen (1969), s. 25, Poutanen (1962), s. 23–25, 39 ja 42 ja Saressalo, Lassi: *Päämajan kaukopartiot jatkosodassa*, 3. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2011, s. 22.

2.2 Armeijakunnan tiedustelujoukot

Jatkosodan alkaessa armeijakunnilla ei ollut suoraan alaisuudessaan yhtään tiedusteluun tarkoitettua joukkoa, mutta Päämaja alisti niille tiedusteluun tarkoitettuja joukkoja tarpeiden ja käyttömahdollisuuksien mukaisesti. Päämaja alisti 22. kesäkuuta 1941 painopistesuuntien armeijakunnille lentolaivueita ilmatiedustelua varten siten, että armeijakuntaa kohden oli käytössä yksi lentolaivue. Tässä järjestelyssä oli kuitenkin poikkeuksia. Karjalan armeija otti armeijakuntien laivueet käyttöönsä ja IV armeijakunnan käytössä ollut laivue lensi tiedustelulentoja myös II armeijakunnan hyväksi. Myöhemmin siirryttiin järjestelyyn, jossa lentolaivueelle oli käsketty tuettava armeijakunta eli laivue ei ollut alistussuhteessa armeijakuntaan.⁷⁷

Lentolaivueet asettivat yhteysupseerit armeijakuntien esikuntiin sekä II armeijakunnassa myös divisioonien esikuntiin. Ilmatiedustelun osalta armeijakunnan operatiivinen osasto koordinoi ilmatiedustelua omien tarpeidensa sekä divisioonien ilmatiedustelupyyntöjen perusteella. Ilmatiedustelun tulokset toimitettiin armeijakunnan esikuntaan joko sellaisenaan tai alustavasti käsiteltyinä. Toimintamalli pysyi samana koko jatkosodan ajan.⁷⁸

Lennot toteutettiin joko kuvaus- tai aistitähystystiedusteluna, joista viimeksi mainittu oli yleisimmin käytetty toimintatapa kalustopuutteista johtuen. Hyökkäysvaiheessa armeijakuntien tiedustelulentojen tarve oli noin 10–15 lentoa vuorokaudessa, syvyyden ollessa noin 30–40 kilometriä. Asemasotavaiheessa tiedustelusyvyys oli Karjalan kannaksella periaatteessa noin 50 kilometriä. Ilmatiedustelu oli radiotiedustelun ohella usein ainoa keino tiedustella kunnolla vihollisen syvyyttä. Laatokan pohjoispuoleisilla alueilla tiedustelusyvyys ulottui sataan kilometriin asti.⁷⁹

Karjalan kannaksella ilmatiedustelua vaikeuttivat Neuvostoliiton vahva ilmapuolustus sekä Leningradin arka poliittinen asema, mistä johtuen Päämaja ei halunnut ulottaa lentotiedustelua kolmeakymmentä kilometriä lähemmäs Leningradia. Leningradin lähistöllä ilmatoiminnan

⁷⁷ II Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 261/III/12, 28.6.1941, Perus-8806/4, KA, III Armeijakunnan lennätinsanoma N:o 3448/II/2b/sal., 20.7.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-17788/6, KA, s.1, Ilmavoimien Esikunnan osasto 1:n käsky N:o 95/III/26 sal., 24.6.1941, Perus-8806/4, KA, Poutanen (1962), s. 26–28 ja Lähde (1958), s. 5–7.

⁷⁸ Sama.

⁷⁹ II Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 261/III/12, 28.6.1941, Perus-8806/4, KA, III Armeijakunnan lennätinsanoma N:o 3448/II/2b/sal., 20.7.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-17788/6, KA, s.1, Ilmavoimien Esikunnan osasto 1:n käsky N:o 95/III/26 sal., 24.6.1941, Perus-8806/4, KA, Poutanen (1962), s. 26–28, Lähde (1958), s. 5–7 ja Paulaharju, Jyri: *Tykistötiedustelu iskee - Kuvatulkintaa ja tiedustelua sodissamme*. Suomen Tykistömuseon julkaisu n:o 2 2004, Hämeenlinna 2004, s. 53 ja 130.

vastuualueen raja Saksan kanssa oli käytännössä suomalaisten puolustuslinjan päällä, mistä johtuen tuolla suunnalla lentotiedustelun suhteen suomalaiset olivat Saksan ilmavoimien varassa. Tosin edellä mainittuun liittyy pieni ristiriita, sillä Leningradista on olemassa suomalaisten jatkosodan aikana ottamia ilmakuvia, joten on todennäköistä, että joitakin tiedustelulentoja tehtiin myös Leningradin alueelle.⁸⁰

Asemasotavaiheessa tiedustelulentoja suoritettiin vuorokaudessa armeijakunnan vastuualueella kahdesta kolmeen. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua tiedustelulentojen määrä ja syvyys vastasi vuoden 1941 toimintaa, mutta taistelutehtävistä johtuen lentokoneita ei ollut enää yhtä paljoa käytettävissä tiedusteluun kuin asemasodan aikana.⁸¹

Hyökkäysvaiheessa 1941 Päämaja tuki painopistesuuntien armeijakuntia moottoroiduilla kuuntelujoukkueilla. Myöhemmin perustettiin divisioonien alaisuuteen omia puhelinkuuntelujoukkueita, jotka eivät kuitenkaan saaneet merkittäviä tuloksia aikaan. Tästä syystä III armeijakunnassa kyseiset joukkueet yhdistettiin heinäkuussa 1944 armeijakunnan alaiseksi, osin kokeelliseksi, viestitiedustelukomppaniaksi. Muissa armeijakunnissa joukkueet jatkoivat divisiooniensa alaisuudessa. Armeijakuntien radiotiedustelutiedot olivat vuoteen 1944 asti lähes kokonaan Päämajan radiopataljoonan hankkimien tietojen varassa. Puhelinkuuntelulla saatiin toisinaan hyviä tuloksia aikaan, mutta puhelinkuuntelua haittasi kaluston tehon puute ja vaikeudet vihollisen johtimiin kiinnittymisessä.⁸²

Liikekannallepanon yhteydessä muodostettiin kolme sissipataljoonaa, jotka alistettiin Laatokan pohjoispuolella toimineille armeijakunnille, sillä kyseisellä alueella niillä oli ajateltu olevan parhaat toiminnan edellytykset. Kuitenkin, kun kyseeseen tulikin hyökkäyssotatoimi, sissipataljoonia käytettiin tavallisten jalkaväkipataljoonien tapaan. Kaksi sissipataljoonaa lakkautettiin 1942 ja kolmas, saksalaisten johdossa ollut, säilyi.⁸³

Maatiedustelua varten armeijakunnille alistettiin 12. kesäkuuta 1941 alkaen yhdestä neljään rajakomppaniaa, joiden vahvuus oli erityisesti hyvä paikallistuntemus. Joissain armeijakunnissa rajakomppaniat yhdistettiin rajajääkäripataljooniksi ja komppanioita tai

⁸⁰ Sama.

⁸¹ II Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 261/III/12, 28.6.1941, Perus-8806/4, KA, III Armeijakunnan lennätinsanoma N:o 3448/II/2b/sal., 20.7.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-17788/6, KA, s.1, Ilmavoimien Esikunnan osasto 1:n käsky N:o 95/III/26 sal., 24.6.1941, Perus-8806/4, KA, Poutanen (1962), s. 26–28 ja Lähde (1958), s. 5–7.

⁸² III Armeijakunnan asiakirja N:o 2343/Viesti 1/4a sal., 12.7.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2741/III/2b.sal., 24.8.1944, T-17794/2, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 844/II/220 sal., 25.7.1944, T-17788/7, KA ja Poutanen (1962), s. 25–26 ja 44.

⁸³ Tynkkynen (2014), s. 191–192 ja Poutanen (1962), s. 28 ja 30–33.

pataljoonia alistettiin armeijakunnan sijaan divisioonien käyttöön. Armeijakunnille annettiin lisäksi luovutetuilta alueilta kotoisin olevia henkilöitä tiedustelu- ja sissiosastoja varten, mutta tämä henkilöstö pääsääntöisesti alistettiin eteenpäin divisioonille. Joissain yksittäisissä tapauksissa rajakomppanioista muodostettiin armeijakunnan alaisia kaukopartio-osastoja.⁸⁴

Ensisijaisesti vastatykistötoimintaa varten perustettiin neljä mittaustiedustelupatteria, jotka Päämaja alisti armeijakunnille. Sodan kuluessa niitä perustettiin vielä kaksi lisää. Mittauspatterit toimivat pääsääntöisesti armeijakunnan tykistökomentajan alaisuudessa, mutta toisinaan niitä alistettiin divisioonille. Esimerkiksi asemasodan loppupuolella Kannaksella toimineista kolmesta mittauspatterista kaksi oli alistettu divisioonille ja yksi toimi armeijakunnan alaisuudessa. Alistussuhteistaan huolimatta ne aina saivat kuitenkin aina käskyjä myös armeijakunnan tykistökomentajalta. Niiden tehtävänä oli valon- ja äänenmittauksen sekä kaukotähystyksen keinoin paikantaa vihollisen tykistön ja jalkaväen raskaiden aseiden tuliasemia. Näihin tehtäviin yhdistettiin usein yleistiedusteluun liittyviä kaukotähystystehtäviä.⁸⁵

Sotavankien kuulusteluiden osalta vangiksi ottanut rykmentti vastasi rintamakuulusteluista, joiden tavoitteena oli lähinnä saada nopeasti tietoa oman joukon tarpeisiin sekä arvioida vangin käytettävyyttä. Tämän jälkeen vankia kuulusteli divisioonan esikunnan tiedustelutoimisto, joka pyrki selvittämään oman sekä naapurijoukkojen kannalta tärkeitä tietoja. Sotavankien täydellinen kuulustelu suoritettiin armeijakunnan esikunnan tiedustelutoimiston toimenpitein, jonka jälkeen kaikkein tärkeimpien vankien kuulustelua jatkoivat vielä Päämaja sekä sen alatoimistot. Sotasaalisasiakirjojen hyväksikäytön suhteen menettely oli samankaltainen.⁸⁶

Jo jatkosodan alussa armeijakunnat olivat perustaneet tilapäisiä, korkeintaan pataljoonan vahvuisia tiedusteluun ja reservitehtäviin tarkoitettuja joukkoja. Sodan edetessä vastaavia joukkoja hajotettiin ja perustettiin uudelleen tarpeen vaatiessa ja tilanteen salliessa.

⁸⁴ Erillisen Rajajääkäripataljoonan käsky N:o 1/II/sal., 18.7.1941, Perus-8806/4, KA, 2. Divisioonan puhelinsanoma N:o 47/II/4./25.6.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 273/III/9 sal./L., 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 15. Divisioonan tykistökomentajan ilmoitus N:o 30/II/109, 29.6.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 196/III/66.sal., 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 317/III/16 sal., 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 366/III/16 sal., 11.7.1941, Perus-8806/1, KA, Päämajan Operatiivisen osaston asiakirja N:o 258/Op.1/9 b/sal., 8.2.1942, SPK-20880, KA ja Poutanen (1962), s. 28 ja 30–33 ja 42.

⁸⁵ 5. Mittauspatterin toimintakertomus ajalta 1. – 31.3.1944, T-17788/9, KA, II Armeijakunnan esikunnan Tykistötoimiston asiakirja N:o 563/Tyk./28 sal./L 341, 29.7.1941, Perus-8805/2, KA, Poutanen (1962), s. 30 ja 46, Luhtama (1950), s. 15–16, Jokinen (1969), s. 28–30 ja Paulaharju (2004), s. 65–66.

⁸⁶ I Armeijakunnan asiakirja N:o 1778/II/15.sal, 1.9.1941, T-612/1, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 375/II/214 sal., 12.5.1944, T-17788/10, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 968/II/203 sal., 11.8.1944, T-8480/5, KA ja Poutanen (1962), s. 34.

Käytännössä tämä tarkoitti, että kyseiset joukot otettiin pois alajohtoportailta. Näin tapahtui esimerkiksi, kun III armeijakunta yhdisti divisiooniensa puhelinkuuntelujoukkueet armeijakunnan alaiseksi viestitiedustelukomppaniaksi.⁸⁷

Tiedustelujoukkojen perustaminen näyttää olleen henkilösidonnaista. Esimerkiksi II armeijakunnan komentajaksi määrätty kenraaliluutnantti Paavo Talvela käski toukokuussa 1944 perustaa armeijakunnan alaisen, noin joukkueen vahvuisen, kaukopartio-osaston, jonka nimeksi tuli jääkäriosasto. Myöhemmin II armeijakunnassa perustettiin vielä sissikomppania. Tällaisten armeijakunnan alaisten joukkojen perustaminen ei kuitenkaan näytä olleen yleistä, sillä käytössä olleesta arkistomateriaalista löytyi mainintoja lisäksi vain V armeijakunnan kaukopartio-osastosta ja VI armeijakunnan sissiosastosta.⁸⁸

Armeijakunnan esikunta antoi tiedustelutehtävät divisioonilleen sekä tiedusteluyksiköilleen armeijakunnan yleisen puolustus- tai hyökkäyskäsken yhteydessä, tiedustelusuunnitelmalla tai erilliskäskeillä. Käytännössä tiedustelusuunnitelma ilmeni kysymysluettelona. Erityisesti puolustus- ja hyökkäyskäskeissä tiedustelutehtävät olivat laveita, tai niitä ei käsketty erikseen ollenkaan, eivätkä sellaisenaan ole todennäköisesti aiheuttaneet alajohtoportaisissa erityisiä toimenpiteitä. Usein juuri tällaisissa tapauksissa tiedustelusta annettiin oma erikoismääräyksensä.⁸⁹

Ylipäätään tiedustelutehtävien antaminen, erityisesti asemasodan aikana, vaikuttaa olleen passiivista. Armeijakunnat ja ryhmät antoivat tiedustelutehtäviä divisioonille, ja silloinkin saman sisältöisinä, saatuaan ensin itse tehtävän Päämajalta tai Aunuksen ryhmän esikunnalta. Kesällä 1944 armeijakunnat muuttuivat aktiivisemmiksi tiedustelun suunnittelun suhteen. Tiedustelusuunnitelmat ja -käskyt olivat oleellisia divisioonien toiminnan suunnittelun

⁸⁷ Jääkäriosasto/II AK:n sotapäiväkirja 15.5.44–26.7.44, SPK-4226, T-6918, KA, SissiK/II AK Sotapäiväkirja 14.7.44–24.8.44, SPK-4229, T-5484, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 1394/III/22 sal., 2.5.1944, T-9075/9, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 2946/III/22 sal., 17.8.1944, T-9075/9, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2343/Viesti 1/4a sal., 12.7.1944, T-17794/2, KA, Sissios./VI AK (aik. Sissios./Aun.R.) Sotapäiväkirja 8.7.44–7.10.44, SPK-4682, T-5796, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367 (Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 15 ja Nyman (2002), s. 14.

⁸⁸ Sama.

⁸⁹ I Armeijakunnan hyökkäyskäsky N:o 164/III/84 b sal., 27.8.1941, T-6977/4, I Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 2284/II/19.sal., 19.9.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 311/III/4/41, 30.6.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 722/II/13 sal., 25.2.1944, T-8016/2, KA, III Armeijakunnan tiedustelusuunnitelma 16.7.1942, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 3469/II/2b/sal., 23.7.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan vanginsieppausuunnitelma 24.3.1944, T-8481/12, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-8480/5, KA, V Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 578/II/102.sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA, VI Armeijakunnan käsky N:o 1181/Op.III/2 sal., 14.8.1941, T-6977/4, KA, Kannaksen Ryhmän lennätinsanoma n:o 67/III/26.1.44, 26.1.1944, T-8481/12, KA, Jokinen (1969), s. 13–14 ja Poutanen (1962), s. 35.

kannalta, sillä ne vastasivat pääasiallisesti armeijakunnan liikkuvan maatiedustelun toteutuksesta. Divisioonien tiedustelun vastuualueet mukailivat luonnollisesti niiden hyökkäyskaistoja tai puolustusasemaa.⁹⁰ Armeijakunnan käskystä on esimerkki liitteessä 1, armeijakunnan tiedustelukäskystä liitteessä 2 ja armeijakunnan tiedustelusuunnitelmasta liitteessä 3.

2.3 Tiedon jakaminen ja tiedustelun kehittäminen

Armeijakunnat tukivat divisiooniensa toimintaa ja tiedustelua jakamalla tietoa, antamalla alistuksia käyttöön, koulutuksella sekä ohjaamalla toimintaa. Päämajan tiedusteluosaston päivittäin julkaisemat vihollistilannetiedotukset jaettiin divisiooniin asti, mutta niiden käytettävyyks yksittäisen divisioonan osalta on todennäköisesti ollut varsin vähäinen. Päämajan johtaman tiedustelun tulokset ilmoitettiin suoraan divisioonille, mikäli tietojen katsottiin koskevan kyseistä divisioonaa. Tilannetiedotukset olivat alajohtoportaiden esikunnille ja joukoille annettavia tietoja vihollisesta, joita alaiset eivät omin toimenpitein voineet saada selville.⁹¹

Tiedusteluoppaan mukaan tilanneilmoitus on yläajohtoportaille ja tilannetiedotus on alajohtoportaille annettava ilmoitus tilanteesta. Kuitenkin jotkin armeijakunnat käyttivät tiedusteluoppaan mukaisesta tilannetiedotuksesta myös nimiä tilannekatsaus ja operatiivinen tilannetiedotus.⁹²

Hyökkäys- ja asemasotavaiheissa armeijakunnat julkaisivat pääsääntöisesti kerran päivässä tilannetiedotuksen, josta selvisi tilanne omalla sekä naapureiden vastuualueella ja pääpiirteittäin muilla suunnilla. Nämä tiedotukset olivat kuitenkin usein liian laveita ja saapuessaan jo vanhentuneita, mistä johtuen kiireelliset tiedot ilmoitettiin yleensä puhelimitse. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen kesällä 1944 tilannetiedotukset jäntevöityivät ja niitä annettiin toisinaan useamminkin. Lisäksi armeijakunnat julkaisivat kahden viikon välein vihollistilannekatsauksen, joka jaettiin alajohtoportaille pataljooniin asti. Tietoja täydennettiin tarvittaessa erillisillä katsauksilla. Usein erilliset katsaukset keskittyivät joko tilanteen laajempaan tarkasteluun ja

---

⁹⁰ Sama.

⁹¹ III Armeijakunnan asiakirja N:o 272/II/2d/sal., 24.2.1944, T-17788/6, KA, Päämajan Tiedusteluosaston Tied.pvk. N:o 1621/sal., 14.7.1941, T-615/1, KA, Päämajan Tied. 1:n asiakirja N:o 1603/II/3/2, 23.9.1941, T-615/1, KA, Tiedusteluopas (1940), s. 19 ja Jokinen (1969), s. 45.

⁹² Tiedusteluopas (1940), s. 18–19.

kehitysnäkymiin tai jonkun tietyn aiheen, esimerkiksi vihollisen uuden kaluston, tarkasteluun.⁹³

Armeijakunnat koostivat omat tiedotuksensa ja katsauksensa alaisiltaan, naapureiltaan ja yläjohtoportaalta saamistaan tiedoista. Näin divisioonat saivat käyttöönsä tarvittavilta osin myös ne Päämajan hankkimat tiedustelutiedot, esimerkiksi kahden viikon välein julkaistun vihollistilannekatsauksen, jonka jakeluun ne muuten eivät kuuluneet. Tosin armeijakunnatkaan eivät saaneet kaikkea tietoa, esimerkiksi Päämajan radiotiedustelutiedotuksia, käyttöönsä kokonaisuudessaan. Päämajan tiedustelutietojen jakaminen vain tarvitsijoille oli perusteltua salaamissyistä.⁹⁴

Hyökkäys- ja puolustuskäskyissä oli pääpiirteiset tiedot vihollisesta ja niitä täydennettiin liitteenä olevilla vihollistilanneselostuksilla ja erillisillä ilmoituksilla. Tiedot omalta vastuualueelta olivat yksityiskohtaisia ja ne oli tarvittaessa piirretty karttoihin. Erityisesti kriittisimmissä vaiheissa vuonna 1941 ja 1944 tiedustelutietoja jaettiin armeijakunnista divisioonille jatkuvasti tilanteen kehittyessä.⁹⁵

Armeijakunnan tiedustelutoimisto ohjasi divisioonien tiedustelua. Tämä ohjaus näkyi konkreettisina käskyinä ja ohjeina tietojen käsittelystä, ilmoituksista ja toimintatavoista. Ohjaus oli tarkkaa ja ohjeet olivat hyvin laadittuja, mikä on ristiriitaista siihen nähden, että tiedustelutehtävien antamisen suhteen armeijakunnan esikunnan toimintaa voi pitää pääosin

⁹³ I Armeijakunnan asiakirja N:o 453/II/2/41/L 729, 22.7.1941, T-615/1, KA, I Armeijakunnan tilannetiedotus N:o 1825/II/10.sal., 3.9.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan tilannetiedotus N:o 1852/II/10.sal., 4.9.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan tilannetiedotus N:o 1945/II/10.sal., 7.9.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 2793/II/8 sal., 10.10.1941, T-6965/1, KA, III Armeijakunnan operatiivinen tilannetiedotus N:o 2420/II/2b.sal., 30.8.1944, T-8480/5, KA, IV Armeijakunnan Tykistökomentajan asiakirja N:o 1995/Tyk.2/83 sal., 2.8.1944, T-8480/5, KA, IV Armeijakunnan tilannetiedotus N:o 1026/II/207 sal., 17.8.1944, T-14063/4, KA, VII Armeijakunnan tilannetiedotus N:o 1229/II/53 sal., 11.8.1941, T-6977/4, KA, Päämajan Tiedusteluosaston Tied.pvk. N:o 7140/Tied.1./sal., 11.6.1944, KA ja Jokinen (1969), s. 45–47.

⁹⁴ I Armeijakunnan asiakirja N:o 453/II/2/41/L 729, 22.7.1941, T-615/1, KA, I Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 159/III/82/25.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan tilannetiedotus N:o 1945/II/10.sal., 7.9.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 2793/II/8 sal., 10.10.1941, T-6965/1, KA, II Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 10/II/5 a/41/sal., 20.6.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L, 29.6.1941, T-1689/4, KA, III Armeijakunnan operatiivinen tilannetiedotus N:o 2420/II/2b.sal., 30.8.1944, T-8480/5, KA, IV Armeijakunnan Tykistökomentajan asiakirja N:o 1995/Tyk.2/83 sal., 2.8.1944, T-8480/5, KA, Päämajan Tiedusteluosaston Tied.pvk. N:o 7140/Tied.1./sal., 11.6.1944, KA ja Jokinen (1969), s. 45–47.

⁹⁵ I Armeijakunnan hyökkäyskäsky N:o 164/III/84 b sal., 27.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan käsky N:o 18/III/85 b sal., 6.1.1942, T-3091/2-3A, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 1650/III/2/L 1585, 4.9.1941, T-3091/2-3A, II Armeijakunnan käsky N:o 1974/III/2 sal., 18.6.1944, SPK-4172, T-5737, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 2363/III/5 sal., 12.7.1944, SPK-4176, T-10762, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1310/III/3b/sal., 24.5.1942, SPK-4273, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1461/III/3b.sal., 13.6.1944, SPK-4291, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 2133/III/5b.sal., 14.7.1944, SPK-4291, T-17787, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 333/III/201 sal., 19.8.1941, SPK-4356, T-2368, KA, s.1 ja liite 1, Kannaksen Ryhmän käsky N:o 29/III/201 sal., 18.1.1943, SPK-4381, T-7363, KA, VII Armeijakunnan käsky N:o 388/III/84.b.sal., 14.7.1941, SPK-4744, KA ja Jokinen (1969), s. 45–47.

passiivisena. Toisinaan tiedustelutoiminnan ohjaus oli omatoimista ja toisinaan ohjaus oli lähtöisin Päämajasta saakka. Yleisimpiä aiheita, joissa toimintaa ohjattiin, olivat sotavankien ja sotasaalisasiakirjojen käsittely. Ensin mainitusta julkaistiin useita ohjeita jatkosodan aikana. Ylempien johtoportaiden antamaa ohjausta voi pitää onnistuneena, sillä esimerkiksi tilanneilmoitukset olivat Puolustusvoimissa samanlaisia ja muutenkin raportoinnissa noudatettiin annettuja ohjeita.⁹⁶

Päämajan tiedusteluosasto järjesti erilaisia tiedustelukursseja erityisesti asemasotavaiheen aikana. Nämä kurssit oli kuitenkin pääasiassa suunnattu suoraan sen alaisuudessa toimivalle henkilöstölle tai tietyille yhtymien erikoishenkilöstölle, kuten sotavankien kuulustelijoille. Toiminta on ymmärrettävää kyseisten tiedustelun päälajien tehokkuuden ja suuren merkityksen vuoksi.⁹⁷

Päämajan johdolla järjestettiin tiedustelu-upseerikursseja armeijakuntien, divisioonien ja rykmenttien tiedusteluhenkilöstölle, mutta usein kursseilla oli niin vähän oppilaspaikkoja, että armeijakuntien ja divisioonien koulutustarpeita ei saatu täytettyä. Divisioonan tiedustelutoimiston, rykmenttien ja tykistön tiedustelu-upseereista harva oli saanut minkäänlaista tiedustelukoulutusta. Koulutuksen saaneiden osuus vaihteli noin 25–50 prosentin välillä.⁹⁸

Koska pelkkä työssä harjaantuminen ei riitä ammattitaidon kehittämiseen, alkoivat armeijakunnat pitää omia kursseja ja neuvottelutilaisuuksia, joiden tavoitteena oli

⁹⁶ I Armeijakunnan asiakirja N:o 1746/II/14.sal., 31.8.1941, T-6965/3, KA, II Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 10/II/5 a/41/sal./L 12, 20.6.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L 135, 29.6.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 1407/III/16 sal., 1.5.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 4542/II/2b/sal., 17.11.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 375/II/214 sal., 12.5.1944, T-17788/10, KA, Savonlinnan Ryhmän asiakirja N:o 28/II/4, 22.6.1941, T-1689/4, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 194/II/208 a henk., 17.4.1942, T-10224/3, KA ja Jokinen (1969), s. 13–14.

⁹⁷ III Armeijakunnan asiakirja N:o 848/II/8b.sal., 10.5.1944, T-17788/10, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 1246/II/216a, 12.7.1942, T-10224/3, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3101/II/15 sal., 4.6.1941 (pvm. merkitty asiakirjassa väärin), T-5805/3, KA ja Päämajan tiedusteluosaston kirjelmä N:o 854/Tied.1/sal., 13.3.1944, T-17788/6, KA.

⁹⁸ 4. Divisioonan asiakirja N:o 3897/Tyk./2.sal., 4.10.1942, T-5076/6, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2283/II/46 sal., 9.10.1942, T-5880/2, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 618/II/1r/sal., 6.10.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan ilmoitus N:o 266/II/27, 8.5.1942, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 749/II/42 t.sal., 13.10.1944, T-17788/9, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 958/II/216 a sal., 1.6.1942, T-10224/3, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 1246/II/216a, 12.7.1942, T-10224/3, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 559/II/216 a sal., 21.4.1943, T-10224/3, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3101/II/15 sal., 4.6.1941 (pvm. merkitty asiakirjassa väärin), T-5805/3, KA ja Jokinen (1969), s. 15–18.

ammattitaidon kehittäminen, kokemusten jakaminen ja toimintatapojen yhtenäistäminen. Toiminnan kehittämiseen oli selkeää halua kaikissa armeijakunnissa.⁹⁹

Armeijakuntajohtoisessa tiedustelukoulutuksessa oli painopisteessä tiedustelu-upseereiden koulutus niin tykistön kuin yleistiedustelunkin osalta. Armeijakunnat järjestivät kuitenkin koulutusta vaativimpien ja kokonaisuuden kannalta merkittävimpien tiedustelun päälajien henkilöstölle, kuten kaukopartio-osastoille. On ymmärrettävää, että armeijakunta ei järjestänyt esimerkiksi partiotiedustelukursseja, sillä armeijakunnassa partiotiedustelua suorittivat pääsääntöisesti divisioonien alaiset joukot, joissa oli myös paras ammattitaito kyseisten asioiden kouluttamiseen. Näin ollen koulutuksen järjestäminen oli yksinkertaisempaa divisioona-rykmentti tasalla. Päämajan asenteen yhtymien tiedustelujoukkojen perustamiseen ollessa suhteellisen kielteinen vuoteen 1944 asti, oli myöskään ylimmän tiedustelujohdon suunnalta turha odottaa voimakasta ohjausta tiedustelukoulutuksen lisäämiseen.¹⁰⁰

Toisaalta toiminnan kehittäminen toimi myös toiseen suuntaan. Päämaja pyrki kehittämään uuden tiedusteluohjesäännön, johon se pyysi lausuntoja alajohtoportailtaan. Käytännössä lausuntojen sisältö muodostui esimerkiksi partiotiedustelun osalta rykmenttien ja divisioonien lausunnoista. Muutenkin armeijakunnat pyrkivät kehittämään omaa tiedusteluaan niin organisaatioiden kuin kaluston osalta hyödyntämällä divisioonien kokemuksia. Näitä kokemuksia jaettiin ja kirjattiin neuvottelupäivillä, jossa usein alustuksen pitäjä oli kyseisen alan ammattilainen.¹⁰¹

⁹⁹ II Armeijakunnan esikunnan Tied.pvk. N:o 1465/II/9/L 1350, 18.8.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA, III Armeijakunnan kertomus III AK:n tiedustelu-upseerien neuvottelupäivistä 28.–29.9.42 III AKE:ssa, 13.11.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal, 9.7.1944, T-8480/11, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 958/II/216 a sal., 1.6.1942, T-10224/3, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 559/II/216 a. sal., 21.4.1943, T-10224/3, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2567/Tied./II d./sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaanosaston Tied.pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s.29–30 ja Jokinen (1969), s. 15–18.

¹⁰⁰ Sama.

¹⁰¹ Jalkaväkirykmentti 15 asiakirja N:o 155/II/48 sal., 19.2.1944, T-10224/4, KA, Jalkaväkirykmentti 57 asiakirja N:o 378/II/44 sal., 19.2.1944, T-10224/4, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, s. 11-13, 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, s.6-7, 8. Divisioonan asiakirja N:o 855/III/217 sal., 3.6.1942, KA, T-18002/1, s.12–14, 15. Divisioonan asiakirja N:o 67/II/40 p.sal., 20.2.1944, T-10224/4, KA, I Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 2825/II/19 sal., 11.10.1941, T-615/2, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 4501/II/2b/sal., 13.11.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 806/III/212 sal., 5.7.1944, T-8481/12, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 1619/II/201 a sal., 14.11.1943, T-10224/3, KA ja Päämajan tiedusteluosaston tied.pvk. N:o 1029/sal., 8.7.1941, Perus-8805/2, KA.

2.4 Armeijakunnan divisioonille alistamat tiedustelujoukot

On luonnollista, että armeijakunnan tuki divisioonan tiedustelulle jäi alistusten osalta vähäiseksi, koska orgaanisesti armeijakuntaan ei suoraan sen esikunnan alaisia tiedustelujoukkoja kuulunut kuin lähinnä yksittäistapauksia. Tiedustelujoukot, joita armeijakunnilla oli, olivat joko Päämajan niille alistamia tai armeijakunnan alajohtoportaiden joukoista koottuja. Pääasiassa Päämajan armeijakunnille alistamia joukkoja armeijakunnat kuitenkin alistivat eteenpäin divisioonille.¹⁰² Se kuinka paljon eteenpäin alistamista tapahtui, riippui armeijakunnasta ja oli todennäköisesti henkilösidonainen asia.

Päämaja tuki painopistesuunnan armeijakuntia mittauspattereilla. Armeijakunnasta riippui, alistettiinko mittauspatteri eteenpäin divisioonalle, tukiko se tehtävällä alistettuna divisioonaa vai säilyikö se täysin armeijakunnan tykistökomentajan alaisuudessa. Esimerkiksi hyökkäysvaiheessa II armeijakunnalle alistettu 1. mittauspatteri pysyi armeijakunnan tykistökomentajan alaisuudessa, mutta tiedonkulun nopeuttamiseksi se oli usein suoraan yhteydessä painopistesuunnassa hyökkäävän 15. divisioonan tykistökomentajaan. Kannaksen hyökkäyksen päättyessä kyseinen mittauspatteri siirtyi Aunukseen tukemaan VI armeijakuntaa, jossa se aikanaan alistettiin 5. divisioonalle. Asemasodan aikana käytänteet pysyivät samoina, esimerkiksi Karjalan kannaksella toimi kolme mittauspatteria, joista kaksi oli alitettu divisioonille ja yksi ryhmän tykistökomentajan alaisuudessa. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen ja erityisesti kiivaimpien taisteluiden aikana alistussuhteet muuttuivat usein jopa armeijakuntien välillä. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen mittauspatterit keskitettiin Karjalan kannakselle kesäkuun 1944 loppuun mennessä.¹⁰³

Sillä onko divisioonalla ollut suoraan alaisuudessaan mittauspatteria vai ei, on tuskin ollut kovin suurta merkitystä. Vaikka mittauspatteri olisi ollut armeijakunnan alaisuudessa, sitä käytettiin usein määräaikaaisesti divisioonien tukena, siten, että se tiedusteli kyseisen divisioonan vastualueella olevan vihollistykistön. Toimintatapa oli käytössä koko sodan ajan. Usein tällaisissa tilanteissa mittauspatterit tekivät yhteistyötä divisioonan

¹⁰² Poutanen (1962), s. 23–34.

¹⁰³ 1. Mittauspatterin sotapäiväkirja 17.6.41–31.12.41, SPK-18748, T-9216, KA, 1. Mitt.ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–30.11.44, SPK-18749, KA, 1. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 15.6.44–19.8.44, SPK-18750, T-9216, KA, 2. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 30.6.41–31.12.41, SPK-18753, T-1305a, KA, 3. Mitt.Ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–22.11.44, SPK-18762, KA, 4. Mitt.ptri:n Sotapäiväkirja 17.6.41–31.12.42, SPK-18767, T-9216, KA, 4. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–18.8.44, SPK-18766, T-5707a, KA, 5. Mittauspatterin sotapäiväkirja 21.5.44–21.11.44, SPK-18771, T-9216, KA, 11. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–31.7.44, SPK-18776, KA, I Armeijakunnan esikunnan käsky N:o 363/III/85 b.sal., 9.9.1941, T-3091/2-3A ja Jokinen (1969), s. 28–29.

kenttätykistörykmentin valon- ja äänenmittausosaston kanssa. Toinen vaihtoehto kesän 1944 taisteluiden aikana, kun tarve mittaustiedustelulle oli suurin, oli mittauspattereiden alistaminen osissa tarvitsijoille. Näin tapahtui esimerkiksi, kun 1. mittauspatterin osia alistettiin samaan aikaan 5. divisioonalle ja 15. prikaatille. Joissain tapauksissa mittaustiedustelu keskitettiin mittauspatterin alaisuuteen alistamalla divisioonan kenttätykistörykmentin valon- ja äänenmittausosasto mittauspatterille.¹⁰⁴

Suomalainen ohjesäännöstö olisi mahdollistanut ilmatiedustelun johtamisen divisioonan esikunnasta,¹⁰⁵ mutta näin ei kuitenkaan menetelty. Armeijakunnat pitivät lentoyksikkönsä, lentolaivueet tai lentorykmentit, alaisuudessaan. Myös silloin, kun lentoyksikköä ei ollut alistettu armeijakunnalle, vaan ne olivat saaneet vain tietyn armeijakunnan tukemistehtävän, armeijakunta koordinoi ilmatiedustelupyynnöitä. Tämä, niin sanottu yhden luukun periaate, varmasti helpotti myös ilmavoimien toimintaa, kun ilmatiedustelu oli valmiiksi suunniteltu järkeväksi eikä päällekkäisyyksiä päässyt syntymään. Ilmatiedustelupyynnöt lähetettiin virkateitse eli divisioonaa lähetti oman ilmatiedustelupyynnönsä ensin armeijakuntaan, joka puolestaan lähetti sen tukevalle tai alistetulle lentoyksikölle. Ilmatiedustelun suhteen toimintatavat säilyivät samankaltaisina koko jatkosodan ajan.¹⁰⁶

Armeijakunnat eivät alistaneet niille 6. heinäkuuta 1941 alistettuja moottoroituja kuuntelujoukkueita eteenpäin. Tähän lienee syinä olleet kyseisen arvokkaan resurssin vähäinen määrä, jolloin johtamalla sen käyttöä armeijakunnasta, saatiin kokonaisuuden kannalta parempia tuloksia, sekä joukkueen käyttöperiaatteet, jossa suuntimorintama levitettiin laajalle alueelle. Esimerkiksi 1. moottoroidun kuuntelujoukkueen suuntimorintama oli II armeijakunnan hyökkäykseen liittyen alueella Immola-Joutseno-Virolahti.

¹⁰⁴ 1. Mittauspatterin sotapäiväkirja 17.6.41–31.12.41, SPK-18748, T-9216, KA, 1. Mitt.ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–30.11.44, SPK-18749, KA, 1. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 15.6.44–19.8.44, SPK-18750, T-9216, KA, 2. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 30.6.41–31.12.41, SPK-18753, T-1305a, KA, 3. Mitt.Ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–22.11.44, SPK-18762, KA, 4. Mitt.ptri:n Sotapäiväkirja 17.6.41–31.12.42, SPK-18767, T-9216, KA, 4. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–18.8.44, SPK-18766, T-5707a, KA, 5. Mittauspatterin sotapäiväkirja 21.5.44–21.11.44, SPK-18771, T-9216, KA, 11. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–31.7.44, SPK-18776, KA ja III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA.

¹⁰⁵ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 70.

¹⁰⁶ 2. Divisioonan puhelinsanoma N:o 116/II/5/30.6.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2325/III/30 sal., 13.10.1942, T-5880/2, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 53/III/5 i sal., 21.1.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan ilmatiedustelupyynnöt Tpk n:o 134, Perus-8805/1, KA, II Armeijakunnan puhelinsanoma n:o 251/III/12, 28.6.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 261/III/12, 28.6.1941, Perus-8806/4, KA, III Armeijakunnan lennätinsanoma N:o 3448/II/2b/sal., 20.7.1942, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 4542/II/2b/sal., 7.11.1942, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 1004/III/218 sal., 29.7.1944, T-8481/12, KA, VI Armeijakunnan käsky N:o 1181/Op.III/2 sal., 14.8.1941, T-6977/4, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3351/II/11 sal., 12.6.1942, T-5805/3, KA, Poutanen (1962), s. 26 ja Jokinen (1969), s. 35.

Hyökkäysvaiheessa II armeijakunnalle alistettu 1. moottoroitu kuuntelujoukkue (MO I) välitti hankkimansa tiedot armeijakunnan tiedustelutoimiston lisäksi Päämajaan sekä sen divisioonan tiedustelutoimistolle, jota tieto koski. 1. Moottoroitu kuuntelujoukkue sai aikaan hyviä tuloksia, mutta niiden arvo II armeijakunnan tiedustelulle oli lähinnä muita lähteitä täydentävä ja lisätietoa antava. 2. Moottoroitu kuuntelujoukkue (MO II) sen sijaan oli VII armeijakunnalle hyödytön.¹⁰⁷

Elokuun lopulla 1941 moottoroidut kuuntelujoukkueet yhdistettiin Päämajan radiopataljoonan 3. komppaniaksi, johon myöhemmin perustettiin myös 3. joukkue. Asemasodan ajan moottoroidut kuuntelujoukkueet olivat tukemassa Laatokan pohjoispuoleisen alueen joukkoja. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua 1944, 3. komppania vetäytyi divisioonien mukana länteen, mutta Kannakselle sitä ei siirretty. Komppania tuki yhtymien taistelua muun muassa Ilomantsissa. Ainakin III armeijakunta alkoi jakaa 1. syyskuuta 1944 alajohtoportailleen kuuntelulähitiedustelukatsauksia, vaikka luonnollisesti kuuntelulähitiedustelun tuloksia oli jaettu tarvitsijoille jo aiemmin, kuten Maaselän ryhmässä. Luonnollisesti tiedot tulivat käyttöön viimeistään tilannetiedotuksissa ja -katsauksissa.¹⁰⁸

Rajavartiolaitoksen ja aluevastuussa olevien armeijakuntien välinen yhteistoiminta tiedustelu- ja sissitoiminnan suhteen oli suunniteltu jo välirauhan aikana, mutta suunnitelmia ei kuitenkaan toteutettu täydellisesti. Rajavartiolaitos esitti esimerkiksi rajakomppanioiden muuttamista armeijakuntien tiedustelu- sissikomppanioiksi, mihin armeijakunnat suhtautuivat positiivisesti.¹⁰⁹

Eryteisesti jatkosodan alussa rajakomppanioiden merkitys divisioonien tiedustelulle oli suuri, sillä niiden pääasiallinen tehtävä oli raja-alueen valvonta. Jo välirauhan aikana rajavartiostot

¹⁰⁷ Moottoroidun kuuntelujoukkueen (MO I) purkama sanoma tied.pvk. 894/3, 6.8.1941, Perus-8805/2, KA, 15. Divisioonan tiedustelutoimiston "saatuja tietoja" 8. – 9.8.1941, T-615/1, KA, Poutanen (1962), s. 25 ja 44–45 ja Pale, Erkki: *Suomen Radiotiedustelu 1927–1944*, toim. Ahtokari, Reijo. Hakapaino Oy, Helsinki 1998, s. 97–99 ja 115–134.

¹⁰⁸ 3. Prikaatin asiakirja N:o 2315/Op./13 sal., 18.12.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1731/II/6 sal., 18.12.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1746/II/6 sal., 21.12.1943, T-4833/8, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1899/Tyk./2.sal., 29.5.1942, T-5076/6, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2138/II/1 g. sal., 11.8.1944, T-7999/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2440/II/1 g.sal., 1.9.1944, T-7999/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2592/II/1 g /sal., 15.9.1944, T-7999/3, KA, Jokinen (1969), s. 46–47, Poutanen (1962), s. 25 ja 44–45 ja Pale (1998), s. 97–99 ja 115–134.

¹⁰⁹ 23. Rajakomppanian Havainnot rajan takaa ajalla 27.–28.6.1941, T-615/2, KA, Peitepiirros 3./R3:n alueen rajantakaisista havainnoista, 25.6.1941, T-615/2, KA, Peitepiirros karttaan 1:100 000 Simpele-Punkaharju, T-615/2, KA, 43. Rajakomppanian asiakirja N:o 116/10/sal., 30.6.1941, T-1689/4, KA, Erillisen rajajääkäripataljoonan käsky N:o 1/II sal., 18.7.1941, Perus-8806/4, KA, Rajajääkäripataljoonan asiakirja N:o 870/II/41 sal., 8.12.1941, T-8453/5, KA, I Armeijakunnan esikunnan asiakirja N:o 450/II/15 sal., 12.5.1941, T-3537/8, KA, I Armeijakunnan esikunnan asiakirja N:o 552/II/15.sal., 30.5.1941, T-3537/8, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 1650/III/2/L 1585, 4.9.1941, T-3091/2-3A, KA, Päämajan Operatiivisen osaston asiakirja N:o 258/Op.1/9 b/sal., 8.2.1942, SPK-20880, KA ja Poutanen (1962), s. 9–10, 30–31 ja 42.

lähettivät kaksi kertaa viikossa tilanneilmoituksen ja kuukausittaisen yhteenvedon Rajavartiolaitoksen esikunnalle sekä samalla lähimpien armeijakuntien esikunnille. Kuukausittaiset yhteenvedot jaettiin myös armeijakuntien alaisille yhtymille. Ennen hyökkäyksen alkua rajakomppanioiden tähystys ulottui maastosta riippuen 1–10 kilometrin syvyyteen. Tähystystä haittasivat kuitenkin Neuvostoliiton joukkojen tehokkaat naamioimistoimenpiteet. Divisioonien otettua tähystysvastuun, alettiin niille alistettuja rajakomppanioita käyttää enenevässä määrin myös partiotiedusteluun. Joissain tapauksissa rajakomppaniat yhdistettiin rajajääkäripataljooniksi, joita käytettiin osin jopa tiedustelupataljoonan tapaan.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Sama.

3 DIVISIOONAN TIEDUSTELUTOIMISTON TEHTÄVÄT

3.1 Divisioonan tiedusteluorganisaatio

Divisioonan tiedustelun johtoelimenä toimi esikunnan tiedustelutoimisto. Talvisodan kokemusten perusteella tiedustelutoimisto oli yhdistetty operatiivisen toimiston kanssa operatiiviseksi osastoksi. Tiedustelutoimisto sai omat käskynsä ja ohjauksensa operatiivisen osaston päälliköltä, esikuntapäälliköltä, komentajalta tai niin sanotusti aseteitse ylemmän johtoportaan tiedustelutoimistosta. Tiedustelutoimiston määrävahvuus oli toimistopäällikkö, kaksi tiedustelu-upseeria ja tulkkina toimiva sotilasvirkamies. Toisinaan käytössä oli myös järjestely, jossa sotilasvirkamies erikoistui kuulusteluihin ja tulkkina käytettiin kielitaitoista aliupseeria tai miehistön jäsentä. Usein toimisto ei kuitenkaan ollut määrävahvuinen ja osalta henkilöstöä puuttui tiedustelualan koulutus. Lisäksi tiedustelu- ja operatiivisten toimistojen yhdistäminen osoittautui ainakin joissakin tapauksissa ongelmalliseksi niin divisioonan kuin armeijakunnan esikunnassa. Syitä ongelmiin olivat muun muassa puutteellinen koulutus, nopeasti vaihtuvat tehtävät sekä se, että vaikka toimistot olikin organisaatiossa yhdistetty yhdeksi osastoksi, eivät ne fyysisesti kuitenkaan aina sijainneet edes samassa rakennuksessa. Divisioonan organisaatiokaavio on liitteessä 4.¹¹¹

Divisioonan esikunnassa tiedusteluasioita käsiteltiin myös tykistökomentajan alaisuudessa. Tykistökomentaja toimi samalla kenttätykistörykmentin komentajana, jolla oli siten käytössään kenttätykistörykmentin esikunnan tiedusteluosat. Yhteistoimintaa divisioonan tiedustelutoimiston ja tykistön tiedustelun välillä helpotti se, että kenttätykistörykmentin esikunta sijaitsi yleensä divisioonan esikunnan yhteydessä. Kenttätykistörykmentin esikuntaan kuului kaksi tiedustelu- ja lähettiupseeria sekä esikunnan alainen valon- ja äänenmittausosasto, mikä oli tarkoitettu vihollisen tykistön paikantamiseen. Maatähystykseen käytettiin valon- ja äänenmittausosaston kaukotähystysasemia sekä tykistön ja kranaatinheittimistön tähystys- ja tulenjohtopaikkoja. Tykistön tähystyspaikat muodostivat tähystysverkon rungon, mitä täydennettiin jalkaväen tähystyspaikoilla. Ilma- ja

¹¹¹ 2. Divisioonan asiakirja N:o 101/II/4 sal./L L 146, 29.6.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 1244/Kom./5/L 762, 2.8.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 3897/Tyk./2.sal., 4.10.1942, T-5076/6, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2283/II/46 sal., 9.10.1942, T-5880/2, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2473/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2, 6. Divisioonan käsky N:o 146/II/2 sal./L 718., 7.10.1941, T-8453/5, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 618/II/1r/sal., 6.10.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan operatiivisen osaston ilmoitus N:o 2970/IV/14 a. sal., 28.9.1942, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan ilmoitus N:o 107/II/40 i, 9.4.1943, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan toimisto II:n asiakirja 8.6.1944, T-10224/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 749/II/42 t.sal., 13.10.1944, T-17788/9, KA ja Jokinen (1969), s. 8 ja liite 2.

maakaukokuvaukseen sekä stereotutkimukseen liittyvät asiat kuuluivat tykistön tiedustelulle.¹¹²

Partiotiedustelutehtävien suorittamiseen divisioonalla oli käytössään kevyt osasto, joka oli noin pataljoonan vahvuinen. Sitä käytettiin joukkojen puutteessa kuitenkin paljon tavallisen jalkaväkipataljoonan tapaan ja reservinä. Kevyet osastot lakkautettiin kenttäarmeijan supistusten yhteydessä vuonna 1942, jolloin divisioonat jäivät ilman määrävahvuuksiin kuuluvaa partiotiedustelujoukkoa. Kevyttä osastoa pidettiin tosin muutenkin epäonnistuneena kokoonpanona. Tosin, jo ennen kevyiden osastojen lakkauttamista oli partiotiedustelu suoritettu pääosin jalkaväkirykmenttien ja tilapäisten tiedusteluosastojen joukoilla.¹¹³

Puuttuvaa partiotiedusteluvoimaa paikkailtiin koko sodan ajan perustamalla tilapäisiä tiedustelujoukkoja irrottamalla tarvittava henkilöstö alajohtoportaiden joukoista. Määrävahvuuksiin kuulumattomien tiedustelujoukkojen perustaminen tapahtui osin Päämajan käskystä, armeijakunnan käskystä tai divisioonan omasta aloitteesta. Päämaja suhtautuminen tällaiseen toimintaan oli ristiriitaista, sillä Päämaja antoi ensimmäisen kerran ohjeen perustaa divisiooniin tiedustelu-upseerin johtoon kaukopartio-osaston 15. elokuuta 1941 ja toisaalta 18. elokuuta 1941 kielsi perustamasta ylimääräisiä, määrävahvuuksiin kuulumattomia joukkoja. Heinäkuussa 1944 useisiin divisiooniin perustettiin kaukopartio-osastoja, jotka myöhemmin laajennettiin jääkärikomppanioiksi. Tosin lähinnä II armeijakunnan ja Maaselän Ryhmän alaisissa divisioonissa vastaavia osastoja oli perustettu jo aiemmin.¹¹⁴

¹¹² 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, liite 2 s. 7–8. 4. Divisioonan asiakirja N:o 2881/II/49 sal., 26.11.1943, T-5881/2, KA, liite 1, 6. Divisioonan asiakirja N:o 1379/II/5 s sal., 1.3.1944, T-8016/2, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 1696/Tyk.2/13 a sal., 27.6.1944, T-10224/12, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, liite s. 14–17 ja Poutanen (1962), liite 16 s.4–5.

¹¹³ 2. Divisioonan puhelinsanoma N:o 47/II/4./25.6.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 290/II/6 sal./L.507., 20.7.1941, Perus-8805/1, KA, 2. Divisioonan käsky N:o 582/III/2 sal./L 919, 11.8.1941, T-615/8, KA, 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 478/II/38 sal., 17.3.1942, T-5880/2, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 559/III/104.sal., 1.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 13/Os.2/VI/sal./54., 25.6.1941, T-615/7, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 114/II/29 sal., 30.6.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 864/III/54, 11.9.1941, T-615/7, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 160/III/3 sal., 21.1.1942, T-3091/2-3A, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 596/III/3 sal., 11.3.1942, T-3091/2-3A, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 8/Tsto III.K.Järj. N:o 22 sal.L 11., 20.6.1941, T-4945/1, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-8480/5, KA, VI Armeijakunnan asiakirja N:o 2399/Op.III/10., 13.3.1943, T-18002/2, KA, s. 4–5, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 1841/Tied./IId/sal., 11.8.1944, T-17788/7, KA, Päämajan Tiedusteluosaston asiakirja N:o 1183/Tied.1 sal., 15.8.1941, Perus-8805/2, KA, Päämajan Järjestelyosaston asiakirja N:o 1547/Järj.3/5/X henk., 18.8.1941, Perus-8806/1, KA, Roiha (1973), s. 64–67, Poutanen (1962), s. 64–66, Jokinen (1969), s. 25–26 ja Tynkkynen (2014), s. 187–188.

¹¹⁴ Sama.

Divisioonan tärkeimmän partiotiedusteluvoiman muodostivat jalkaväkirykmentit. Rykmentin esikunnassa oli tiedustelu-upseeri, joka vastasi rykmenttinsä tiedustelutoiminnasta ollen näin tiedustelun johto-elin. Talvisodan kokemusten perusteella jalkaväkirykmenteistä ja niiden alaisista pataljoonista oli lakkautettu kevyet ryhmät ja tilalle perustettu jääkärijoukkueet, joiden tehtäviin tiedustelu kuului. Tosin jalkaväkirykmenteissä tiedusteluun käytettiin paljon myös tavallisten jalkaväkikomppanioiden henkilöstöä. Rykmenteille käskettävät tehtävät olivat pääsääntöisesti lähi- ja taistelutiedustelua, mutta niille käskettiin toisinaan myös kaukotiedustelu- ja erityisesti väkivaltaisia tiedustelutehtäviä. Jalkaväkirykmentin alaisissa pataljoonissa tiedustelusta vastasi joko lähettiupseeri tai adjutantti. Tiedustelun vastuualueet mukailivat joukkojen vastuualueita eli lähtökohtaisesti joukko itse vastasi oman alueensa tiedustelusta.¹¹⁵

Talvisodan jälkeen tehdyssä organisaatiouudistuksessa oli divisioonan viestipataljoonasta poistettu tarpeettomana puhelinkuuntelujoukkue. Näiden joukkueiden tarve kuitenkin huomattiin asemasodan aikana ja ne perustettiin uudelleen vuonna 1943, mitä tosin olivat edeltäneet kokeilut muutamissa yhtymissä. Vuonna 1944 puhelinkuuntelujoukkueisiin liitettiin vielä radiokuunteluryhmät.¹¹⁶

Tiedustelutieto kulki divisioonassa ase-, eli toimialateitse. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että pataljoonassa tiedustelutiedon otti vastaan lähettiupseeri tai adjutantti, jolla tosin ei useinkaan ollut tiedustelualan koulutusta, ja esitti asian pataljoonan komentajalle ja välitti tiedon eteenpäin rykmentin tiedustelu-upseerille. Rykmentin tiedustelu-upseeri oli ensimmäinen tiedusteluelin, joka suoritti tiedon arviointia ja yhdistelyä. Rykmentin tiedustelu-upseeri lähetti tiedot divisioonan tiedustelutoimistolle sekä asiasta riippuen myös operatiiviselle toimistolle. Tärkeintä rykmentin tiedustelu-upseerin toiminnassa oli nopea tiedonvälitys divisioonan esikuntaan.¹¹⁷

¹¹⁵ Jalkaväkirykmentti 7 kirjelmä N:o 183/III/71 sal., 2.4.1944, T-8481/12, KA, 2. Divisioonan suunnitelma kaukotiedustelusta N:o 235/II/3 sal./41/L 349., 13.7.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 74/II/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 478/II/38 sal., 17.3.1942, T-5880/2, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 1003/II/1 a sal., 23.8.1944, T-8480/5, 15. Divisioonan käsky N:o 248/II/26 sal., 1.10.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 1189/III/47d.sal., 6.8.1944, T-10224/12, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 658/II/9/L 924, 31.7.1941, T-615/2, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 1.

¹¹⁶ 4. Divisioonan asiakirja N:o 2190/Viesti/168/L./0544sal., 11.12.1943, T-7784/5, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 4464/II/2b/sal., 9.11.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 1208/II/201 c.sal., 6.11.1941, T-1689/4, KA, Jokinen (1969), s. 33–35 ja Tynkkyen (2014), s. 188.

¹¹⁷ 1. Divisioonan asiakirja N:o 1746/II/6 sal., 21.12.1943, T-4833/8, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 101/II/4 sal./L L 146, 29.6.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 1244/Kom./5/L 762, 2.8.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1633/II/36 sal., 24.7.1942, T-5805/3, KA, liite, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 1, 15. Divisioonan toimisto II:n Rykmentin tiedustelu-upseerin tehtävät, T-19747/2, KA ja II Armeijakunnan asiakirja N:o 723/II/16 sal., 26.2.1944, T-8596/8, KA.

Divisioonan tiedustelutoimistossa tietoja vertailtiin ja arvioitiin uudelleen, sillä siellä oli enemmän henkilöstöä ja tietoa, minkä pohjalta tehdä tiedon arviointia ja muokkausta. Järjestelmässä oli kuitenkin ongelmia, sillä usein rykmentin tiedustelu-upseeri oli ylityöllistetty, myös tiedusteluun kuulumattomilla tehtävillä, eikä hänen kapasiteettinsa riittänyt suurten ilmoitusmäärien käsittelyyn, sillä usein esimerkiksi määräaikaisilmoitukset kuuluivat tiedustelu-upseerin tehtäviin. Lisäksi heikko tiedustelualan koulutustaso aiheutti virheitä. Käytännössä ongelmat näkyivät hitautena, ongelmina tiedon välityksessä sekä divisioonan tiedustelu- ja operatiivisten toimistojen päällekkäisenä työnä.¹¹⁸

Divisioonien tiedustelutoimistojen välillä oli ilmeisesti eroja siinä, minkälainen tehtävänjako toimiston sisällä oli, eikä työnjakoa varsinaisesti ollut ohjeistettu missään. Tosin Päämajan tiedustelu-upseerikursseilla annettiin esimerkkejä työnjaosta. Luonnollisesti toimiston vahvuudella oli suuri vaikutus tehtävien jakautumiseen. Materiaalia on aiheeseen liittyen ollut saatavilla erittäin vähän.¹¹⁹

4. Divisioonassa tehtävät oli jaettu siten, että toimistopäällikkö vastasi tiedustelusuunnitelmista, tilanneilmoituksista ja -tiedotuksista, tilannekatsauksista, vankien kuulusteluista sekä yhteydenpidosta naapureihin. Toimistoupseereiden tehtäviin kuului tilanne- ja erikoiskarttojen sekä kortistojen ylläpito, kuuntelutiedustelun seuraaminen, propagandan johto ja valvonta, kiinteän tähytyksen seuraaminen ja yhteydenpito ylä- ja alajohtoportaisiin. Tulkki osallistui oman toimensa ohella myös muihin tehtäviin, kuten tiedustelupäiväkirjan, diaarion ja mappien ylläpitoon sekä ilmoitusten vastaanottamiseen.¹²⁰

3.2 Tiedustelun järjestäminen ja yhteydenpito

Koska tiedustelutoimisto toimi divisioonan tiedustelun johtoelimenä, sen tehtäviin kuului divisioonan tiedustelutoiminnan eli käytännössä tiedon hankinnan järjesteleminen ja johtaminen, hankittujen tietojen kokoaminen ja muokkaus, tilannekehityksen seuraaminen sekä tietojen hyväksikäyttö ja jakelu. Rintama- ja vihollistiedustelun lisäksi toimiston tehtäviin kuului omien joukkojen valvonnan osalta yhteistyö sotapoliisin ja

¹¹⁸ 1. Divisioonan asiakirja N:o 1746/II/6 sal., 21.12.1943, T-4833/8, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 1244/Kom./5/L 762, 2.8.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 1, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 223/II/5 b sal., 2.3.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan toimisto II:n asiakirja N:o 77/II/29, 2.8.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 471/II/40 sal., 19.9.1942, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan toimisto II:n asiakirja 8.6.1944, T-10224/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 749/II/42 t.sal., 13.10.1944, T-17788/9, KA ja III Armeijakunnan Kertomus III AK:n tiedustelu-upseerien neuvottelupäivistä 28.–29.9.42 III AKE:ssa, 13.11.1942, T-17788/6, KA, s. 2.

¹¹⁹ 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2.

¹²⁰ Sama.

valvontaviranomaisten sekä valistus- ja propagandaelinten kanssa. Päämaja oli ohjeistanut toiminnan edellä mainitun kaltaiseksi talvisodan kokemusten perusteella ja se mukaili tiedusteluopasta. Eroavaisuudet tiedusteluoppaaseen olivat siinä, että tiedustelutoimiston vastuulta oli siirretty pois salakirjoitus- ja valistusasiat (vihollisen propagandan torjunta). Näillä järjestelyillä tiedustelutoimisto pystyi keskittymään paremmin varsinaisten tehtäviensä hoitamiseen.¹²¹

Tiedustelutoiminnan järjestelyyn ja johtamiseen kuuluivat tiedustelusuunnitelmien, -käskyjen ja tarvittaessa erillisten ohjeiden ja käskyjen antaminen alajohtoportaille. Tiedustelutoiminnan suunnitteluun kuului myös tiedusteluun tarkoitettujen alistusten käytön ja ilmatiedustelupyyntöjen suunnittelu yhteistyössä esimerkiksi tykistökomentajan ja operatiivisen toimiston kanssa. Tiedustelutoiminnan järjestelyyn ja johtamiseen voidaan katsoa kuuluvan myös koulutus, jota divisioonien tiedustelutoimisto antoi. Resursseista johtuen tiedustelualan koulutustoiminta ei ollut kovin laajaa, mutta esimerkiksi vastaavia tiedustelun neuvottelutilaisuuksia kuin armeijakunnissa pidettiin myös divisioonissa. Samoin tykistökomentajat pitivät omille alaisilleen vastaavia tilaisuuksia. Lisäksi koulutusta annettiin yhteistyössä operatiivisen toimiston kanssa ainakin kaukotiedusteluun ja väkivaltaiseen tiedusteluun liittyen, tosin usein hyödynnettiin myös ulkopuolisia alan asiantuntijoita.¹²²

Tietojen kokoamiseen ja muokkaamiseen kuuluivat alaisilta ja naapureilta saatavien vihollistietojen ja -ilmoitusten vastaanottaminen sekä saatujen tietojen järjestely, tarkastaminen ja arviointi. Saaduista ja arvioiduista tiedoista koostettiin käyttötarkoitukseen sopivia määräaikaista ja erikseen laadittuja ilmoituksia, tietoja ja katsauksia ala- ja yläjohtoportaille sekä komentajalle ja operatiiviselle toimistolle suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Edellä mainittu tarkoittaa tietojen hyväksikäyttöä ja jakelua. Tietojen kokoamiseen laskettiin kuuluvaksi myös tiedustelutoimiston ainoa, vakituisiin tehtäviin kuuluva tiedon hankinta, eli sotavankien kuulustelu, sekä viholliselta otettujen asiapapereiden tutkiminen.

¹²¹ Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 7–11, Tiedusteluopas (1940), s. 10–11 ja Panschin (2018), s. 139.

¹²² 2. Divisioonan puhelinsanoma N:o 47/II/4./25.6.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan puhelinsanoma N:o 96/II/5/28.6.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 101/II/4 sal./L L 146, 29.6.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1633/II/36 sal., 24.7.1942, T-5805/3, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 3871/Tyk./2 sal., 3.10.1942, T-5076/6, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2325/II/38 sal., 13.10.1942, T-5880/2, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 307/II/49 sal., 25.2.1944, T-6338/3, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 53/II/5 i sal., 21.1.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 416/III/65 sal., 11.5.1942, T-19747/2, 15. Divisioonan asiakirja N:o 2266/Tyk./22 sal., 15.9.1942, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 503/II/40 sal., 7.10.1942, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 680/II/40.i.sal., 28.8.1944, T-10224/3, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 567/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA s. 15–16 ja Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 7.

Tilapäisesti tiedustelutoimiston tiedustelu-upseerin johtoon voitiin muodostaa tiedusteluosasto jonkin erityistehtävän hoitamista varten.¹²³

Tilanteen kehityksen seuraamisen voisi hyvin laskea kuuluvan tietojen kokoamiseen ja muokkaamiseen, sillä käytännössä siihen kuuluvat asiat olivat usein vain mittakaavaltaan ja aikakriittisyydeltään erilaisia. Tilannekehitystä seurattiin pitämällä yllä tilannekarttaa sekä tarvittavia erikoiskarttoja esimerkiksi vihollisen toimintaan ja ryhmytykseen liittyen. Lisäksi tilanteen seuraaminen tapahtui myös isommassa mittakaavassa, kun tiedustelutoimisto seurasi muutoksia vihollisen joukkojen sijainneissa, organisaatioissa, taktiikassa, aseistuksessa, muussa varustuksessa ja mielialassa sekä laati niistä tarvittavia luetteloita ja kortistoja. Aihealueen laajuudesta, toimiston vähäisestä henkilöstöstä ja divisioonan rajallisesta tiedonhankintakyvystä johtuen laajempien kokonaisuuksien seurannassa nojaututtiin pitkälti muun muassa yläjohtoportailta saataviin tietoihin. Omin toimenpitein tapahtuva seuranta keskittyi lähinnä vihollisjoukkojen sijaintien, vahvuuksien ja mielialan selvittämiseen. Kesäkuussa 1944 ainakin III armeijakunta käski divisiooniensa tiedustelutoimistoille lisäksi lyhyiden arvioiden laatimisen vihollisen aikeista ja tulevasta toiminnasta.¹²⁴

Yhteistoiminta sotapoliisin, valvontaviranomaisten sekä valistus- ja propagandaelinten kanssa liittyi pääasiassa vihollistiedustelun, sabotaasin ja desanttitoiminnan estämiseen sekä oman propagandan käytön suunnitteluun ja vihollispropagandaan tutkimiseen. Viholliseen suunnatun propagandan tavoitteena oli vankien saaminen, minkä vuoksi propagandatoiminnan suunnittelu kuului divisioonassa tiedusteluosastolle ja rykmentissä

¹²³ Jalkaväkirykmentti 15 asiakirja N:o 807/II/48 sal., 12.8.1944, T-10224/4, KA, Jalkaväkirykmentti 54 asiakirja N:o 474/II/41 sal., 2.11.1941, T-8453/5, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1746/II/6 sal., 21.12.1943, T-4833/8, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 1244/Kom./5/L 762, 2.8.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan tilannetiedoitus N:o 899/II/8 b.sal., 14.8.1944, T-14063/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 914/II/4 sal., 16.8.1944, T-14063/4, KA, 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2, 10. Divisioonan asiakirja N:o 58/II/86.sal., 10.1.1942, T-6965/5, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 60/29/II/sal., 28.6.1941, T-615/2, KA, 19. Divisioonan tilannetiedoitus N:o 1367/II/4.b.sal., 18.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1821/II/15.sal., 2.9.1941, T-6965/3, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L, 29.6.1941, T-1689/4, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 567/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA s. 6, Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 7 ja Tärkeimpiä muistiinpanoja PM:n Tied.Os:ssa pidetyiltä tiedustelu-upseerien neuvottelupäiviltä, T-17788/6, KA,

¹²⁴ 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2, 18. Divisioonan asiakirja N:o 2003/III/3 sal., 16.11.1942, T-3091/2-3A, KA, liite 1, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1821/II/15.sal., 2.9.1941, T-6965/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 4501/II/2b/sal., 13.11.1942, T-17788/6, KA, s. 1, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA ja Puolustusvoiman Pääesikunnan Ulkomaan osaston asiakirja Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 7.

tiedustelu-upseerille. Tiedusteluhenkilöstöllä katsottiin olevan alueellisesti parhaat tiedot asioista, joita propagandassa kannatti hyödyntää.¹²⁵

3.3 Tiedustelukäskyt ja suunnitelmat

Divisioonassa tiedustelusta käskettiin divisioonan yleisen puolustus- tai hyökkäyskäskyn yhteydessä, sen erillismääräyksessä tai divisioonan tiedustelukäskyllä tai -suunnitelmalla. Luonnollisesti tiedustelua suorittaville joukoille annettiin myös suoria yksittäisiä käskyjä. Tiedustelun suunnittelussa tiedustelu- ja operatiivinen toimisto tekivät yhteistyötä, jotta tiedustelu palvelisi kokonaistoimintaa mahdollisimman tehokkaasti ja, jotta päällekkäiseltä toiminnalta vältyttäisiin.¹²⁶

Divisioonan puolustus- ja hyökkäyskäskyissä tiedustelusta käskettiin laveasti tai siitä ei edes käsketty mitään. Useimmiten divisioonan käskyn tiedusteluosuudessa ei määritelty selkeitä tiedustelutehtäviä alaisille, vaan tiedustelusta käskettiin lähinnä yleiset periaatteet. Esimerkiksi tarkkojen kohteiden, tiedusteltavien alueiden tai vastuualueiden määrittely oli harvinaista. Tiedustelun suhteen luotettiin tehtävätaktiikkaan ja siihen, että alajohtoportaat vastaavat oman alueensa tiedustelusta. Esimerkki divisioonan käskystä on liitteessä 5.¹²⁷

Tiedustelun vastuualueet jakoutuivat lähtökohtaisesti alajohtoportaiden vastuualueiden mukaisesti ja alajohtoportaille käskettiin vain yksi yhteinen tiedusteltava alue. Alue saattoi esimerkiksi hyökkäykseen liittyen olla ”vihollisen puolustuslinja” tai tiettyihin karttasanoihin sidottu alue. Toisinaan tiedusteltavalta alueelta käskettiin etsiä tietyt kohteet, esimerkiksi joukkojen ja raskaiden aseiden ryhmitys, ja toisinaan taas vain ”tiedustella alue” ilman mitään tarkennuksia. Tiedustelutoiminnan järjestelyt kuuluivat tiedustelutoimiston tehtäviin, joten ainakin joissain tapauksissa tiedustelusta käsketty lavea tehtävä, on ollut ikään kuin

¹²⁵ 15. Divisioonan toimisto II:n Rykmentin tiedustelu-upseerin tehtävät, T-19747/2, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, s. 4, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 567/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, s. 16–17 ja Panschin (2018), s. 139.

¹²⁶ 2. Divisioonan käsky N:o 582/III/2 sal./L 919, 11.8.1941, T-615/8, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 937/III/38 sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 146/II/2 sal./L 718., 7.10.1941, T-8453/5, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 168/II/2.sal., 27.10.1941, T-8453/5, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, III Armeijakunnan esikunnan Kertomus III AK:n tiedustelu-upseerien neuvottelupäivistä 28.–29.9.42 III AKE:ssa, 13.11.1942, T-17788/6, KA.

¹²⁷ 2. Divisioonan hyökkäyskäsky N:o 266/III/2 sal./L 252, 7.7.1941, T-615/8, KA, 2. Divisioonan käsky N:o 16/III/ 7 sal./L 488., 7.2.1942, T-3091/2-3A, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 402/III/104.sal., 7.8.1941, T-615/8, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 559/III/104.sal., 1.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 726/III/54., 26.8.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan hyökkäyskäsky N:o 743/III/54., 27.8.1941, T-615/7, KA, 15. Divisioonan puolustuskäsky N:o 857/III/54.sal., 10.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 929/III/54., 21.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 748/III/45 c.sal., 15.6.1944, T-17794/4, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 391/III/3 sal., 13.7.1941, T-615/8, KA ja 18. Divisioonan käsky N:o 1286/III/3 sal., 9.9.1943, T-4823/1, KA.

tiedustelutoimiston saama tehtävä. Tiedustelutoimisto on tämän jälkeen suunnitellut tarkemmat tehtävät alajohtoportaille tai tiedustelusta on annettu oma erillismääräys tai -käskey.¹²⁸

Tiedustelusta käskemisessä oli kuitenkin eroja divisioonien välillä. Erot johtuvat todennäköisesti komentajan ja muun esikunnan ylimmän henkilöstön suhtautumisesta tiedusteluun ja sitä kautta tiedustelutoimiston roolista tiedustelun johtamisessa. Lisäksi etenkin asemasotavaiheessa divisioonien ja armeijakuntien tiedustelu, sotavankien kuulusteluilla saatuja tietoja lukuun ottamatta, oli vaikeaa ja ne joutuivat luottamaan pitkälti Päämajan hankkimiin tietoihin. Alajohtoportaiden tiedustelun on voitu tällöin ajatella palvelevan erityisesti niiden omia tietotarpeita. Divisioonan tiedustelutoimisto toki hyötyi myös näistä tiedoista, mutta esimerkiksi asemasotavaiheessa partiotiedustelulla hankitut tiedot vihollisen konekivääriasemien sijainneista palvelevat lähinnä sen alajohtoportaita. Tällaisessa tilanteessa nimenomaan divisioonan tiedontarvetta palvelevat tehtävät on käsketty erikseen.¹²⁹

Divisioonan tiedustelukäskyt olivat käytössä jatkosodan alusta lähtien, mutta tiedustelusuunnitelmien käyttöön siirryttiin laajamittaisemmin asemasotavaiheen aikana. Tiedustelukäskyillä käskettiin tiedustelun toteuttaminen divisioonan vastuualueella ja annettiin tehtävät ja ohjeet alajohtoportaille. Hyökkäysvaiheessa divisioonan tiedustelukäskyillä käskettiin erityisesti tilapäisten tiedusteluosastojen muodostaminen ja yleisesti ottaen niissä oli tarkat ohjeet tiedustelutehtävien suorittamiseksi. Tiedustelukäskyt pyrittiin antamaan ennen hyökkäyksen aloittamista ja divisioonan hyökkäyskäskyissä käskettiin tiedustelun osalta vain tarkennukset, yleisiä periaatteita joukko-osastojen omaa tiedustelua varten tai ei mitään. Esimerkki divisioonan tiedustelukäskystä on liitteessä 6.¹³⁰

Asemasotavaiheessa divisioonien tiedustelukäskyillä käskettiin partioinnin, tähystyksen, väkivaltaisen tiedustelun ja sotavankien kuulusteluiden järjestelyistä. Divisioonan tiedustelukäskyjä annettiin muutamia vuodessa, sillä niiden tavoitteet eivät yleensä muuttuneet nopeasti. Jos johonkin asiaan tuli tarkennuksia, siitä käskettiin erikseen uudella

¹²⁸ Sama.

¹²⁹ 1. Divisioonan kaukotiedustelusuunnitelma N:o 325/II/2 sal., 12.3.1942, T-5805/3, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 157/II/3 sal./L.209., 4.7.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan käskey N:o 74/II/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 433/II/38 sal., 14.2.1943, T-5881/2, KA, 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käskey N:o 156/II/2 sal., 14.10.1941, T-8453/5, KA ja 15. Divisioonan tiedustelukäskey N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-17788/7, KA, liite.

¹³⁰ 2. Divisioonan käskey N:o 157/II/3 sal./L.209., 4.7.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan suunnitelma kaukotiedustelusta N:o 235/II/3 sal./41/L 349., 13.7.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan käskey N:o 74/II/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, 15. Divisioonan käskey N:o 114/II/29 sal., 30.6.1941, T-615/2, KA ja 15. Divisioonan tiedustelukäskey N:o 7/II/27 sal., 6.7.1941, T-615/2, KA,

käskyllä. Useimmiten tarkennukset koskivat sotavankien kuulusteluja ja tiedustelun aktiivisempaa roolia. Aktiivisuudella tarkoitetaan väkivaltaista tiedustelua, vanginsieppausta ja divisioonan yhteistiedustelua, jossa kaikki rintamavastuussa olevat joukko-osastot suorittivat samanaikaisesti voimakasta tiedustelua vastualueellaan. Tykistön tiedustelusta käski tykistökomentaja yleensä erikseen, mutta toiminta oli yhteen sovitettua muun tiedustelun kanssa.¹³¹

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aikana divisioonan esikunta antoi tiedustelukäskyjä runsaammin. Tähän oli syynä divisioonien ryhmitysmuutokset ja usein vähäiset tiedot vihollisesta. Lisäksi tiedustelukäskyillä vaadittiin usein alajohtoportailta tehokkaampia toimia tietojen hankkimiseksi. Vetäytymisvaiheessa divisioonan tiedustelukäskyillä käskettiin samoja asioita kuin asemasotavaiheessakin, mutta niissä esitetyt aikamääreet olivat tiukempia ja tehtävät tarkempia. Suurin ero verrattuna asemasotavaiheeseen oli tiedustelun aktiivisempi ja väkivaltaisempi rooli. Vetäytymisvaiheessa oli joissain divisioonissa käytössä toimintapa, jossa divisioonan tiedustelukäskyn liitteenä oli tiedustelusuunnitelma, jossa oli tarkat tehtävät alajohtoportaille.¹³²

Tiedustelusuunnitelmat olivat divisioonissa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta määrämuotoisia. Tämä johtui siitä, että tiedustelusuunnitelman laatimista oli opetettu Päämajan ja armeijakuntien tiedustelu-upseereiden neuvottelupäivillä ja koulutustilaisuuksissa. Ainakin 6. divisioonassa tiedustelusuunnitelmia laadittiin jo vuonna 1941, mutta näyttää siltä yleisesti niiden laatiminen on tullut divisioonissa laajamittaiseksi vasta vuonna 1944. Tosin, jo aiemmin asemasotavaiheessa divisioonissa oli laadittu tiedustelusuunnitelmien kaltaisia tähystyssuunnitelmia ja vanginsieppaussuunnitelmia. Tiedustelusta oli käsketty pääsääntöisesti divisioonan tiedustelukäskyllä, mikä ajoi käytännössä saman asian. Tiedustelusuunnitelma piti sisällään tiedot tehtävän suorittajasta, suoritustavasta, alueesta, halutusta tiedosta, tietojen ilmoittamisesta ja mahdollisista

¹³¹ 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 1874/II/38. sal., 19.8.1942, T-5880/2, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 433/II/38 sal., 14.2.1943, T-5881/2, KA, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 223/II/5 b sal., 2.3.1944, T-8016/2, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 248/II/26 sal., 1.10.1941, T-615/8, KA ja 15. Divisioonan käsky N:o 384/II/40.f.sal., 19.12.1943, T-10224/7, KA.

¹³² 3. Divisioonan käsky N:o 1552/II/1 d/sal., 3.7.1944, T-8480/5, KA, 3. Divisioonan käsky N:o 1624/II/4 b/sal., 10.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 937/II/38 sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 5. Divisioonan käsky N:o 1692/II/1 d/sal., 16.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 746/II/5 b sal., 10.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 936/II/1 b sal., 14.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-10224/4, KA ja 15. Divisioonan asiakirja N:o 337/II/40 f.sal., 27.6.1944, T-10224/4, KA.

huomautuksista tehtävään liittyen. Tiedustelusuunnitelmat lähetettiin myös armeijakunnan esikuntaan. Esimerkki divisioonan tiedustelusuunnitelmasta on liitteessä 7.¹³³

Divisioonan tähystyssuunnitelmat laadittiin toisinaan samaan muotoon kuin tiedustelusuunnitelmat, toisinaan tehtiin pelkkä kuva ja toisinaan siitä annettiin erillinen käsky. Toiminta oli kuitenkin tiedustelutoimiston johtamaa yhteistyössä tykistön tiedustelun kanssa, sillä tähystyksen arvoa pidettiin suurena erityisesti asemasodan aikana ja se olikin usein ainoa tapa saada tietoa vihollisen selustasta divisioonan omin toimenpitein. Tähystyssuunnitelmassa tai -käskyssä käskettiin tähystys niin jalkaväkirykmenteille kuin tykistörykmentillekin. Tosin lähtökohta oli se, että jalkaväen tähystyksellä täydennettiin tykistön tähystystä. Tähän oli syynä se, että tykistön tähystys oli kaukotähystystä paremmilta tähystyspaikoilta paremmin välinein ja jalkaväen tähystys yleensä lähitähystystä. Divisioonakohtaisia eroja oli siinä, laadittiinko tiedustelusuunnitelman lisäksi erillinen tähystyssuunnitelma vai oliko tähystys sisällytetty tiedustelusuunnitelmaan. Esimerkki divisioonan tähystysverkosta on liitteessä 8.¹³⁴

Armeijakunnan esikunta laati vanginsiippaussuunnitelmia tilanteissa, joissa vanki oli pakko saada. Tällöin laadittiin määräaikainen suunnitelma vankien saamiseksi. Suunnitelma oli ulkoasultaan tiedustelusuunnitelman kaltainen. Vaihtoehtoisesti voitiin antaa erillinen käsky vanginsiippauksesta. Vanginsiippaussuunnitelmia laadittiin lähinnä asemasodan aikana, jolloin armeijakuntien ja divisioonien oma tiedustelu oli pääasiassa sotavankikuulustelujen ja ilmatiedustelun varassa. Divisioona laati yksittäisestä vanginsiippaustehtävästä oman, yksityiskohtaisen toteutussuunnitelmansa. Kun divisioonat ottivat tiedustelusuunnitelmat käyttöön, vanginsiippaus suunniteltiin osaksi divisioonan tiedustelua siinä missä tähystys- ja partiotiedustelukin. Todennäköisesti jo tätä ennen divisioonat olivat siis laatineet armeijakunnan vanginsiippaussuunnitelmia vastaavia suunnitelmia. Yleensä kuitenkin vanginsiippaustarpeesta käskettiin erillisellä käskyllä, jonka jälkeen tiedustelutoimisto, operatiivinen toimisto tai molemmat yhteistyössä koordinoivat tehtävien suorittamisen.

¹³³ 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma, elokuu 1941, T-8453/1, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 161/II/1 sal., 22.10.1941, T-8453/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 1003/II/1 a sal., 23.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-17788/7, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA ja Päämajan Tiedusteluosaston kirjelmä N:o 854/Tied.1/sal., 13.2.1944, T-17788/6, KA, liite.

¹³⁴ 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, liite 1 s. 12–13, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1676/II/6 sal., 4.12.1943, T-4833/8, KA, 3. Divisioonan asiakirja N:o 1643/II/4 b/sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1874/II/38. sal., 19.8.1942, T-5880/2, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 800/II/58 sal., 14.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 146/II/2 sal./L 718., 7.10.1941, T-8453/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 1003/II/1 a sal., 23.8.1944, T-8480/5, KA, 8. Divisioonan asiakirja N:o 855/III/217 sal., 3.6.1942, T-18002/1, KA, liite 1 s. 13–14, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-17788/7, KA ja IV Armeijakunnan esikunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 2 s.3-4.

Ylemmät johtoportaat halusivat pitää väkivaltaisen tiedustelun ja vanginsieppauksen kontrollissaan.¹³⁵

Divisioonan tiedustelun johtamisessa ei tapahtunut suuria muutoksia jatkosodan aikana. Muutokset olivat pieniä ja koskivat lähinnä suunnitelmien ja käskyjen antamista ja ulkomuotoa. Sodan alussa tiedustelusta käskettiin useimmiten suullisesti ja erikseen tehtävän toteuttajalle. Hyvin pian asemasotavaiheessa käskyissä siirryttiin enemmän kirjallisiin tiedustelukäskyihin ja myöhemmin tiedustelusuunnitelmiin, joista alajohtoportaille selvisi paremmin myös naapurijoukko-osaston toiminta. Keskeisin muutos oli se, että ylipäätään tiedustelusta käskettiin sodan lopussa enemmän ja vaikuttaa muutenkin siltä, että sen merkitys ymmärrettiin paremmin. Huomion arvoista on kuitenkin se, että divisioonat olivat harvoin oma-aloitteisia tiedustelun suunnittelussa. Usein kävi niin, että Päämaja antoi tiedusteluun liittyvän tehtävän armeijakunnalle, joka puolestaan antoi omansa tehtävänsä divisioonilleen, jotka sen perusteella suunnittelivat oman toimintansa ja käskivät eteenpäin alajohtoportailleen. Usein annetun tehtävän muotoakaan ei juuri muuttunut. Tämä tosin oli usein myös komentajien vaatimus, että heidän käskyjään ”ei helpoteta” matkalla suorittavaan portaaseen.¹³⁶

3.4 Tiedustelutietojen jakelu ja hyväksikäyttö

Divisioonan tiedustelutoimiston tiedustelutietojen hyväksikäytön ja jakelun voi jakaa karkeasti kahteen eli ylä- ja alajohtoportaille tarkoitettuihin tuotteisiin. Molempia jaettiin tarpeen mukaan myös naapuridivisioonille ja armeijakunnille. Divisioonassa tuotettiin ensisijaisesti yläjohtoportaita varten tilanneilmoitukset, yhteenvedot, katsaukset ja erikoistiedot vihollisesta sekä alajohtoportaita varten tilannetiedotukset. Yhteenvedoja, katsauksia ja erikoistietoja jaettiin myös alajohtoportaille. Tilanneilmoitus tarkoitti ylemmälle

¹³⁵ 2. Divisioonan asiakirja N:o 275/III/2 sal., 19.3.1944, T-8481/12, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 433/II/38 sal., 14.2.1943, T-5881/2, KA, 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 162/II/2. sal., 22.10.1941, T-8453/5, KA, s. 3, 15. Divisioonan asiakirja N:o 384/II/40.f.sal., 19.12.1943, T-10224/7, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 163/III/47 d.sal., 19.2.1944, T-8481/12, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 599/III/4 sal., 29.4.1944, T-8481/12, KA, IV Armeijakunnan vanginsieppaussuunnitelmat, 24.3.1944, T-8481/12, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 952/III/212 sal., 20.7.1944, T-8481/12, KA ja Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 742/Op./2 h/sal., 19.7.1944, T-8481/12, KA.

¹³⁶ 4. Divisioonan käsky N:o 937/II/38 sal., 13.8.1944, T-7846/11, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 936/II/1 b sal., 14.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 337/II/40 f.sal., 27.6.1944, T-10224/4, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 794/II/2 a sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 968/II/203 sal., 11.8.1944, T-8016/2, KA, Kannaksen Ryhmän lennätinsanoma N:o 67/III/26.1.1944, T-8481/12, KA ja Päämajan Operatiivisen osaston asiakirja N:o 145/Op.1/5.d/sal., 26.1.1944, T-8481/12, KA.

johtoportaalille lähetettävää ilmoitusta joukon tilanteesta. Ilmoitus saattoi aiheytyydestä riippuen pitää sisällään tietoja omista joukoista ja niiden tilasta tai vihollisesta.¹³⁷

Tilanneilmoitukset ja tiedusteluyhteenvedot olivat päivittäisiä. Tilanneilmoitukset lähetettiin ylempälle johtoportaalille kahdesti päivässä, esimerkiksi kello 07.00 ja 19.00. Asemasodan aikana Maaselän ryhmässä tosin oli hieman poikkeava käytäntö, kun divisioonat lähettivät tilanneilmoituksensa kolme kertaa vuorokaudessa. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen tilanneilmoitusten lähettämiseen tuli enemmän poikkeuksia, kun niitä alettiin yleisesti lähettää kolme ja enimmillään jopa kuusi kertaa vuorokaudessa. Sen hetken tärkeimmät tiedot ilmoitettiin tilanneilmoituksissa, tosin kriittiset tiedot ilmoitettiin luonnollisesti heti nopeimmalla mahdollisella välineellä.¹³⁸

Tiedusteluyhteenvedossa, ilmoitettiin viimeisen vuorokauden aikana eri tiedustelulajein saadut, ei-kiireelliset tiedot. Tiedusteluyhteenvedosta käytettiin myös nimitystä tiedustelun tulokset. Tiedusteluyhteenvedon tiedot oli arvioitu ja muokattu yhteistyössä tykistön tiedustelun kanssa. Tiedusteluyhteenvedot lähetettiin kerran vuorokaudessa ja lisäksi tykistö lähetti omat tietonsa aseteitse. Tilanneilmoitusten ja tiedusteluyhteenvedojen käytännöt olivat pääosiltaan yhteneviä koko Puolustusvoimissa komppaniasta Päämajaan, vaikkakin käytänteisiin tuli joitakin tarkennuksia sodan aikana ja käytänteet olivat komentajan käskettävissä.¹³⁹

Kun tietotarpeet ja toisaalta myös tiedon määrä kasvoivat vetäytymisvaiheessa, käskettiin ainakin III armeijakunnassa divisioonille alkaa lähettää myös tiedusteluilmoituksia. Tiedusteluilmoitukset tuli lähettää armeijakunnalle heti, kun mahdollista ja niissä ilmoitettiin lyhyesti vain muutokset vihollistilanteessa. Armeijakuntien ja divisioonien väliset erot tulivat

¹³⁷ 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2, 7. Divisioonan tilanneilmoitus N:o 755/III/22 sal., 14.8.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 588/II/40g.sal., 9.8.1944, T-10224/4, KA, 19. Divisioonan tilannetiedoitus N:o 1367/II/4.b.sal., 18.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 159/III/82/25.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 2284/II/19.sal., 19.9.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L 135, 29.6.1941, T-1689/4, KA, Tiedusteluopas (1940), s. 18–19 ja Jokinen (1969), s. 44–50.

¹³⁸ 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2, 10. Divisioonan asiakirja N:o 58/II/86.sal., 10.1.1942, T-6965/5, KA, 15. Divisioonan tilanneilmoitus 2.10.1941 klo 19, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 196/II/34, 15.9.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 647/II/40.g.sal., 18.8.1944, T-14063/4, KA, I Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 159/III/82/25.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 2284/II/19.sal., 19.9.1941, T-615/2, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1821/II/15.sal., 2.9.1941, T-6965/3, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L 135, 29.6.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 351/III/4/41/L 192, 3.7.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 2176/II/13 sal., 22.6.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA, Käkönen U.: TU-kurssi 1943, 18.1.1943, T-17788/6, KA, Nyman (2002), s. 20 ja Jokinen (1969), s. 44–45.

¹³⁹ Sama.

siinä, mitkä ilmoitukset lähetettiin tiedustelutoimistoon ja mitkä operatiiviseen toimistoon. Lähtökohtaisesti omia joukkoja koskevat tiedot lähetettiin operatiiviselle toimistolle ja tiedusteluyhteenvedot sekä erikoistiedot vihollisesta tiedustelutoimistolle, mutta määräaikaisen tilanneilmoituksen lähettämässä oli eroja. Esimerkiksi I armeijakunta käski 1941 lähettää ne operatiiviselle toimistolle, vaikka kyseinen ilmoitus olisi Päämajan ohjauksen perusteella kuulunut tiedustelutoimistolle.¹⁴⁰

Jos divisioonan sai selville jotakin täysin uutta vihollisesta, esimerkiksi havainnon uuden aseiden käytöstä, laadittiin siitä erillinen selostus. Selostusta täydennettiin tarvittaessa kuvilla ja piirroksilla.¹⁴¹

Divisioonat ja rykmentit jakoivat tilannekatsauksensa pääsääntöisesti kerran kuukaudessa. Jakelutiheyden vaikutti vihollistilanne. Divisioonien katsaukset jaettiin alajohtoportaille, naapureille ja yläjohtoportaille aina Päämajaan asti. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen jakelutiheys kasvoi viikoittaiseksi ja toisinaan jopa päivittäiseksi. Divisioonat vaihtoivat tietoja keskenään runsaasti, mistä on osoituksena katsausten samansisältöisyys. III Armeijakunnan esikunta käski 21. kesäkuuta 1944 alkaen lisäksi liittää tilannekatsaukseensa lyhyen arvion vihollisen toimintamahdollisuuksista ja aikeista.¹⁴²

Vetäytymisvaiheeseen asti eri tiedustelutuotteiden nimeämiskäytännöt olivat yhteneviä, mutta sen jälkeen nimeämiskäytännöt muuttuivat eri joukko-osastoissa. Esimerkiksi 15. divisioonassa aiemmasta, alaisille suunnatusta tilannetiedotuksesta, tulikin tilannekatsaus. Todennäköisesti nimimuutoksiin oli syynä pyrkimys välttää päällekkäistä työtä eli lähettää samat ilmoitukset ja tuotteet niin ala- kuin yläjohtoportaille, sillä divisioonien ja rykmenttien tiedusteluhenkilöstö oli vaikeasti ylityöllistettyä Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aikana.

¹⁴⁰ I Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 159/III/82/25.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1821/II/15.sal., 2.9.1941, T-6965/3, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 2284/II/19.sal., 19.9.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 351/III/4/41/L 192, 3.7.1941, T-615/2, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA, 10. Divisioonan asiakirja N:o 58/II/86.sal., 10.1.1942, T-6965/5, KA, 15. Divisioonan tilanneilmoitus 2.10.1941 klo 19, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 196/II/34, 15.9.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 647/II/40.g.sal., 18.8.1944, T-14063/4, KA, Käkönen U.: *TU-kurssi 1943*, 18.1.1943, T-17788/6, KA ja Jokinen (1969), s. 44–45.

¹⁴¹ 10. Divisioonan asiakirja N:o 944/II/101.sal., 1.10.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan tilannetiedotus N:o 67/17.10.1941, T-612/1, KA ja I Armeijakunnan asiakirja N:o 1896/II/6.sal., 5.9.1941, T-6965/1, KA.

¹⁴² Jalkaväkirykmentti 28 asiakirja N:o 45/2/Sal./10.7.1941, T-1689/4, 2. Divisioonan asiakirja N:o 911/II/8 b.sal., 16.8.1944, T-14063/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1633/II/36 sal., 24.7.1942, T-5805/3, KA, liite s. 1, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2479/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 2, 15. Divisioonan esikunnan asiakirja N:o 216/II/40 g.sal., 22.5.1944, T-10224/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 158/II/29, 4.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 649/II/44 sal., 21.8.1944, T-14063/4, KA, 19. Divisioonan asiakirja N:o 1367/III/4.b.sal., 18.8.1941, T-6977/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 351/III/4/41/L 192, 3.7.1941, T-615/2, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA ja Jokinen (1969), s. 46–50.

Epävarmat ja tarkistusta kaipaavat tiedot mainittiin erikseen kaikessa tiedusteluraportoinnissa.¹⁴³

Tilannetiedotus, jota tosin kesällä 1944 ainakin 15. divisioonassa toisinaan kutsuttiin myös tilannekatsaukseksi, oli alajohtoportaille suunnattu selostus yhdistelmä omien joukkojen sekä vihollisen tilanteesta. Tilannetiedotus jaettiin kerran vuorokaudessa.¹⁴⁴

---

¹⁴³ Sama.

¹⁴⁴ Sama.

4 DIVISIOONAN TIEDUSTELUN TIEDONHANKINTA

4.1 Maatähystys ja liikkuva maatiedustelu

Liikkuva maatiedustelu tarkoitti nimensä mukaisesti maata pitkin suoritettavaa liikkuvaa tiedustelua. Usein liikkuvasta maatiedustelusta käytettiin vain nimitystä tiedustelu. Liikkuvaa maatiedustelua voitiin suorittaa jalan, hiihtäen, hevosilla, polkupyörillä tai ajoneuvoin, kuten panssariautoin. Jalan tai hiihtäen suoritettavasta tiedustelusta käytettiin usein termiä partiotiedustelu ja ajoneuvoin suoritettua puolestaan moottoroitu tiedustelu.¹⁴⁵

Liikkuva maatiedustelu jaettiin tiedusteluoppaassa lähi-, taistelu- ja kaukotiedusteluun. Taistelutiedustelua suoritettiin nimensä mukaisesti taistelun aikana. Lähitiedustelu muuttui taistelutiedusteluksi taistelun alkaessa. Taistelutiedustelun tarkoituksena oli pitää johto tietoisena vihollisen liikkeistä erityisesti sivustoilla. Käytännössä taistelutiedustelulla selvitettiin siis hyvin pitkälti samoja asioita kuin lähitiedustelulla, kuten vihollisen etulinjan tasa ja miehitys, tuliyksiköiden sijainti, linnoitustyöt ja tähytyspaikat. Mikäli tilanne sen mahdollisti, tuli omaa tiedustelua ulottaa avoimilta sivustoilta syvemmälle vihollisen syvyyteen. Lähitiedustelu puolestaan tarkoitti joukon yleensä omiin, tai joukko-osaston esikunnan, tarpeisiin vastaavaa tiedustelua, jolla selvitettiin vihollisen jakautuminen marssirivistöihin, ryhmitys ja etureunan tasa sekä aselajijoukkojen sijainnit. Lähitiedustelu ulottui noin puolen päivämarssin päähän omista joukoista.¹⁴⁶

Kaukotiedustelu palveli yleensä ylempää johtoa. Sen tehtävänä oli selvittää esimerkiksi vihollisen joukkojen siirrot, rautatieliikenne, joukkojen suuntautuminen ja linnoitteet. Toimintaetäisyyttä on vaikea määrittää tarkalleen, mutta tavallisesti kaukotiedustelu ulottui yli yhden päivämarssin päähän omista joukoista. Kaukotiedustelu voitiin suorittaa ilmatiedusteluna tai liikkuvana maatiedusteluna.¹⁴⁷

Liikkuvan maatiedustelun yhtenä tehtävänä oli usein maastontiedustelu, jolla selvitettiin teiden ja siltojen kulkukelpoisuutta, mahdollista kaasuseen käyttöä, sulutteita sekä maaston soveltuvuutta eri aselajien toiminnalle niin omasta kuin vihollisen näkökulmasta. Maastontiedustelua voitiin suorittaa tiedusteluelimin tai esimerkiksi joukon johtajan tai komentajan toimenpitein.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Tiedusteluopas (1940), s. 21–23.

¹⁴⁶ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 60–62, 79 ja 83–86.

¹⁴⁷ Sama.

¹⁴⁸ Tiedusteluopas (1940), s. 29–30 ja Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 62.

Jatkosodan alkaessa divisioonaan orgaanisesti kuuluvia partiotiedusteluun tarkoitettuja joukkoja olivat kevyt osasto sekä rykmenttien ja pataljoonien jääkärijoukkueet. Suoraan divisioonan johdossa olevat tiedustelujoukot katsottiin kuitenkin niin vähäisiksi, että tilapäisiä tiedusteluosastoja alettiin perustaa jo kesäkuussa 1941. Esimerkiksi 15. divisioona käski 30. kesäkuuta 1941 jokaista rykmenttiään perustamaan jalkaväkijoukoista noin joukkueen vahvuisen osaston, johon kuului kaksi upseeria ja kolme kivääriryhmää. Terminä tiedusteluosasto tarkoitti puolijoukkueen - pataljoonan suuruista osastoa.¹⁴⁹ Tiedusteluosastoja vahvennettiin tarpeen mukaan radio- ja puhelinhenkilöstöllä sekä pioneeri- ja tykistömaalitiedustelupartioilla. Osastoihin sijoitettiin ensisijaisesti hyväksi tiedettyjä vapaaehtoisia sekä tiedusteltavalta alueelta kotoisin olevia sotilaita. Vastaavanlaisia järjestelyitä tehtiin myös muissa divisioonissa.¹⁵⁰

Rykmenttien alaisten tilapäisten tiedusteluosastojen lisäksi divisioonat kokosivat suoraan käyttöönsä, divisioonasta riippuen joukkueen tai komppanian vahvuisen, jääkäri- tai tiedusteluosaston. Osaston kokoamisessa oli useita tapoja. Ehkä yleisin oli koota komppania ottamalla jokaiselta divisioonan alaiselta rykmentiltä yksi jääkärijoukkue pois. Joissain tapauksissa divisioonan jääkäri- tai tiedustelukomppaniaa täydennettiin lisäksi kevyen osaston joukoilla tai divisioonan jääkärikomppania irrotettiin kokonaisuudessa kevyestä osastosta. Joissain tapauksissa taas osasto koottiin pienistä osista, jotta alajohtoportaiden suorituskyky ei kärsisi tai divisioonan esikuntaa palvelleet tehtävät käskettiin vain rykmenteille erillisiä osastoja perustamatta. Jääkäri- tai tiedustelukomppania tai -joukkueet olivat pysyvämpiä, mutta niiden lisäksi muodostettiin erityisesti partiointia ja väkivaltaisia tiedustelutehtäviä varten omia osastoja jopa vain yksittäistä tehtävää varten. 18. Divisioonassa järjestely oli poikkeava, sillä liikekannallepanon yhteydessä henkilöstö astui suoraan palvelukseen divisioonan jääkärikomppaniaan. Komppania tosin hajotettiin divisioonan joukko-osastoihin jo 17. elokuuta 1941.¹⁵¹

¹⁴⁹ Tiedusteluopas (1940), s. 22.

¹⁵⁰ 2. Divisioonan asiakirja N:o 273/III/9 sal./L, 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 235/II/3 sal./41/L 349., 13.7.1941, T-1689/4, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 162/II/2. sal., 22.10.1941, T-8453/5, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 114/II/29 sal., 30.6.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 196/III/66.sal., 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 17. Divisioonan asiakirja N:o 1100/III/20.sal., 7.8.1943, T-18002/2, KA, liite s. 1, 18. Divisioonan käsky N:o 317/III/16 sal., 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, Savonlinnan Ryhmän asiakirja N:o 28/II/4., 22.6.1941, T-1689/4, KA, s. 2 ja Poutanen (1962), s. 29–30 ja 32–33.

¹⁵¹ 2. Divisioonan asiakirja N:o 544/II/3 sal., /L 1066, 22.8.1941, T-1689/4, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 156/II/2 sal., 14.10.1941, T-8453/5, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 402/III/104.sal., 7.8.1941, T-615/8, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 559/III/104.sal., 1.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 35/ Tsto III/54 sal., 27.6.1941, T-615/7, KA, 15. Divisioonan puhelinsanoma N:o 66/II, 28.6.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 532/III/54., 8.8.1941, T-615/7, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 1290/III/66, 16.11.1941, T-19747/2, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 39/III/3 sal., 13.7.1941, T-615/8, KA, Jääk.K/18.D Sotapäiväkirja, SPK-25926, KA ja II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal./2.8.1944, T-9075/9, KA.

Tiedusteluosastojen tehtävänä oli hyökkäysvaiheessa divisioonan etenemisreittien ja tiettyjen alueiden vihollistilanteen ja puolustuslaitteiden tiedustelu, vihollisen kokonaismäärän arviointi kyseisillä alueilla sekä sotavangin ottaminen ja asiakirjojen anastaminen. Asiakirjojen anastamista painotettiin erityisesti. Tehtäviin liitettiin toisinaan myös maastontiedustelu, jonka tarkoituksena oli selvittää maaston käytettävyyttä omien tai vihollisen joukkojen kannalta. Tiedusteluosastoille käskettiin tiedusteltavat kohteet tai alueet sekä tasa, minne asti oli edettävä.¹⁵²

Divisioonan lähitiedustelu ulotettiin tavallisesti armeijakunnan välitavoitteeseen, mikä armeijakunnasta ja divisioonasta riippuen tarkoitti 5–20 kilometrin syvyyttä. Etenemisreittien tiedusteluun liittyi lisäksi vihollisen miinoitteiden, sulutteiden ja ansoitusten tiedustelu, mitä varten tiedusteluosastoille oli alistettu pioneeripartioita. Joillekin osastoille käskettiin lisäksi tiedustelutehtävän suoritettuaan sissitoiminta, minkä tavoitteena oli vihollisen tie- ja rautatieyhteyksien häirintä.¹⁵³

Tiedustelutehtäviin sopivaksi osaston kooksi havaittiin 4–12 sotilaan vahvuinen partio, sillä suurempien osastojen katsottiin lisäävän paljastumisriskiä. Tiedustelupartiot ilmoittautuivat ennen lähtöään rintamavastuussa olevan pataljoonan komentajalle, joka antoi osastoille viimeisimmät vihollistiedot sekä käski tarkan rintamalinjan ylitys ajan ja -paikan. Rintamavastuussa ollut pataljoona tuki tiedustelupartioita lisäksi oppailla, jotka opastivat partiot oikeasta paikasta vihollisen ensimmäisen varmistuslinjan läpi. Vihollistiedot lähetettiin ensisijaisesti radiolla. Tiedusteluosastoille oli käsketty kuunteluajat.¹⁵⁴

Talvisotaa syvemmälle ulotetun partiotiedustelun sekä pitempiketoiset tehtävät mahdollistuivat jatkosodan alussa vihollisen suhteellisen vähäisestä joukkojen määrästä sekä suomalaisten lisääntyneestä radiokalustosta johtuen. Jo talvisodassa kokeilukäyttöön otettua Kyynel -radiota oli kehitetty ja siitä saadut kokemukset olivat positiivisia. Kyynel -radioita riitti ainakin pieniä määriä myös divisioonien käyttöön ja armeijakunnat pyrkivät hankkimaan

¹⁵² Jalkaväkirykmentti 7 Tiedustelukäskey N:o 790/I b./7sal., 1.8.1941, T-1689/4, KA, Jalkaväkirykmentti 7 käskey N:o 609/I a/sal., 6.8.1941, T-1689/4, KA, Jalkaväkirykmentti 28 asiakirja N:o 45/2/Sal./, 10.7.1941, T-1689/4, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, liite 1 s. 11, 2. Divisioonan asiakirja N:o 157/II/3 sal./L.209., 4.7.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan hyökkäyskäskey N:o 266/III/2 sal./L 252, 7.7.1941, T-615/8, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 273/III/9 sal./L, 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 4. Divisioonan käskey N:o 74/II/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, 10. Divisioonan käskey N:o 559/III/104.sal., 1.9.1941, T-6977/4, KA, 10. Divisioonan käskey N:o 560/III/104.sal., 2.9.1941, T-615/8, KA, 15. Divisioonan puhelinsanoma N:o 66/II, 28.6.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käskey N:o 114/II/29 sal., 30.6.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käskey N:o 330/III/54., 20.7.1941, T-615/7, KA, 18. Divisioonan käskey N:o 317/III/16 sal., 8.7.1941, Perus-8806/1, KA, 18. Divisioonan käskey N:o 391/III/3 sal., 13.7.1941, T-615/8, KA ja Poutanen (1962), s. 32–33 ja 35.

¹⁵³ Sama.

¹⁵⁴ Sama.

niitä joukoilleen lisää. Kyynel -radioita oli käytössä ensisijaisesti divisioonan kaukopartio-osaston partioilla, minkä lisäksi rykmenteille saattoi riittää joitakin kappaleita. Todennäköisesti rykmenteille kohdennetut radiot oli annettu jääkärijoukkueiden käyttöön.¹⁵⁵

Rykmentit suorittivat tiedustelua myös jalkaväkijoukoin, mikä oli hyvin tavallista, sillä jääkärijoukkueet eivät riittäneet joka paikkaan. Partioiden tai tiedusteluosastojen koot ja tehtävät olivat samankaltaisia verrattuna varsinaisiin tiedusteluosastoihin. Merkittävin ero oli se, että useimmille rykmenttien ja pataljoonien lähettämille tiedustelupartioille ei riittänyt radiokalustoa. Tästä johtuen tiedustelutehtävien kesto vaihteli 12 tunnin ja kolmen vuorokauden välillä ja tulokset ilmoitettiin vasta partion palatessa tehtävästä. Lisäksi jalkaväkijoukoille käsketyt tehtävät olivat useammin luonteeltaan väkivaltaisia kuin jääkärijoukkueille tai tiedusteluosastoille käsketyt tehtävät. Esimerkki tiedustelupartion laatimasta luonnoksesta on liitteessä 9.¹⁵⁶

Päämaja käski 15. elokuuta 1941 perustamaan divisiooniin tiedustelu-upseerin johtoon noin 20–30 sotilaan vahvuiset kaukopartio-osastot, joiden tulisi olla jatkuvasti käytettävissä. Kaukopartio-osastojen perustaminen käskettiin, koska kaukopartiotoiminnasta oli saatu hyviä kokemuksia, mutta Päämajan alaisia kaukopartioita oli liian vähän käytettävissä eikä niiden toiminta välttämättä palvellut yhtymien tietotarpeita.¹⁵⁷

Divisioonan kaukopartio-osastoon saattoi kuulua esimerkiksi neljä partiota, jossa kussakin oli seitsemän sotilasta. Jokaisessa partiossa oli toiminta-alueelta tai sen lähiseudulta kotoisin oleva sotilas sekä Kyynel -radion käyttöön koulutettu radisti. Divisioonien kaukopartio-osastojen käyttöä koordinoivat yhteistyössä divisioonien ja armeijakuntien tiedustelutoimistot

¹⁵⁵ 2. Divisioonan asiakirja N:o 235/II/3 sal./41/L 349., 13.7.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 369/II/3 sal./L 731, 31.7.1941, T-1689/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 147/III/26, 31.8.1941, T-615/2, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1404/II/19.sal., 18.8.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 348/II/15L 989, 2.8.1941, T-2158/1-6, KA ja II Armeijakunnan tied. pvk. N:o 1465/II/9/L1350, 18.8.1941, Perus-8805/2, KA.

¹⁵⁶ Jalkaväkirykmentti 7 Tiedustelukäskey N:o 790/I b./7sal., 1.8.1941, T-1689/4, KA, Jalkaväkirykmentti 7 käskey N:o 609/I a/sal., 6.8.1941, T-1689/4, KA, II/Jalkaväkirykmentti 15:n asiakirja N:o 31/41, 30.6.1941, T-615/2, Jalkaväkirykmentti 15:n tiedustelukäskey N:o 283/III/51, 15.7.1941, T-615/8, KA, Jalkaväkirykmentti 28 asiakirja N:o 45/2/Sal./, 10.7.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan käskey N:o 582/III/2 sal./L 919, 11.8.1941, T-615/8, KA, 10. Divisioonan käskey N:o 560/III/104.sal., 2.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 167/III/28 sal., 5.7.1941, Perus-8805/2, KA, 18. Divisioonan puhelinsanoma N:o 151., 30.6.1941, Perus-8805/2, KA ja Savonlinnan Ryhmän asiakirja N:o 28/II/4., 22.6.1941, T-1689/4, KA.

¹⁵⁷ 2. Divisioonan suunnitelma kaukotiedustelusta N:o 235/II/3 sal./41/L 349., 13.7.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 290/II/6 sal./L-507., 20.7.1941, Perus-8805/1, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 544/II/3 sal./L 1066, 22.8.1941, T-1689/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 147/III/26, 31.8.1941, T-615/2, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1404/II/19.sal., 18.8.1941, T-1689/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1588/II/19.sal., 25.8.1941, T-615/2, KA, II Armeijakunnan käskey N:o 311/III/4/41, 30.6.1941, T-1689/4, KA, II Armeijakunnan tied. pvk. N:o 1465/II/9/L1350, 18.8.1941, Perus-8805/2, KA ja Päämajan Tiedusteluosaston asiakirja N:o 1183/Tied.1 sal., 15.8.1941, Perus-8805/2, KA.

sekä Päämajan tiedusteluosaston alatoimistot. Tosin, ainakin 2. divisioonassa oli kaukopartio-osasto perustettu jo ennen Päämajan antamaa käskyä. Perustamisen syynä lienee II armeijakunnan 2. divisioonalle antama tiedustelutehtävä.¹⁵⁸

Divisioonien kaukopartio-osastoja käytettiin todennäköisesti armeijakunnan tiedustelun vastuualueella eli divisioonien lähitiedustelun ja Päämajan tiedustelun väliin jäävällä alueella. Käytännössä tämä tarkoitti noin 20–40 kilometrin syvyydessä vihollisen selustassa toimimista. Näin ollen Päämajan ja armeijakuntien, sekä divisioonien, tiedustelu toimi osin samalla alueella. Toimintaetäisyyksissä oli kaukopartio-osastojen suhteen kuitenkin suuriakin vaihteluita divisioonien välillä, mihin on vaikuttanut ainakin maasto, vihollistilanne sekä suoraan armeijakunnan alaisten tiedustelujoukkojen määrä.

Syksyllä 1941 organisaatorakenteita tarkennettiin ja lausuntoja pyydettiin divisioonilta. Divisioonien esityksistä käy ilmi, että kevyttä osastoa ei varsinaisesti enää ajateltukaan tiedustelujoukkona, vaan paremminkin divisioonan omana iskujoukkona, jonka tulisi olla parhaiten varustettu liikkuvaan sodankäyntiin. Hyökkäysvaiheen aikana kevyet osastot toimivat usein divisioonan reservinä, jota valmistauduttiin liikkuvuutensa takia käyttämään vihollisen takaa-ajoon. Niitä käytettiin myös tavallisen jalkaväkijoukon tapaan sekä divisioonan, ja joissain tapauksissa jopa armeijakunnan, ”etujoukkona”, jonka tarkoituksena oli etumaaston tiedustelu ja valtaaminen viholliselta varsinaisen iskuportaan vetämiseksi taisteluun.¹⁵⁹

Rykmentin jääkärijoukkueen laajentaminen jääkärikomppaniaksi nähtiin välttämättömäksi, sillä olihan yleinen toimintatapa hyökkäysvaiheessa ollut pataljoonien jääkärijoukkueiden kokoaminen rykmentin johtoon. Tätä vaihtoehtoa pidettiin myös mahdollisena, mikäli rykmentin jääkärikomppanian muodostaminen ei muuten onnistuisi. Esityksistä huolimatta organisaatorakenteisiin ei lisätty tiedustelujoukkoa eikä jääkärijoukkojen määrää kasvatettu. Sen sijaan tiedusteluun jollain tapaa tarkoitettujen ja soveltuvien joukkojen määrä laski, kun kevyet osastot lakkautettiin kenttäarmeijan supistusten yhteydessä vuonna 1942.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Sama.

¹⁵⁹ 2. Divisioonan hyökkäyskäsky N:o 266/III/2 sal./L 252, 7.7.1941, T-615/8, KA, 2. Divisioonan N:o 582/III/2 sal./L 919, 11.8.1941, T-615/8, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 559/III/104.sal., 1.9.1941, T-6977/4, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 630/III/104.sal., 10.9.1941, T-615/8, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 1290/III/66, 16.11.1941, T-19747/2, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 391/III/3 sal., 13.7.1941, T-615/8, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 613/III/3 sal., 28.7.1941, T-615/8, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 596/III/3 sal., 11.3.1942, T-3091/2-3A, KA, VI Armeijakunnan asiakirja N:o 2399/Op.III/10., 13.8.1943, T-18002/2, KA, s. 4, Poutanen (1962), s. 29–30 ja Tynkkynen (2014), s. 187–188.

¹⁶⁰ Sama.

Hyökkäyssotatoimien päättymisen ja kenttäarmeijan supistusten vuoksi moni divisioona näyttää luopuneen suoraan divisioonan alaisista tiedustelujoukoista. Tällaisissa divisioonissa tiedustelutehtävät käskettiin jalkaväkirykmenteille, mikä ei siinä mielessä ollut ongelma, että rintamavastuussa olevalla joukolla oli paras paikallistuntemus. Erikoiskoulutetulle henkilöstölle ei ollut ainakaan suurta tarvetta, koska asemasotaolosuhteissa tiedustelu rajoittui vain välimaastoon. Toisaalta voi ajatella, että ehkä koulutuksen puute oli ainakin osasy siihen, miksi tiedustelua ei edes yritetty vuoden 1941 jälkeen ulottaa vihollisen selustaan niillä alueilla, joissa vihollisen puolustusryhmitys oli tiivis.¹⁶¹

Joissain divisioonissa taas tiedusteluosastojen käyttöä on jatkettu tai osastot on uudelleen perustettu asemasodan aikana. Tosin näissäkin tapauksissa tiedustelu- tai jääkärijoukko on voinut olla orgaanisesti jalkaväkirykmentin alainen, jolle kuitenkin divisioonan komentaja toisinaan käski tehtävät suoraan. Syynä joukkojen perustamiseen on tiedustelujoukon tarpeen lisäksi ollut todennäköisesti divisioonan nopean reservin puute, erityisesti kevyiden osastojen lakkauttamisen jälkeen. Divisioonien väliset erot selittyvät todennäköisesti henkilöstön välisillä eroilla. Divisioonan komentajan, esikuntapäällikön sekä operatiivisen osaston päällikön lisäksi armeijakunnan tai ryhmän komentajalla on todennäköisesti ollut vaikutusta erilaisiin toimintatapoihin.¹⁶²

Armeijakuntien osalta selkeän poikkeuksen muodostaa II armeijakunta, jossa 7. divisioonan alainen sissiosasto oli ollut olemassa jo syksystä 1941 lähtien. Tämän lisäksi talveksi 1942–1943 oli Päämajan käskystä kaikkiin II armeijakunnan alaisiin yhtymiin perustettu jääkärikomppaniat kaukopartio- ja sissitehtäviä varten, joista kaksi 1. divisioonaan, yksi 4. divisioonaan ja yksi 3. prikaatiin. Kesäksi 1943 yksiköt hajotettiin, mutta saatujen kokemusten vuoksi perustettiin uudelleen talveksi 1943–1944, jonka jälkeen ne säilyivät toiminnassa. Tosin armeijakunnan komentajan, kenraaliluutnantti Taavetti Laatikaisen, päätöksen perusteena vaikuttaa olleen nopeiden, iskukykyisten ja ammattitaitoisten joukkojen

¹⁶¹ 2. Divisioonan käsky N:o 216/III/7 sal./L 488., 7.2.1942, T-3091/2-3A, KA, 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 12. Divisioonan käsky N:o 69/III/Op.3.b.sal., 15.1.1942, T-3091/2-3A, liite 1, KA, 15. Divisioonan kurssikeskus, AK:n täydennysupseerien joukkueenjohtajakurssin palvelusohjelma 12.-25.8.1944, T-7999/3, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 160/III/3 sal., 21.1.1942, T-3091/2-3A, KA ja Kärkkäinen Y.: *Selusta- ja kaukopartiotoiminnan tehtävät, järjestely ja suoritus eri taistelulajeissa*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1950, s. 13.

¹⁶² Kaukotied.os./3.D sotapäiväkirja 6.10.42–15.5.44, SPK-5380, T-3511, KA, 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 12. Divisioonan käsky N:o 69/III/Op.3.b.sal., 15.1.1942, T-3091/2-3A, liite 1, KA, 15. Divisioonan kurssikeskus, AK:n täydennysupseerien joukkueenjohtajakurssin palvelusohjelma 12.-25.8.1944, T-7999/3, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 160/III/3 sal., 21.1.1942, T-3091/2-3A, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 603/II/11 sal., 23.2.1942, T-5805/3, KA, II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal./2.8.1944, T-9075/9, KA, Nyman (2002), s. 18–19 ja Kärkkäinen (1950), s. 13.

tarve erityisesti harvasti miehitettyjä rintamanosia, sekä desantin- ja partisaanintorjuntaa, varten.¹⁶³

Jääkärijoukkojen määrän virallista lisäämistä organisaatioissa pohdittiin useaan otteeseen jatkosodan aikana Päämajan johdolla. Pohdinta kohdistui pääasiassa pataljooniin ja rykmentteihin. Yksimielisiä oltiin siitä, että jääkärijoukkueita tuli laajentaa yhdellä ryhmällä, käsittämään siten yhteensä neljä ryhmää. Pääosin oltiin samaa mieltä myös siitä, että rykmentin jääkärijoukkue tuli laajentaa jääkärikomppaniaksi. Esillä oli jopa vaihtoehto, jossa jokaiseen pataljoonaan olisi perustettu jääkärikomppania. Edellä mainittujen esityksien perusteluina käytettiin pääasiassa nopeiden, iskukykyisten ja tulivoimaisten joukkojen tarvetta ja esitykset olivat osa suurempaa sotakokemuksien keräämistä ja toiminnan kehittämistä. Tiedustelulliset syyt mainittiin perusteluina lähinnä sivulauseissa, jos sielläkään. Divisioonan osalta vastaavia esityksiä ei tehty, mutta asiakirjoista käy ilmi nopean, tulivoimaisen reservin ja tiedustelukyvyn tarve, vaikka kevyttä osastoa itsessään pidettiin epäonnistuneena. Edellä mainittuja muutoksia ei kuitenkaan tehty, koska ajateltiin, että kouluttaminen veisi liikaa aikaa ja asettaisi taktiikalle ja yksittäisille sotilaille liikaa uusia vaatimuksia.¹⁶⁴

Siirryttäessä liikkuvasta hyökkäyssodasta asemasotaan, tiedustelun luonne muuttui. Vielä syksyllä 1941 Neuvostoliiton puolustus oli sen verran harva, että partiotiedustelu oli mahdollista. Kuitenkin Neuvostoliiton vahvistaessa puolustustaan, muodostui vihollisen selustaan ulotettava partiotiedustelu asemasodan aikana lähes mahdottomaksi Karjalan kannaksella ja muilla tiivisti puolustetuilla alueilla. Tällaisilla alueilla partiotiedustelu ulottui asemasodan aikana vain puolustusasemien välimaastoon.¹⁶⁵

¹⁶³ II Armeijakunnan asiakirja N:o 1394/III/22 sal., 2.5.1944, T-9075/9, KA, II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal., 2.8.1944, T-9075/9, KA ja Roiha (1973), s. 47.

¹⁶⁴ 3. Prikaatin asiakirja N:o 1662/Op./8 sal., 19.8.1943, T-18002/2, KA, s. 8, 2. Divisioonan asiakirja N:o 979/III/12 sal., 14.8.1943, T-18002/2, KA s. 2, 17. Divisioonan asiakirja N:o 1100/III/20.sal., 7.8.1943, T-18002/2, KA, s. 1, 18. Divisioonan asiakirja N:o 1066/III/4 sal., 14.8.1943, T-18002/2, KA, s. 10, III Armeijakunnan asiakirja N:o 1058/III/1c.sal., 30.8.1943, T-18002/2, KA, s. 3–7, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 211/III/217 s sal., 14.4.1944, T-18002/5, KA, Aunuksen Ryhmän asiakirja N:o 3983/Op.III b/43 sal., 23.8.1943, T-18002/2, KA s.4–5, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 2877/III/7 sal., 26.8.1943, T-18002/2, KA s. 3 ja 6, Maasotakoulun lausunto 10.4.1944, T-18002/5, KA ja Sotakoulutuksen Ylitarkastajan Esikunnan asiakirja N:o 259/Y.t./II223, 23.3.1944, T-18002/5, KA, s. 15–20.

¹⁶⁵ 2. Divisioonan käsky N:o 16/III/ 7 sal./L 488., 7.2.1942, T-3091/2-3A, KA, 10. Divisioonan asiakirja N:o 1010/II/86.sal., 9.10.1941, T-6965/1, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 560/III/104.sal., 2.9.1941, T-615/8, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 630/III/104.sal., 10.9.1941, T-615/8, KA, 10. Divisioonan asiakirja N:o 194/II/89.sal., 29.1.1942, T-6965/5, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 929/III/54., 21.9.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 248/II/26 sal., 1.10.1941, T-615/8, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 14/III/54 sal., 9.1.1942, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 384/II/40.f.sal., 19.12.1943, T-10224/3, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 1873/III/3 sal., 23.12.1943, T-4823/1, KA, Porvoon Sotilaspiiriin asiakirja (kirjoittanut Majuri B. Backström) Lähitiedustelu, 18.6.1945, T-18002/12, KA ja Mikkelin Sotilaspiiriin asiakirja (kirjoittanut Luutn. E. Kähönen) Tiedustelu, T-18002/12, KA, Jokinen (1969), s. 24–25 ja Nyman (2002), s. 13.

Lyhyestä toimintaetäisyydestä huolimatta suomalaisten lähitiedustelu oli vilkasta, tiivistä puolustetuillakin alueilla. Partiotiedustelun rajoitteista huolimatta divisioonien oma tiedonhankinta onnistui pitkään hyvin, sillä neuvostoliittolaisia yliloikkareita saapui vangeiksi lähes päivittäin. Tästä syystä omien tappioiden ja vangiksi jäämisen välttämiseksi selustaan ulotettava partiointi kiellettiin ainakin väliaikaisesti.¹⁶⁶

Yliloikkareiden määrä vähentyi asemasodan edetessä ja loppui lähes täysin keväällä 1944. Sotavangeilta saatavien tietojen vähentyessä väkivaltaista tiedustelua pyrittiin lisäämään vankien ottamiseksi. Asemasodan ajan maatähystys oli käytännössä divisioonien ainoa keino tiedustella vihollisen selustaa omin toimenpitein.¹⁶⁷

Laatokan pohjoispuoleisella alueella partiotiedustelu oli paikoin mahdollista harvempien puolustusryhmitysten vuoksi ja siellä divisioonilla oli käytössään tiedusteluosastoja vaihtelevia aikoja. Tiedustelun kohteena olivat muun muassa vihollisen varmistusjärjestelyt, teiden käyttö ja joukkojen ryhmitys. Armeijakunnan käskemiin kaukotiedustelutehtäviin käytettiin monipuolisesti eri joukkoja ja mitä pohjoisempana divisioonana toimi, sitä enemmän tavalliset jalkaväkijoukot suorittivat kaukotiedustelu ja -partioitehtäviä. Huomion arvoista on se, että armeijakunnan esikunnat antoivat toisinaan divisioonan tiedustelujoukkueelle suoraan oman kaukotiedustelutehtävän. Muuten joukkojen käyttö tiedusteluun on ollut vastaavaa kuin muilla rintamanosilla eli jalkaväkirykmentit ovat suorittaneet pääosan tehtävistä ja tiedusteluosastoja on käytetty vaativimpiin tehtäviin. Ainoa poikkeus vaikuttaa olevan suurempien, jopa 50–100 sotilaan vahvuisten, partioiden käyttö. Mikäli tehtäviin liittyi hävitys- tai tuhoamistöitä, saattoi osasto olla vielä paljon suurempi. Tähän lienee looginen selitys pitkät toimintaetäisyydet, harvahko ryhmitys sekä talvella lumen määrä. Tiedustelutehtävissä partiot toimivat siten, että ne perustivat yhden tukikohta-alueen, josta suoritettiin pienemmillä partioilla varsinaiset tiedustelutehtävät. Suuren partion ei liikkumisen aikana katsottu lisäävän paljastumisriskiä, vaan päinvastoin antavan suojaa vihollisen kohtaamistilanteessa sekä parantavan liikkuvuutta talvella.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Sama.

¹⁶⁷ III Armeijakunnan asiakirja N:o 440/II/2d/sal., 18.3.1944, T-17788/6, KA ja IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA.

¹⁶⁸ 1. Divisioonan kaukotiedustelusuunnitelma N:o 325/II/2 sal., 12.3.1942, T-5805/3, KA, 3. Divisioonan käsky N:o 135/III/c 15., 26.1.1942, T-17788/6, KA, 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, 4. Divisioonan asiakirja N:o 478/II/38 sal., 17.3.1942, T-5880/2, KA, Jääk.K/4D:n sotapäiväkirja 26.11.43–6.6.44, SPK-5448, T-9951, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 1471/III/1 b sal., 23.11.1943, T-8018/11, KA, II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal./2.8.1944, T-9075/9, KA, III Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 341/II/26/sal., 20.1.1942, T-17788/6, KA ja III Armeijakunnan käsky N:o 1893/II/2b/sal., 5.4.1942, T-17788/6, KA.

Maaselän ryhmän alueella vuonna 1942 yhtymien lähitiedustelu ulottui 5–15 kilometrin syvyyteen ja kaukotiedustelu 8–25 kilometrin syvyyteen. III Armeijakunnan vastuualueella etäisyydet olivat vastaavat. Tosin kaikki yhtymät eivät kaukotiedustelua suorittaneet vähäisistä resursseista ja vihollisen ryhmyksestä johtuen, sillä esimerkiksi 4. divisioonan ja 1. jääkäriprikaatin lohkoilla vihollisen puolella ei katsottu olevan varsinaisia kaukotiedustelukohteita. 4. Divisioonalla olisi kylläkin ollut kyky kaukotiedusteluun, sillä se oli kouluttanut huomattavan määrän joukkoja tähän tarkoitukseen. 8. Divisioonana suoritti kaksi kaukopartioitehtävää, joiden tavoitteena olivat lähinnä hävitystyöt. Partiot ulottuivat viidenkymmenen kilometrin syvyyteen. Kyseisillä partiomatkoilla räjäytettiin Muurmannin rata poikki kahdesta kohtaa. Vastaavia tehtäviä oli suunniteltu jo aiemmin.¹⁶⁹

Hyökkäysvaiheen päättyessä väkivaltaista tiedustelua vältettiin vielä syksyllä 1941, vaikka sitä olikin toteutettu jossain määrin ennen varsinaisten hyökkäystoimien alkua. Asemasodan edetessä sitä pyrittiin lisäämään. Erityisen voimakasta väkivaltainen tiedustelu oli keväällä 1944, kun yliloikkareita ei enää tullut ja neuvostojoukot aloittivat radiohiljaisuuden. Väkivaltaisella tiedustelulla oli useita tarkoituksia. Perinteisen tiedusteluhyökkäyksen tavoitteena oli saada vihollinen paljastamaan omat asemansa, suunnitelmansa ja vahvuutensa. Lisäksi tavoitteena oli usein vangin ottaminen ja asiakirjojen anastaminen.¹⁷⁰

Väkivaltaista tiedustelua suoritettiin puolustusasemien välissä, ”ei-kenenkään-maalla”, tehtävillä väijytyksillä sekä hyökkäyksillä vihollisen tukikohtia vastaan. Väkivaltaisella tiedustelulla pyrittiin lisäksi psykologiseen vaikutukseen saamalla vihollinen tuntemaan olonsa turvattomaksi. Toisaalta komentajat katsoivat aktiivisen toiminnan pitävän yllä omien joukkojen mielialaa ja taisteluvalmiutta. Väkivaltaisen tiedustelun aktiivisuus riippui erityisesti rykmentin ja divisioonan komentajista. Väkivaltaisen tiedustelun käynnistäminen oli kuitenkin pitkä prosessi, sillä divisioonan ja armeijakunnan komentajat halusivat

¹⁶⁹ Jääk.K/4D:n sotapäiväkirja 26.11.43–6.6.44, SPK-5448, T-9951, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 732/II/9/L 2720, 27.10.1941, T-2158/1-6, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 87/III/7 sal, 4.1.1942, T-5805/3, KA, Roiha (1973), s. 61 ja Nyman (2002), s. 13–16.

¹⁷⁰ 2. Divisioonan asiakirja N:o 275/III/ 2 sal., 19.3.1944, T-8481/12, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 433/II/38 sal., 14.2.1943, T-5881/2, KA, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 223/II/5 b sal., 2.3.1944, T-8016/2, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 1433/III/104.sal., 21.11.1942, T-3091/2-3A, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 166/II/27 sal., 5.7.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 721/III/45 f.sal., 22.7.1943, EM N:o 1, T-4143/10, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 384/II/40.f.sal., 19.12.1943, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 170/III/47 d.sal., 12.2.1944, T-10224/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 440/II/2d/sal., 18.3.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA ja Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 60.

kontrolloida sen suorittamista ja itse hyväksyä suunnitelmat toteutettavaksi, mikä johtunee ainakin tappioiden pelosta.¹⁷¹

Asemasodan aikana väkivaltainen tiedustelu toteutettiin pääasiassa vahvennetun joukkueen tai vahvennetun komppanian kokoisella osastolla. Divisioonien välillä oli eroja siinä, minkä kokoista osastoa yleensä käytettiin. Väkivaltaisen tiedustelun runkojoukon muodosti jokin jalkaväkirykmentti tai jääkärijoukkue, jolle tehtävä tuli virkatietä pitkin. Divisioonan komentaja käski tehtävän jalkaväkirykmentille, joka taas käski tehtävän pataljoonalle, joka muodosti tarvittavan joukon. Hyökkäävää joukkoa tuettiin tarvittavilla aselajijoukoilla, mikä tarkoitti yleensä pioneeriryhmää tai -joukkuetta, tulenjohtotuetta (tulenjohtopartio tai -ryhmä), tykistöä ja tarvittaessa viestijoukkoja.¹⁷²

Asemasodan aikana väkivaltainen tiedustelu oli huolellisesti suunniteltua ja valmisteltua. Tehtävä pyrittiin antamaan suorittavalle joukolle hyvissä ajoin, käytännössä viikosta kahteen ennen tehtävän suoritusta. Toteutusta edeltävä aika käytettiin koulutukseen, tiedusteluun ja esimerkiksi reittien valmisteluun.¹⁷³

Taistelujaotus väkivaltaisessa tiedustelussa oli tyypillisesti iskuosasto (yhdestä kolmeen jalkaväkiryhmää sekä tuhoaja- tai pioneeriryhmä), varmistusosasto (yhdestä kolmeen jalkaväkiryhmää, tulenjohtue), lääkintäryhmä ja mahdollinen viestiosa. Taistelujaotukseen voidaan katsoa kuuluvaksi tulitukiosa eli tulikanta, joka muodostui jalkaväen suora-ammunta-aseista, eli konekivääreistä ja panssarintorjuntatykeistä, sekä epäsuorantulenosasta, jonka muodostivat tykistö ja kranaatinheitin. Mikäli iskuosasto muodostettiin komppanian

¹⁷¹ 2. Divisioonan asiakirja N:o 275/III/ 2 sal., 19.3.1944, T-8481/12, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 1433/III/104.sal., 21.11.1942, T-3091/2-3A, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 166/II/27 sal., 5.7.1941, T-615/2, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 721/III/45 f.sal., 22.7.1943, EM N:o 1, T-4143/10, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 384/II/40.f.sal., 19.12.1943, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 170/III/47 d.sal., 12.2.1944, T-10224/3, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 559/III/4 sal., 29.4.1944, T-8481/12, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 326/III/212 sal., 1.5.1944, T-8481/12, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 257/III/212 sal., 27.2.1944, T-8481/12, KA ja Kenraali A.E. Martolan päiväkirja, Pk-1440/31, KA, merkinnät 19.3. ja 1.4.1943.

¹⁷² II/Jalkaväkirykmentti 6:n asiakirja N:o 329/Kom./16, 28.4.1944, T-8481/12, KA, I/Jalkaväkirykmentti 7:n asiakirja N:o 2247/III/71 sal., 15.12.1943, T-8481/12, KA, Jalkaväkirykmentti 7:n asiakirja N:o 183/III/71 sal., 2.4.1944, T-8481/12, KA, II/Jalkaväkirykmentti 15:n asiakirja N:o 59/II/48 sal., 29.1.1944, T-8481/12, KA, II/Jalkaväkirykmentti 15:n asiakirja N:o 111/II/48 sal., 11.2.1944, T-8481/12, KA, III/Jalkaväkirykmentti 16:n asiakirja N:o 244/II/23 sal., 14.4.1943, T-10224/7, KA, III/Jalkaväkirykmentti 57:n asiakirja 6.7.1941, T-615/2, KA, Jalkaväkirykmentti 57:n asiakirja N:o 2335/II/44 sal., 18.12.1943, T-10224/7, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 275/III/2 sal., 19.3.1944, T-8481/12, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 1314/III/46.sal., 11.12.1943, T-10224/7, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 409/III/47 d.sal., 11.4.1944, T-10224/12, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 559/III/4 sal., 29.4.1944, T-8481/12, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 679/III/3b.sal., 8.4.1944, T-10224/12, KA ja Evi S. Gyllenbögelin alustus Ups. keskustelutilaisuudessa Lappeenrannassa 20.10.1945, T-22104/41, KA s. 1–9.

¹⁷³ Sama.

rungolle, ei taistelujaoitus muuttunut muilta osin oleellisesti. Merkittävimmät erot olivat siinä, että tukeviin osiin saatettiin ottaa joukkoja esimerkiksi divisioonan pioneeripataljoonasta, mutta sinällään hyökkäyksen ja joukon rakenne ei muuttunut. Varsinaista toimintaa edelsi huolellinen eri aselajien tiedustelu, jolla pyrittiin arvioimaan omia ja vihollisen toimintamahdollisuuksia sekä antamaan perusteet valmisteluiden toteuttamiselle.¹⁷⁴

Maatähystys oli tärkeä tiedustelulaji ennen hyökkäysvaiheen alkua kesällä 1941 sekä asemasodan aikana. Maatähystys tarkoittaa yleensä omalta puolelta, maasta tai tähystystornista, suoritettua tähystystä ja eroaa siten kiintopallosta suoristetusta tähystyksestä.¹⁷⁵ Tähystys jaettiin lähi- ja kaukotähystykseen. Lähitähystystä suoritettiin tykistön ja kranaatinheittimistön tulenjohtopaikoilta sekä jalkaväen vartiopaikoilta. Kaukotähystystä suorittivat lähinnä tykistön valon- ja äänenmittausasemat. Tähystystä hyödynnettiin toki hyökkäyksen aikanakin, mutta se oli luonteeltaan lähinnä tilapäistä ja sitä suorittivat tiedustelupartiot löytäessään sopivan paikan. Vihollisen syvyydessä olevasta tähystyspaikasta käytettiin termiä eteentyönnetty tähystyspaikka tai -asema. Asemasodassa maatähystystä suorittivat kaikki joukot.¹⁷⁶

Pataljoonan esikunnan komentoryhmään kuului tähystäjiä (1+7), jotka tosin toimivat samalla läheteinä, minkä vuoksi pataljoonien järjestämä tähystys oli vaihtelevaa. Jalkaväkikomppanioihin kuulunut tähystyselin (1+3) oli poistettu kokoonpanoista talvisodan jälkeen. Tosin kokeiluita, joissa komppaniaan lisättiin tähystyselin, tehtiin eri yhtymissä, mutta näissäkin tapauksissa kokeilut jäivät usein lyhyehköiksi, kun tappioita piti paikata muissa joukoissa. Jalkaväkikomppanioiden tähystyspaikat olivat käytännössä niiden etulinjan vartiopaikkoja. Varsinaisia tähystyspaikkoja oli rakennettu taaemmas soveltuviin maastonkohtiin tulenjohtueiden ja valonmittausryhmien käyttöön sekä rykmenttien ja pataljoonien toimenpitein. Tosin tässäkin asiassa vaihtelu divisioonien ja rykmenttien välillä oli suurta. Yhdessä jalkaväen ja tykistön tähystyspaikat muodostivat kuitenkin kattavan tähystysverkon. Jalkaväen tähystystä haittasi eniten se, että jalkaväen tähystäjille tai vartiomiehille ei useimmiten ollut jakaa kiikareita ja muita apuvälineitä. Lisäksi tähystykseen koulutettua henkilöstöä oli vähän tai sitä käytettiin paljon muihin tehtäviin. Neuvostoliiton

¹⁷⁴ Sama.

¹⁷⁵ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 67–68.

¹⁷⁶ 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, liite 1 s. 12–13, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2935/II/46 sal., 30.11.1943, T-5881/2, KA, s. 3, 8. Divisioonan asiakirja N:o 855/III/217 sal., 3.6.1942, T-18002/1, KA, s. liite 1 s. 13–14, 15. Divisioonan käsky N:o 721/III/45 f.sal., 22.7.1943, T-4143/10, KA, EM N:o 1, 18. Divisioonan käsky N:o 752/III/3 sal., 22.5.1943, T-4823/1, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 679/III/3b.sal., 8.4.1944, T-10224/12, KA, Tiedusteluopas (1940), s. 36–49, Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 67–68 ja Nyman (2002), s. 7–8.

suurhyökkäyksen aikana maatahystystä hyödynnettiin edelleen joukkojen ryhmittäessä puolustukseen.¹⁷⁷

Maatahystyksen merkityksestä ja arvostuksesta tiedonhankinnassa kertoo joukoista itsestään lähtenyt halu tähystystoiminnan kehittämiseksi. Tähystyspalvelukseen liittyen pyrittiin yhtenäistämään koulutusta ja muita toimintoja esimerkiksi neuvottelutilaisuuksissa ja erilaisilla lausuntokierroksilla. Tähystysoppaasta laadittiin luonnos, jota tosin ei koskaan hyväksytty viralliseen käyttöön.¹⁷⁸

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen muodostui partiotiedustelusta tärkein jalkaväen tiedustelun muoto, kun sodankäynti muuttui jälleen liikkuvammaksi. Verrattuna hyökkäysvaiheeseen 1941, tai etenkin asemasotavaiheeseen, kiinnitettiin tiedusteluun ja erityisesti sen suunnitteluun ja johtamiseen aiempaa suurempaa huomiota. Tiedusteluun tarkoitetut joukot pyrittiin pitämään irti muista tehtävistä.¹⁷⁹

Pääosan divisioonien tiedustelusta suorittivat edelleen jalkaväkirykmenttien alaiset joukot, mutta heinäkuusta 1944 lähtien armeijakunnan esikunnat antoivat käskyjä muodostaa divisiooniin omat kaukopartio-osastot. II Armeijakunnassa oli jo ennen vuotta 1944 jääkärikomppaniat perustettu sen alaisiin 1. divisioonaan ja 21. prikaatiin. Lisäksi 7. divisioonassa oli ollut sissiosasto vuodesta 1941 lähtien. Tosin, II armeijakunnan alkuperäisenä ajatuksena oli käyttää edellä mainittuja yksiköitä muun muassa partisaanien torjuntaan ja sissitoimintaan tiedustelun lisäksi. Kesällä 1944 yksiköitä käytettiin pääasiassa tiedusteluun, partiointiin ja partisaanintorjuntaan. Lisäksi suoraan II armeijakunnan

¹⁷⁷ Jalkaväkirykmentti 15:n asiakirja N:o 903/II/35 sal., 26.10.1942, T-10224/3, KA, Jalkaväkirykmentti 57:n asiakirja N:o 529/II/24., 27.5.1942, T-10224/3, KA, Jalkaväkirykmentti 57:n asiakirja N:o 1475/II/44 sal., 1.7.1944, T-10224/4, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, liite 1 s. 12–13, 3. Divisioonan asiakirja N:o 1643/II/4 b/sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 735/II/38 sal., 10.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 800/II/38 sal., 14.7.1944, liite, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 746/II/5 b sal., 10.7.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 67/II/40 p.sal., 20.2.1944, T-10224/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 337/II/40 f.sal., 27.6.1944, T-10224/4, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 2.

¹⁷⁸ 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA s. 12–13, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1676/II/6 sal., 4.12.1943, T-4833/8, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA s.7, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2935/II/46 sal., 30.11.1943, T-5881/2, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 484/II/5b sal., 28.4.1944, T-8016/2, KA, 8. Divisioonan asiakirja N:o 855/III/217 sal., 3.6.1942, T-18002/1, KA s.13–14, 15. Divisioonan asiakirja N:o 67/II/40 p.sal., 20.2.1944, T-10224/4, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA.

¹⁷⁹ 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 337/II/40 f.sal., 27.6.1944, T-10224/4, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2741/III/2b.sal., 24.8.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan käsky, 31.8.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-17788/7, KA, V Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 578/II/102.sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA ja Jokinen (1969), s. 11.

alaisuudessa toimivat sissikomppania sekä jääkärijoukkue, josta käytettiin myös nimeä jääkäriosasto. Jääkärijoukkue oli tarkoitettu kaukotiedusteluun ja sissikomppania partisaanintorjuntaan ja sissitoimintaan. Sissikomppania tosin oli kesällä 1944 alitettuna 1. divisioonalle. II Armeijakunnan näkemys oli, että sen ja sen divisioonien alaisten jääkäri- ja sissiyksiköiden osuus kesän 1944 taisteluissa oli toisinaan jopa ratkaiseva. Esimerkki jääkärikomppanian kokoonpanosta on liitteessä 10.¹⁸⁰

Päämaja ja Kannaksen joukkojen komentaja, kenraaliluutnantti Lennart Oesch, alkoivat 7. heinäkuuta 1944 alkaen vaatia aktiivisempaa kaukotiedustelua ja vanginsieppaustoimintaa Kannaksella toimivilta joukoilta. IV Armeijakunta oli antanut jo 3. heinäkuuta 1944 käskyn 3. ja 4. divisioonalle perustaa kaukopartio-osastot. 3. Divisioonassa tosin oli ollut kaukotiedusteluosasto asemasodan aikana, joka kuitenkin oli hajotettu 15. toukokuuta 1944. Kaukopartio-osastot laajennettiin heinäkuun loppupuolella jääkärikomppanioiksi, joihin kuului kaukotiedustelujoukkue. Laajentaminen tapahtui niiltä osin kuin oli tarve, sillä 4. divisioonassa oli ollut jääkärikomppania jo vuoden 1943 lopulta.¹⁸¹

V Armeijakunnan alaisissa divisioonissa jääkärikomppania, tai vastaava osasto, perustettiin ainakin 10. divisioonaan. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että muissa armeijakunnissa divisioonien alaisten tiedustelujoukkojen perustamisaikatauluissa ja joukkojen koossa on ollut eroavaisuuksia, sillä esimerkiksi myös Kannaksella toiminut III armeijakunta antoi käskyn perustaa tiedusteluun ja partiointiin tarkoitettut iskujoukkueet alaisiinsa 2. ja 15. divisioonaan sekä 19. prikaatiin vasta 31. elokuuta 1944. III Armeijakunnan Kannaksen Joukkojen Komentajalle 24. elokuuta tekemässä määrävahvuusesityksessä ei ole mainintoja divisioonien jääkärikomppanioista. Asiakirjassa kuitenkin perustellaan 19. prikaatin sekä jalkaväkirykmentti 15 jääkärikomppanioiden tarpeellisuutta operatiivisilla syillä, joten todennäköisesti III armeijakunnan alaisissa divisioonissa tiedustelu on hoidettu vastaavin järjestelyin kuin hyökkäysvaiheessa. Armeijakuntien väliset erot käyvät osittain ilmi

¹⁸⁰ Jääkärikomppania/1. Divisioona (Osasto Törni) Taistelukertomus 17.3.1944 suoritetusta vastaiskusta, SPK-26080, T-6918/15, KA, Jääk.K./1.D Sotapäiväkirja 15.7.44–12.11.44, SPK-5291, T-6918, KA, II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal., 2.8.1944, T-9075/9, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 2946/III/22 sal., 17.8.1944, T-9075/9, KA ja II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA.

¹⁸¹ Kaukotied.os./3.D sotapäiväkirja 1.1.43–31.12.43, SPK-5381, T-3511, KA, Kaukotied.os./3.D sotapäiväkirja 6.10.42–15.5.44, SPK-5380, T-3511, KA, Jääk.K. 3D:n sotapäiväkirja 16.7. –21.11.44, SPK-5370, T-11160, KA, Jääk.K/4D:n sotapäiväkirja 26.11.43–6.6.44, SPK-5448, T-9951, KA, 4. Divisioonan tiedusteluun suunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2741/III/2b.sal., 24.8.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan käsky, 31.8.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan tiedustelukäsky N:o 602/Tied./IId/sal., 7.7.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 1841/Tied./IId/sal., 11.8.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2168/Tied./II d./sal., 23.8.1944, T-17788/7, KA ja Jokinen (1969), s. 25–26.

Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan 20. elokuuta 1944 pidetyn tiedusteluhenkilöstön neuvottelukokouksen pöytäkirjasta.¹⁸²

Löytyneen arkistomateriaalin perusteella kesällä 1944 jääkärikomppanioita oli 1., 3., 4., 6., 10., ja 18. divisioonassa, minkä lisäksi 7. ja 11. divisioonassa oli sissiosastot. Syitä divisioonien ja armeijakuntien välisille eroille ovat todennäköisesti maasto, henkilöiden väliset erot sekä ylipäällikön nimenomainen kielto perustaa uusia, määrävahvuuksiin kuulumattomia joukkoja. Päämaja ei antanut käskyä jääkärikomppanioiden tai vastaavien perustamisesta, vaan päinvastoin vaati 18. elokuuta 1944 tilapäisten joukkojen lakkauttamista tai joukkojen tarpeen perusteella tehtäviä määrävahvuusesityksiä. Kyse voi näin ollen olla siitä, kuinka paljon yksittäinen komentaja uskalsi uhmata suoria käskyjä tai miten hän ymmärsi Päämajan ja Kannaksen joukkojen komentajan käskyt tiedustelun tehostamisesta. Tosin kaikilla lohkoilla ei maasto soveltunut esimerkiksi kaukotiedusteluun, mikä osaltaan voi vaikuttaa siihen, että joukkoja ei perustettu.¹⁸³

Osalla divisioonista ylempi johtoporras vaihtui kesän 1944 aikana esimerkiksi, kun Laatokan pohjoispuolelta siirrettiin joukkoja vahvennukseksi Karjalan kannakselle. Vastaavia siirtoja tehtiin myös Kannaksen Joukkojen Komentajan alaisuudessa taistelevissa armeijakunnissa, jotta painopiste suuntaa saatiin tuettua. Niinpä on mahdollista, että osa tiedustelu- ja jääkäriyksiköistä on perustettu kiireessä esimerkiksi vain armeijakunnan komentajan suullisella käskyllä tai divisioonan komentajan päätöksellä, eikä yksikön perustamisesta näin ollen ole dokumentoitua tietoa.¹⁸⁴

¹⁸² Jääk.K./JR15:n sotapäiväkirja 1.1.–10.4.43 ja 1.7.–30.9.44, SPK-10640, T-10245, KA, Jääk.K./10.D Sotapäiväkirja 5.8.44–27.10.44, SPK-5976, T-9594a, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-17788/7, KA, 15. Divisioonan käsky N:o 1189/III/47d.sal., 6.8.1944, T-10224/12, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2741/III/2b.sal., 24.8.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan käsky 31.8.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 12–15 ja Roiha 1973 s. 65.

¹⁸³ Jääk.K./1.D Sotapäiväkirja 15.7.44–12.11.44, SPK-5291, T-6918, KA, Jääk.K. 3D:n sotapäiväkirja 16.7. –21.11.44, SPK-5379, T-11160, KA, Jääk.K/4D:n sotapäiväkirja 26.11.43–6.6.44, SPK-5448, T-9951, KA, Jääk.K/6.D Sotapäiväkirja 1.1.44–26.10.44, SPK-5597, T-8015, KA, Sissios./7.D sotapäiväkirja 1.1.44–8.10.44, SPK-5823, T-8238, KA, Jääk.K/10.D Sotapäiväkirja 5.8.44–27.10.44., SPK-5976, T-9594a, KA, Sissi-Os/11.D:n sotapäiväkirja 19.6. –6.11.44, SPK-6049, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 s sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2741/III/2b.sal., 24.8.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan käsky 31.8.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan tiedustelukäsky N:o 602/Tied./II d/sal., 7.7.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 12–15 ja Roiha (1973), s. 65.

¹⁸⁴ Jääk.K./10.D Sotapäiväkirja 5.8.44–27.10.44, SPK-5976, T-9594a, KA.

Näin suuri tiedustelu- ja jääkärijoukkojen määrän kasvu on kuitenkin tarkoittanut todennäköisesti sitä, että kaikille tiedustelupartioille ei ole riittänyt asianmukaista radiokalustoa ja uusista joukoista ei ole näin saatu täyttä hyötyä. Kalustopuutteisiin viittaa Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan III armeijakunnalle 23. elokuuta 1944 antama ohje kaukopartiovarusteiden hankkimisesta pääosin armeijakuntien omin toimenpitein. Vaikka jääkärikomppanioihin valittiinkin parhaita sotilaita, on myös koulutuksen puute ollut jonkinasteinen ongelma nopeasti perustetuissa yksiköissä. Koulutuspuutteita pyrittiin paikkaamaan mahdollisimman hyvin ja esimerkiksi erillinen pataljoona 4:n henkilöstö avusti divisioonien ja rykmenttien lähi- ja kaukotiedustelun kehittämisessä.¹⁸⁵

Erillinen pataljoona 4:n komppanian päällikkö, majuri Paul Marttina, laati koulutuksen ja toiminnan tueksi kaukopartio-oppaan. Opas on päivätty 1. kesäkuuta 1944, joten sen vaikutus koulutukseen lienee reilua viikkoa myöhemmin alkaneen suurhyökkäyksen vuoksi jäänyt suhteellisen vähäiseksi.¹⁸⁶

Jääkärikomppanioita on monissa yhtymissä ajateltu käytettävän jälleen myös nopeana reservinä, ikään kuin kevyt osaston korvaajana nopeiden vastaiskujen tekoon, kun tarkastellaan niiden rakennetta ja koulutusta sodan vakiinnuttua jälleen asemasodaksi elosyyskuussa 1944. Esimerkiksi 19. prikaatissa jääkärikomppaniaan kuului jääkärijoukkueiden lisäksi panssarijääkärijoukkue ja koulutus oli pääasiassa taistelukoulutusta, jonka painopiste oli hyökkäykseen liittyvissä asioissa. 1. Divisioonassa taas komppanian liikkuvuutta oli parannettu polkupyörillä, mitkä olivat tyypillistä, nimenomaan hyökkäävien, jääkärijoukkojen kalustoa. Karjalan kannaksella puolestaan maasto sopi huonosti kaukotiedusteluun, minkä vuoksi jääkärikomppanioiden kaukotiedustelujoukkueiden käyttö niiden varsinaiseen tarkoitukseen jäi suhteellisen vähäiseksi.¹⁸⁷

Joissain yhtymissä taas jääkärikomppanioiden saamat tehtävät painottuivat selkeästi tiedusteluun, sissitoimintaan tai partisaanien ja desanttien vastaiseen toimintaan. Yhtymästä ja

¹⁸⁵ Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 1841/Tied./IId/sal., 11.8.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2168/Tied./II d./sal., 23.8.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 12–15 ja Jokinen (1969), s. 25–26.

¹⁸⁶ 9457:n asiakirja N:o 1509/II/sal., 1.6.1944 (Kaukopartio-opas).

¹⁸⁷ Jääkärikomppania/19. Prikaatin asiakirja N:o 202/II/20, 30.8.1944, T-7999/3, KA, Jääk.K./1.D Sotapäiväkirja 15.7.44–12.11.44, T-6918, KA. 4. Divisioonan tiedusteluunohjelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, Jääk.K./6.D Sotapäiväkirja 1.1.44–26.10.44, SPK-5597, T-8015, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal., 2.8.1944, T-9075/9, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2741/III/2b.sal., 24.8.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan käsky, 31.8.1944, T-17788/7, KA ja Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 12–15.

sen toimintasuunnasta riippuu se, mihin joukkoa on käytetty. Yleisin toimintatapa näyttää olleen jääkärikomppanian käyttö vaativimpiin tiedustelutehtäviin, sivustojen partiointiin sekä vastahyökkäyksiin niin sanottuna nopeana reservinä.¹⁸⁸

Divisiooniin perustetuista tiedustelujoukoista huolimatta suurimman osan tiedustelua suorittivat jalkaväkirykmentit, kuten aiemminkin jatkosodan aikana. Sinänsä toimintatavat eivät olleet poikkeavia verrattuna hyökkäys- tai asemasotavaiheeseen, mutta merkille pantavaa on divisioonien esikuntien jatkuvat vaatimukset tiedustelun tehostamiseksi. Vaikuttaa siis siltä, että rykmentit eivät olleet erityisen aktiivisia tiedustelussaan ainakaan siten, että siitä olisi divisioonan esikunnalle ollut hyötyä. Tosin tiedustelun tehostamiskäskyt olivat lähtöisin Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnasta saakka, jossa ei oltu tyytyväisiä vihollistilannekuvaan.¹⁸⁹

Rykmenttien vastuulla oli erityisesti tähystyksen ja lähitiedustelun järjestäminen. Tähystyksellä pyrittiin saamaan kattava valvontaverkko ja sen merkitystä korostettiin ja suunnittelua johdettiin divisioonan tiedustelutoimistosta. Lähitiedustelua pyrittiin suuntamaan riittävän syvälle, jotta vihollisen etulinjan lisäksi saataisiin tiedusteltua joukkojen saumakohdat, vaihdot, reservit ja panssarijoukkojen ryhmytykset. Rykmenttien joukkoja käytettiin edelleen myös väkivaltaiseen tiedusteluun, sillä jääkärikomppanialla oli paljon tehtäviä eikä sitä voinut käyttää joka paikassa.¹⁹⁰

¹⁸⁸ 19. Prikaatin asiakirja N:o 1385/II/87 sal., 9.8.1944, T-7999/3, KA ja Jääk.K./1.D Sotapäiväkirja 15.7.44–12.11.44, SPK-5291, T-6918, KA, 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, Jääk.K./6.D Sotapäiväkirja 1.1.44–26.10.44, SPK-5597, T-8015, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, II Armeijakunnan sähke N:o 2764/III/22 sal., 2.8.1944, T-9075/9, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 3150/III/22 sal., 3.9.1944, T-9075/9, KA ja Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 12–15.

¹⁸⁹ 3. Divisioonan käsky N:o 1552/II/1 d/sal., 3.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 937/II/38 sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 936/II/1 b sal., 14.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 1003/II/1 a sal., 23.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-17788/7, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 794/II/2 a sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan tiedustelukäsky N:o 602/Tied./IId/sal., 7.7.1944, T-17788/7, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 1006/Op./ 2 c/sal., 7.8.1944, T-17788/7, KA ja Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 1920/Tied./IId/sal., 14.8.1944, T-17788/7, KA.

¹⁹⁰ 3. Divisioonan käsky N:o 1552/II/1 d/sal., 3.7.1944, T-8480/5, KA, 3. Divisioonan käsky N:o 1624/II/4 b/sal., 10.7.1944, T-8480/5, KA, 3. Divisioonan asiakirja N:o 1643/II/4 b/sal., 12.7.1944, T-8480, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1330/III/15 sal., 18.7.1944, T-8481/12, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 937/II/38 sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 5. Divisioonan käsky N:o 1692/II/1 d/sal., 16.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 746/II/5 b sal., 10.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 936/II/1 b sal., 14.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 1003/II/1 a sal., 23.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-10224/4, KA ja 18. Divisioonan asiakirja N:o 881/II/2 a sal., 31.8.1944, T-8480/5, KA.

Kokonaisuutena divisioonan partiotiedustelu oli kesällä 1944 järjestetty siten, että rykmentit suorittivat lähitiedustelua, maatahystystä sekä väkivaltaista tiedustelua ja jääkärikomppaniat suorittivat vaativimmat tehtävät. Uutta näyttää olleen divisioonajohtoinen kaukotähystys, jossa jokaiselle jalkaväkirykmentille käskettiin yhden kaukotähystyspaikan perustaminen. Muuten jalkaväen tiedustelu näyttää olevan toteutettu, kuten aiemminkin jatkosodan aikana.¹⁹¹

Yhtymien tiedustelua helpotti ainakin jossain määrin Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen Päämajan tiedustelun toimintamahdollisuuksien paraneminen. Sodan muututtua liikkuvaksi pystyi Päämajan kaukopartio-osasto, Erillinen pataljoona 4, suuntaamaan jälleen kaukopartioita Karjalan kannakselle. Hyökkäyksen alkamisen myötä neuvostojoukot siirtyivät viestitoiminnassaan lähes kokonaan radioiden käyttöön, mikä taas mahdollisti Päämajan radiopataljoonan tiedonhankinnan.¹⁹²

4.2 Sotavankien kuulustelut

Sotavankien kuulusteluilla saatavien tietojen merkitys oli havaittu jo talvisodassa, mistä saatujen kokemusten perusteella kuulustelijoiden ja tiedustelu-upseereiden koulutusta oli lisätty välirauhan aikana. Sotavangeilta saatavien tietojen merkitystä pidettiin niin suurena, että sotavankien kuulusteluihin liittyviä käytänteitä ja ohjeita kehitettiin koko jatkosodan ajan. Ohjesäännöistä Kenttäohjesääntö I ja Tiedusteluopas antoivat ohjeita kuulustelujen suorittamiseen. Tosin todennäköisesti jatkosodan alun ohjeet ja käytännöt ovat perustuneet paremminkin talvisodan kokemuksiin kuin 1920- ja 1930 -luvulla laadittuihin oppaisiin. Kenttäohjesääntö I, Tiedusteluopas ja, sotavankien kuulusteluja käsittelevä, Taktillinen opas III, olivat tosin edelleen voimassa jatkosodan alkaessa. Niiden ja Pääesikunnan sekä Päämajan antamien ohjeiden sisällöt eivät kuitenkaan olleet enää täysin yhteneviä. Ennen hyökkäysvaiheen alkua julkaistiin vielä Sotavankien käsittelyn ja kuulustelun opas, jossa talvisodan kokemukset oli huomioitu.¹⁹³

---

¹⁹¹ Sama.

¹⁹² Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 2367/Tied./II d/sal., 30.8.1944, T-17788/7, KA, liite s. 12–15, Jokinen (1969), s. 26–28 ja Saressalo (2011), s. 238–249.

¹⁹³ Pääesikunnan Ulkomaanosaston asiakirja N:o 9798/tied pvk, 15.12.1940, T-17649/16, KA, s. 17, Pääesikunnan Tilastotoimiston asiakirja N:o 458/Ulk.2 A/41 sal., 5.2.1941, T-3537/8, KA, Pääesikunnan Ulkomaanosaston Tied. pvk. N:o 170/sal., 12.2.1941, T-17651/3, KA, s. 2-6 ja 15–25, Päämajan Tiedusteluosaston Tied. pvk. N:o 1011/sal., 19.6.1941, T-3537/8, KA, Päämajan asiakirja N:o 106/Järj.2/sal., 29.6.1941, T-615/1, KA, Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 59, Tiedusteluopas (1940), s. 52–62 ja 75–80 ja Manelius (1993), s.36–55.

Oppaan mukaan sotavankien käsittely alkoi sotavankien kokoamispaikoilla divisioonissa ja tarvittaessa pienemmissä yksiköissä. Divisioonasta vangit siirrettiin armeijakunnan järjestelypaikkaan, minkä jälkeen arvokkaimpien vankien kuulustelua jatkettiin sotavankileireillä tai Päämajan toimenpitein. Niin sanotut rintamakuulustelut voitiin toteuttaa pataljoonan ja sitä korkeammissa esikunnissa. Hyökkäysvaiheessa toimittiin pääsääntöisesti kyseisen oppaan mukaan. Käytänteen tarkoituksena oli sitoa joukkoja sotavankien käsittelyyn mahdollisimman vähän. Vaikuttaa tosin siltä, että divisioonan tiedustelutoimiston suorittamissa kuulusteluissa ei kaikissa tapauksissa kiirehditty, jos yleistilanne sen mahdollisti ja vangilla oli nimenomaan aikaan ja paikkaan sitoen tärkeätä tietoa. Vastaavissa tapauksissa kuulusteluja suoritettiin rykmenteissäkin. Eroavaisuuksien syitä olivat ainakin maastolliset syyt eli pitkät etäisyydet seuraavaan johtoportaaseen sekä mahdollisesti henkilöiden väliset näkemuserot.¹⁹⁴

Kesällä 1941 julkaistiin suomalais-venäläinen kyselyopas, joka oli tarkoitettu lähinnä etulinjan joukoilla ja kielitaidottomille. Lisäksi Päämaja ja sen tiedusteluosaston alatoimistot täydensivät ohjeistustaan vielä useita kertoja kesä-heinäkuussa 1941 muun muassa sotavankien kohtelun ja aselajikohtaisten kysymysten osalta.¹⁹⁵

Hyökkäysvaiheen alussa, ja osin aikanakin, eri johtoportaajat, divisioonat mukaan lukien, jakoivat omia ohjeita alaisilleen. Ohjeissa sovellettiin Pääesikunnan ja Päämajan ohjeita ja asiakirjoja. Ohjeistuksen mukaan rykmentin kuulustelun rooli jäi pieneksi ja divisioonan osaltakin kuulusteluja kiirehdittiin. Eripuraa aiheutti toisinaan Päämajan alaisten kuulustelijoiden toiminta, kun he ottivat yhtymien vankeja itselleen, minkä vuoksi vanginnut yhtymä sai aikakriittiset tiedot toisinaan myöhässä eikä tiedoista ollut enää hyötyä. Hyökkäyksessä yhtymiä kiinnostivat erityisesti vankien tiedot joukkojen sijainneista, ryhmyksestä, teiden käytettävyydestä sekä toiminnasta tärkeissä maastonkohdissa. Maastoon ja tiestöön liittyvien asioiden merkitys kasvoi vanhan rajan ylityksen jälkeen.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Tsto III/8.DE Sotapäiväkirja 4.8.41–24.8.41, SPK-5856, T-1576, KA, 18. DE:n tilanneilmoitukset II AKE:lle 22.6.–6.9.1941, SPK-6257, T-2360, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1778/II/15.sal., 1.9.1941, T-612/1, KA ja Manelius (1993), s. 54–56.

¹⁹⁵ Päämajan asiakirja N:o 106/Järj.2/sal., 29.6.1941, T-615/1, KA, 9455:n (Os. Vehniäinen) asiakirja N:o 753, 6.7.1941, T-612/1, KA, Päämajan asiakirja N:o 1776/Pion.1/1sal., 28.7.1941, T-612/1, KA, liite ja Manelius (1993), s. 56–57.

¹⁹⁶ 4. Divisioonan käsky N:o 74/II/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 60/29/II/sal., 28.6.1941, T-615/2, KA, Savonlinnan ryhmän asiakirja N:o 28/II/14, 22.6.1941, T-1689/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1778/II/15.sal., 1.9.1941, T-612/1, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 84/II/5 a/41/L, 29.6.1941, T-1689/4, KA, 9455:n (Os. Vehniäinen) asiakirja N:o 753, 6.7.1941, T-612/1, KA ja Manelius 1993 s. 57–61.

Sotavankien kuulusteluista vastasi rykmentin esikunnassa tiedustelu-upseeri tai kuulustelija, mikäli sellainen oli. Divisioonan esikunnassa kuulusteluista vastasi tiedustelutoimisto, jossa kuulustelut suoritti tiedustelu-upseeri tai sotavankien kuulustelija. Apuna käytettiin tarvittaessa tulkkeja, joista osa oli lisäksi saanut kuulustelukoulutuksen. Rykmentin tiedustelu-upseerin ja divisioonan tiedustelutoimiston suorittamien kuulusteluiden järjestelyihin vaikuttivat merkittävästi henkilöstön kielitaito sekä ammattitaito kuulusteluiden suorittamiseen. Osa kielitaitoisista kykeni koulutuksesta huolimatta vain tulkin tehtäviin ja puolestaan hyviltäkin tiedustelu-upseereilta tai kuulustelijoilta saattoi puuttua tarvittava kielitaito. Mikäli pataljoonassa tai komppaniassa suoritettiin kuulusteluja, ne kuuluivat lähtökohtaisesti pataljoonan lähettiupseerin tai adjutanttin sekä komppanian päällikön vastuulle. Edellä mainitut järjestelyt olivat samankaltaiset koko sodan ajan.¹⁹⁷

Ennen hyökkäyksen aloittamista ja sen aikana Karjalan kannaksella saatiin vankeja lähes päivittäin ja erityisesti etulinjan joukkojen ryhmitys oli hyvin selvillä. Merkille pantavaa oli se, että hyökkäysvaiheessa vankeja saatiin huomattavia määriä yliloikkareina eikä väkivaltaiselle tiedustelulle vanginsieppaustarkoituksessa ollut niin suurta painetta kuin myöhemmin jatkosodassa. Syitä vankien, ja etenkin yliloikkareiden, suhteellisen suureen määrän olivat todennäköisesti Puna-armeijan heikko tilanne ja Saksan sotamenestys itärintamalla.¹⁹⁸

Oli luonnollista, että vankeja haluttiin saada jo ennen hyökkäystä, jotta hyökkäyksen suunnittelulle saataisiin paremmat perusteet. Huolimatta siitä, että vankeja saatiin muutenkin huomattavia määriä, joukoille käskettiin vanginsieppaustehtäviä. Vankitiedoilla saatiin täydennettyä tilannekuvaa ja pääsääntöisesti yhtymillä oli riittävä kuva vihollisesta. Esimerkkinä sotavankitietojen merkityksestä mainittakoon IV armeijakunnan hyökkäys, jota

¹⁹⁷ 4. Divisioonan asiakirja N:o 2283/II/46 sal./9.10.42, T-5880/2, KA, liite, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2473/II/49 sal., 11.10.1943, T-5881/2, KA, liite 1, 6. Divisioonan asiakirja N:o 618/II/1R./sal., 6.10.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan ilmoitus N:o 107/II/40 i, 9.4.1943, T-10224/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 597/II/8 b.sal., 18.4.1944, T-17788/10, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA s. 4-5, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 212/II/16 sal., 16.1.1944, T-8596/8, KA ja Jokinen (1969), s.38.

¹⁹⁸ 8. Divisioonan asiakirja N:o 677/III/213 sal., 8.5.1942, T-4501/1, KA, 15. Divisioonan saatuja tietoja 18.7.–19.8.41, T-615/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 133/II/29., 26.8.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 146/II/29, 31.8.1941, T-6977/4, 18. DE:n tilanneilmoitukset II AKE:lle 22.6.–6.9.1941, SPK-6257, T-2360, KA, 19. Divisioonan asiakirja N:o 1209/III/24.sal., 11.8.1941, T-6965/1, KA, liite, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1635/II/8.sal., 26.8.1941, T-6965/1, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1682/II/10.sal., 28.8.1941, T-6977/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 508/III/L 784, 25.7.1941, Perus-8805/1, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 787/II/203 c.sal., 5.9.1941, T-6965/1, KA ja Manelius (1993), s. 59–60.

aikaistettiin vuorokaudella sotavangeilta saatujen tietojen perusteella.¹⁹⁹

Vaikka vankeja haluttiin saada ja ottaa, tulivat hyökkäysvaiheen sotavankimäärät kuitenkin yllätyksenä. Hyökkäysvaiheessa saatiin yhteensä noin 55000 sotavankia, mikä oli valtaosa koko sodan aikana saaduista vangeista, sillä kokonaismäärä oli noin 66500. Näin mittava vankien määrä aiheutti koko sotavankienkäsittelyjärjestelmälle, etulinjan joukoista lähtien, mittavia haasteita. Divisioonissa päivittäiset vankimäärät vaihtelivat pääsääntöisesti muutamista useisiin kymmeneen vankeihin, mikä armeijakuntaa kohden saattoi tarkoittaa jopa satojen vankien määrää. Suuresta vankimäärästä johtuen Päämaja tarkensi ohjeistustaan 22. syyskuuta 1941 siten, että jatkossa sotavangit tuli saada mahdollisimman nopeasti pois divisioonasta ja rintamakuulustelukortit täyttää vasta armeijakunnan sotavankien kokoamispaikalla. Ohjeistus viittaa siihen, että divisioonien ja niiden alajohtoportaiden kapasiteetti ei riittänyt hyökkäysvaiheen vankimäärien järjestelmälliseen käsittelyyn ja kuulusteluun ilman vakavaa haittaa muulle toiminnalle. Divisioonan osalta riitti jatkossa, että vangeista oli kirjattu henkilötiedot, joukko-osasto, vangitsemispaikka ja -aika sekä vangitsija.²⁰⁰

Vaikka hyökkäysvaiheen aikana vankeja saatiin paljon ja yhtymien tilanneilmoitusten tiedoista suuri osa oli saatu sotavangeilta, oli vangeilta saaduissa tiedoissa suhteellisen paljon hyödytöntä. Hajalle lyötyjen joukkojen rippeet saattoivat harhailta pitkäänkin ennen vangiksi jäämistään ja lisäksi vangeilla oli tarjota lähinnä tietoja, jotka vahvistivat jo olemassa olevia tietoja. Liikkuvassa sodankäynnissä tieto vanhenee nopeasti ja historiatieto on tiedustelulle tällaisessa tapauksessa varsin hyödytöntä. Haastavaa oli selvittää hajalle lyötyjen ja pienistä palasista uudelleen koottujen joukkojen toimintaa. Toisaalta, vangeilta saatiin myös paljon sellaista tietoa, mitä muuten olisi ollut lähes mahdotonta saada.²⁰¹

¹⁹⁹ 4. Divisioonan käsky N:o 74/III/38.sal., 2.7.1941, T-5879/1, KA, Tsto III/8.DE Sotapäiväkirja 18.6.41–31.12.41, SPK-5869, KA, merkintä 26.6.1941, 18. Divisioonan asiakirja N:o 126/III/2 sal., 29.6.1941, SPK-6256, T-2368, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 406/III/4 sal., 13.7.1941, SPK-6256, T-2368, KA, Op.Os./IV AKE Sotapäiväkirja 13.8.41–26.10.41, SPK-4376, T-3092, KA ja Manelius (1993), s. 58–60.

²⁰⁰ 10. Divisioonan asiakirja N:o 764/II/86.sal., 8.9.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 133/III/29., 26.8.1941, T-6977/4, 15. Divisioonan asiakirja N:o 157/III/29, 3.9.1941, T-6977/4, KA, Karjalan Armeijan asiakirja N:o 1032/II/41.sal./L 757, 20.7.1941, SPK-14339, KA ja Manelius (1993), s. 53–64.

²⁰¹ 8. Divisioonan asiakirja N:o 1063/III/213 sal., 26.10.1941, SPK-5838, KA, 10. Divisioonan asiakirja N:o 764/II/86.sal., 8.9.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 133/III/29., 26.8.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 136/III/29., 27.8.1941, 6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 151/III/29, 2.9.1941, T-6977/4, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 157/III/29, 3.9.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1682/II/10.sal., 28.8.1941, T-6977/4, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 1703/II/10.sal., 29.8.1941, T-6977/4, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 508/III/L 784, 25.7.1941, Perus-8805/1, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 787/III/203 c.sal. 5.9.1941, T-6965/1, KA, Karjalan Armeijan asiakirja N:o 303/II/41.sal./L 276, 9.7.1941, SPK-14339, KA, Karjalan Armeijan asiakirja N:o 598/II/41.sal./L, 13.7.1941, SPK-14339, KA, Karjalan Armeijan asiakirja N:o 1271/II/41.sal./L 922., 24.7.1941, SPK-14339, KA ja Manelius (1993), s. 60–61.

Asemasodan alussa vankeja saatiin vielä suhteellisen paljon, sillä selustaan oli jäänyt harhailevia neuvostosotilaita. Taistelutahtonsa menettäneitä sotilaita antautui vapaaehtoisesti. Tilanteen vakiintuessa sotavankien määrä kuitenkin laski hiljalleen. Neuvostoliiton vastahyökkäyksien yhteydessä vankeja saatiin hieman enemmän, kuin muutoin asemasodan aikana, mutta muuten vankeja saatiin tasaisesti pieniä määriä. Vankien saannissa oli kuitenkin katkoksia ja määrät vaihtelivat rintamasuunnittain. Karjalan kannaksella vankeja saatiin vähemmän kuin Laatokan pohjoispuolella, mikä johtunee kannaksen aukeasta maastosta ja tiiviistä puolustusryhmyksestä. Huomionarvoista on, että vuonna 1944, ja erityisesti juuri ennen suurhyökkäystä, vankeja saatiin hyvin vähän kaikilla rintamasuunnilla. Vankien määrän pienentymisen syinä lienevät ainakin Neuvostoliiton sotamenestys Saksaa vastaan, ja sen hyödyntäminen propagandassa, sekä mahdollisesti kiristyneet turvatoimet Neuvostoliitossa.²⁰²

Koska loikkareita saatiin asemasodan alun jälkeen vain vähän, saatiin suurin osa asemasodan ajan vangeista väkivaltaisella tiedustelulla, väijytyspartioilla, propagandalla sekä Neuvostoliiton vanginsieppausyritysten yhteydessä. Asemasodan tiedustelulle asettamista haasteista johtuen vanginsieppauksen ja kuulustelujen merkitys nousi korkeaan asemaan yhtymien omassa tiedonhankinnassa ja valtaosa itse hankituista tiedoista oli hankittu sotavankeja kuulustelemalla.²⁰³

Kuulustelu- ja vanginsieppaustoimintaa, ja väkivaltaista tiedustelua ylipäätään, kehitettiin jatkuvasti ja ne olivat suuren kiinnostuksen kohteena asemasodan ajan. Eri johtoportaisissa järjestettiin kursseja ja neuvottelutilaisuuksia niin kuulustelijoille, tulkeille kuin vanginsieppaushenkilöstöllekin. Vaikka vankien saamisen merkitystä jatkuvasti korostettiin, oli suunnittelu- ja valmisteluprosessi oli kuitenkin raskas ja hidas, mihin oli syynä erityisesti korkeimpien upseerien, mukaan lukien ylipäällikön, halu säästää omia joukkoja. Asemasodan alussa tosin vanginsieppaustoiminnalle ei ollut yhtä suurta tarvetta kuin myöhemmin, sillä

²⁰² 10. Divisioonan asiakirja N:o 815/II/86.sal., 14.9.1941, T-6965/1, KA, 10. Divisioonan asiakirja N:o 1259/II/86.sal., 12.11.1941, T-6965/1, KA, 10. Divisioonan asiakirja N:o 194/II/89.sal., 29.1.1942, T-6965/5, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 196/II/34, 15.9.1941, T-6965/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 462/II/34, 17.12.1941, T-6965/1, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 752/III/3 sal., 22.5.1943, T-4823/1, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 1286/III/3 sal., 9.9.1943, T-4823/1, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA ja Manelius (1993), s. 63–64.

²⁰³ 2. Divisioonan käsky N:o 216/III/7 sal./L 488., 7.2.1942, T-3091/2-3A, KA, 3. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 1284/II/2c/sal., 8.7.1942, T-17788/6, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 433/II/38 sal., 14.2.1943, T-5881/2, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 1423/III/104.sal., 21.11.1942, T-3091/2-3A, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 1314/III/46.sal., 11.12.1943, T-10224/7, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 752/III/3 sal., 22.5.1943, T-4823/1, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 1286/III/3 sal., 9.9.1943, T-4823/1, KA, III Armeijakunnan tiedustelusuunnitelma, 16.7.1942, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 440/II/2d/sal., 18.3.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan vanginsieppaussuunnitelmat, 24.3.1944, T-8481/12, KA ja Manelius (1993), s. 64.

vankeja saatiin jo muutenkin riittävästi. Vanginsieppaus oli väkivaltaisen tiedustelun tärkein tavoite ja se lisääntyi asemasodan edetessä, vaikka se olikin vaikeaa eikä vankeja aina saatu.²⁰⁴

Propagandan avulla saatiin loikkareita erityisesti asemasodan alussa lentolehtisiä ja kovaäänisiä käyttäen. Propagandan teho kuitenkin väheni asemasodan loppua kohti, mihin oli syynä todennäköisesti Saksan asevoimien tappiot ja Puna-armeijan voitot itärintamalla sekä niiden hyödyntäminen omiin joukkoihin suunnatussa propagandassa.²⁰⁵

Päämaja ja yhtymät antoivat erilaisia kuulusteluja koskevia ohjeita tasaisesti, mutta kuitenkin vähemmän kuin esimerkiksi talvisodassa tai vuoden 1941 kesällä, mihin lienee syynä tyytyväisyys saavutettuun tasoon. Sotavankien käsittelyssä ja kuulusteluissa oli harjaannuttu hyökkäysvaiheessa, joten toiminnan kehittämiseksi oli hyvät lähtökohdat. Saatujen kokemusten perusteella Sotavankien käsittelyn ja kuulustelun opasta oli päivitetty, minkä pohjalta Sotavankien kuulusteluopas julkaistiin 27. huhtikuuta 1943.²⁰⁶

Päämaja käski tarkennuksen sotavankien kuulusteluoppaaseen 29. huhtikuuta 1944. Tarkennus oli suunniteltu nimenomaan asemasodan rauhalliseen tilanteeseen. Kuulustelulajit jaettiin jatkossa rintama-, perus-, täydennys-, erikois-, lentäjä- ja desanttikuulusteluihin. Rintamakuulustelu tapahtui divisioonaa alemmissa johtoportaisissa jokaisen portaan tarpeiden mukaan, mihin oli varattava 1–3 vuorokautta. Kuulustelupöytäkirjaa ei tarvinnut laatia, vaan tärkeimmät tiedot tuli välittää viestivälillä divisioonan kuulusteluista vastaavalle henkilölle. Peruskuulustelu toteutettiin divisioonan esikunnassa, mihin oli varattava 3–5 vuorokautta aikaa. Kuulustelusta tuli laatia kuulustelupöytäkirja ja tärkeimmät tiedot välittää

²⁰⁴ 2. Divisioonan asiakirja N:o 275/III/2 sal., 19.3.1944, T-8481/12, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 1423/III/104.sal., 21.11.1942, T-3091/2-3A, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 54/III/2.sal., 20.1.1943, T-4823/1, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 416/III/65 sal., 11.5.1942, T-19747/2, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 163/III/47 d.sal., 19.2.1944, T-8481/12, KA, 18. Divisioonan käsky N:o 1286/III/3 sal., 9.9.1943, T-4823/1, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 450/II/2b sal., 28.4.1944, T-8481/12, KA, I Armeijakunnan asiakirja N:o 2522/II/15.sal., 29.9.1941, T-612/1, KA, I Armeijakunnan käsky N:o 18/III/83 b sal., 6.1.1942, T-3091/2-3A, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 1407/III/16 sal., 1.5.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 848/II/8b.sal., 10.5.1944, T-17788/10, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 326/III/212 sal., 1.5.1944, T-8481/12, KA, Kannaksen ryhmän asiakirja N:o 1246/II/216a, 12.7.1942, T-1689/10, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 212/II/16 sal., 16.1.1944, T-8596/8, KA, Kenraali A.E. Martolan päiväkirja, Pk-1440/31, KA, merkinnät 19.3. ja 1.4.1943, Jokinen (1969), s. 39 ja Manelius (1993), s. 65–66 ja 72.

²⁰⁵ III Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 341/II/2b/sal., 20.1.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA, Jokinen (1969), s. 39 ja Manelius (1993), s. 65.

²⁰⁶ III Armeijakunnan asiakirja N:o 345/II/ 8 b /sal., 5.3.1944, T-17788/10, KA, Päämajan Tiedustelujaoston asiakirja N:o 4941/II/sal., 16.4.1943, T-8453/8, KA, Päämajan Tiedusteluosaston asiakirja N:o 8334/Tied.1/sal., 3.9.1943, T-17788/10, KA, Päämajan Tiedusteluosaston asiakirja N:o 123/Sv/sal., 1.3.1944, T-17788/10, KA ja Manelius (1993), s. 65–66.

viestivälineellä. Ylemmän johtoportaahan tiedustelutoimiston päällikön tuli antaa tarkentavia ohjeita peruskuulustelussa huomioitavista asioista. Täydennyskuulustelu voitiin toteuttaa divisioonan esikunnassa, mikäli vangin katsottiin voivan antaa tietoja esimerkiksi jostakin divisioonaa kiinnostavasta erikoisasetelajista. Päämajan kuulustelukeskus ja sotavankileirien kuulustelijat vastasivat täydennys-, erikois-, lentäjä- ja desanttikuulusteluista.²⁰⁷

Armeijakunnan esikunta ohitettiin tässä järjestelyssä. Päämajan ohjeistus oli, että armeijakunnan kuulustelijat voitiin tarvittaessa lähettää divisiooniin helpottamaan työtaakkaa ja tarvittaessa ohjeistusta voitiin soveltaa erikseen sovittaessa.²⁰⁸

Asemasodan aikana oltiin kiinnostuneita joukon numerosta, ryhmytyksestä, alistussuhteista, etulinjan ryhmitysmuutoksista sekä uusista joukoista ja täydennyksistä. Kysymykset olivat useimmiten alueellisesti ja joukoittain yksilöityjä. Lisäksi Päämaja saattoi käskä omia lisäyksiään kuten organisaatiota, aseistusta, ja mielialaa koskevia kysymyksiä.²⁰⁹

Asemasodan aikana tilannekuva pysyi sotavankitiedoilla suhteellisen hyvin yllä ja niillä saatiin ennakkovaroituksia vuoden 1942 hyökkäyksistä Maaselän kannaksella, Kiestingissä ja Syvärillä. Kannaksen suurhyökkäyksestä saatiin ristiriitaisia tietoja sotavangeilta. Tietojen tarkistamisessa ja vertailussa ei täysin onnistuttu, sillä ristiriidoistaan huolimatta osa tiedoista oli nykytiedolla paikkansa pitäviä ja neuvostojoukkojen kokonaisvoima oli oikeansuuntainen. Tietojensa perusteella divisioonat odottivat hyökkäystä, mutta ehkä vasta myöhemmin kesällä. Suurhyökkäys ei siis ollut yllätys, kuin ajankohdan ja osittain voiman osalta. Tietoja oli saatu myös saksalaisten ottamilta vangeilta. Neuvostojoukkojen toimintaan tosin kuului vääriä tietoja antavien ”loikkarien” lähettäminen suurhyökkäystä ennen, minkä vuoksi tietojen tarkistamiseen oli kiinnitettävä erityistä huomiota.²¹⁰

²⁰⁷ III Armeijakunnan asiakirja N:o 821/III/8b/sal., 10.5.1944, T-17788/10, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 375/II/214 sal., 12.5.1944, T-17788/10, KA ja Manelius (1993), s. 67.

²⁰⁸ Sama.

²⁰⁹ 10. Divisioonan käsky N:o 1423/III/104.sal., 21.11.1942, T-3091/2-3A, KA, II Armeijakunnan asiakirja N:o 1139/II/11 sal., 26.2.1942, T-5805/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 419/II/2d/sal., 15.3.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA, Päämajan Tiedustelujaoston asiakirja N:o 4941/I/sal., 16.4.1943, T-8453/8, KA, Sv. kuulustelupöytäkirja, T-17788/10, KA ja Manelius (1993), s. 68.

²¹⁰ 3. Divisioonan käsky N:o 1552/II/1 d/sal., 3.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 223/II/5 b sal., 2.3.1944, T-8016/2, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 635/II/5 n sal., 30.5.1944, T-8016/2, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 641/II/5n.sal., 1.6.1944, T-8016/2, KA, 10. Divisioonan käsky N:o 1423/III/104.sal., 21.11.1942, T-3091/2-3A, KA, 15. Divisioonan Tsto II:n luento 27.2.1942, T-10224/3, KA, 15. Divisioonan Tsto II:n aloite, 8.6.1944, T-10244/4, KA s. 1, 18. Divisioonan asiakirja N:o 2003/III/3 sal., 16.11.1942, T-3091/2-3A, KA, liite 1, II Armeijakunnan asiakirja N:o 1139/II/11 sal., 26.2.1942, T-5805/3, KA, II Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 722/II/13 sal., 25.2.1944, T-8016/2, KA, III Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 341/II/2b/sal., 20.1.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 149/II/203 sal., 29.3.1944, T-8480/5, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 155/II/203 sal., 29.3.1944, T-17788/6, KA, Jokinen (1969), s. 40–41 ja 53–54 ja Manelius (1993), s. 68–71.

Suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen vankeja saatiin jälleen enemmän, vaikka tiedustelu kokonaisuudessaan jäikin tapahtumista jälkeen hyökkäyksen alussa. Vankien saamisen merkitystä painotettiin viivytysvaiheessakin ja vanginsieppaustoiminta lisääntyi kaikilla rintamasuunnilla hyökkäyksen alkamisen jälkeen. Vangeilta saatujen tietojen pohjalta hyökkäyksen kokonaisvoima alkoi hahmottua ja esimerkiksi Syvärin suunnan hyökkäyksestä saatiin kohtuullisen hyvin ennakkotietoa.²¹¹

Vaikka asemasodan aikana kuulusteluihin ja vanginsieppaukseen oltiinkin ilmeisesti tyytyväisiä, havaittiin joukkojen kuulustelu-, vanginotto- ja asiapapereiden haltuunotokäytännöissä puutteita. Tilanteeseen puututtiin nopeasti. Joukkoja ohjeistettiin sekä vanginsieppaukseen erikostuneita joukkoja alettiin koota ja kouluttaa.²¹²

Kiivaimpien torjuntataisteluiden aikana vankeja saatiin paljon, mutta sodan vakiintuessa jälleen asemasodaksi loppukesästä 1944 vankien määrä putosi. Väkivaltaisen tiedustelun ja vanginsieppaustoiminnan merkitys tiedonhankintakeinona korostui jälleen. Toiminta ei tosin ollut erityisen menestyksestä ja tiedustelun kuva vihollisesta oli tilanteen vakiintumisen jälkeen osin hatara.²¹³

Kuten aiemmin jatkosodan aikana, valtaosa vankien tiedoista oli varsin hyödyttömiä, mutta arvokkaita tietoja saatiin kuitenkin. Kesän 1944 taisteluiden aikana kuulusteluilla saatiin vihollisen toiminnasta vastaavasti paljon yksityiskohtaista tietoa, mitä ei muilla keinoin olisi voitu saada ainakaan yhtymien omin toimenpitein. Sotavangeilta ja muilla

²¹¹ 3. Divisioonan käsky N:o 1552/II/1 d/sal., 3.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1330/III/15 sal., 18.7.1944, T-8481/12, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 337/II/40 f.sal., 27.6.1944, T-10224/4, KA, II Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 2176/II/13 sal., 22.6.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 1422/II/2b/sal., 30.6.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-8480/5, KA, V Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 578/II/102.sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA, Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan käsky N:o 1245/II/2d/sal., 21.6.1944, T-10224/4, KA, Jokinen (1969), s. 58–60 ja Manelius (1993), s. 72–75.

²¹² 3. Divisioonan käsky N:o 1552/II/1 d/sal., 3.7.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 937/II/38 sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 1003/II/1 a sal., 23.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-10224/4, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 2434/II/13 sal., 10.7.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan käsky, 31.8.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 713/II/203 sal., 9.7.1944, T-8480/5, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 968/II/203 sal., 11.8.1944, T-8480/5, KA, V Armeijakunnan tiedustelukäsky N:o 578/II/102.sal., 12.7.1944, T-8480/5, KA, Jokinen (1969), s. 42 ja Manelius (1993), s. 75–76.

²¹³ 4. Divisioonan asiakirja N:o 1330/III/15 sal., 18.7.1944, T-8481/12, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 937/II/38 sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, 4. Divisioonan tiedustelusuunnitelma N:o 977/II/38 sal., 18.8.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan käsky N:o 936/II/1 b sal., 14.8.1944, T-8480/5, KA, 15. Divisioonan tiedustelukäsky N:o 555/II/40f.sal., 5.8.1944, T-10224/4, KA, 15. Divisioonan vihollistilanneilmoitukset elokuulta 1944, T-14063/4, KA, 18. Divisioonan asiakirja N:o 794/II/2 a sal., 13.8.1944, T-8480/5, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 3084/II/13 sal., 4.8.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan käsky N:o /II/2d/sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 2030/II/2d.sal., 4.8.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 968/II/203 sal., 11.8.1944, T-8480/5, KA ja Manelius (1993), s. 76–77.

tiedustelumenetelmillä saatuja tietoja yhdistelemällä saatiin selville vihollisen kokonaisvoima, ryhmitys, vaihdot sekä tappiot. Sotavankien kuulustelut ovat näin olleen palvelleet todennäköisesti juuri divisioonan ja armeijakunnan toimintaa. Toisaalta saatiin jopa niin yksityiskohtaista tietoa, kuin panssarivaunujen numerointilogiikka, minkä perusteella oli mahdollista tuhota johtajien vaunut ensin, mikä puolestaan palveli periaatteessa yksittäistä panssarintorjuntamiestäkin.²¹⁴

4.3 Tykistön tiedustelu

Tykistön tiedustelu jakautui valon- ja äänenmittaukseen sekä kaukotähystykseen. Lisäksi stereotutkimus, eli kuvantulkinta ja sitä kautta ilma- sekä maakaukokuvaus, voidaan katsoa kuuluvaksi tykistön tiedusteluun. Armeijakunnan esikunnassa stereotutkimukset tehtiin tykistöosastolla tykistötiedustelu ja -mittaustoimistossa ja tykistön valokuvaustoimistossa.²¹⁵

Divisioonassa kuvan tulkintaan liittyvät asioista vastasi kenttätykistörykmentin esikunta, joka toimi samalla divisioonan esikunnan tykistötoimistona. Kuvan tulkinnalla tarkoitetaan sitä, että otetusta kuvasta tunnistetaan kuvattu kohde. Valon- ja äänenmittausasemat pyrkivät määrittämään tuliasemissa olleen vihollistykistön sijainnin, määrän ja lajin, mittaamalla ammunasta syntyvän valon ja äänen suuntaa, voimakkuutta ja etäisyyttä. Niiden avulla voitiin myös tarkastaa oman tulen osuvuutta. Tykistön tiedustelu palveli pääasiassa tykistön toimintaa ja vihollistykistöä sekä stereotutkimusta koskevat asiat menivät pääsääntöisesti tykistöosastojen kautta, mikä aiheutti toisinaan ongelmia tiedon välittymiselle tiedustelutoimistoon.²¹⁶

²¹⁴ 5. Divisioonan käsky N:o 1692/II/1 d/sal., 16.7.1944, T-8480/5, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 493/II/1 j sal., 29.7.1944, T-8016/2, KA, 15. Divisioonan asiakirja N:o 614/II/44 sal., 14.8.1944, T-14063/4, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 3084/II/13 sal., 4.8.1944, T-8596/8, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 1422/II/2b/sal., 30.6.1944, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan käsky N:o 750/II/203 sal., 15.7.1944, T-17788/7, KA, IV Armeijakunnan tilannetiedoitus N:o 1026/II/207 sal., 17.8.1944, T-14063/4, KA ja Jokinen (1969), s. 40 ja 58–60.

²¹⁵ Val.mitt.os/KTR12:n sotapäiväkirja 20.2.44–28.8.44, SPK-15606, T-9677, KA, 6. Divisioonan asiakirja N:o 1379/II/5 e sal., 1.3.1944, T-8016/2, KA, II Armeijakunnan käsky N:o 1095/Tyk.2/24 sal., 25.3.1944, T-7846/11, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 3784/II/2b/sal., 16.9.1942, T-17788/6, KA, liite 4, III Armeijakunnan käsky N:o 1696/Tyk.2/13 a sal., 27.6.1944, T-10224/12, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, III Armeijakunnan asiakirja 2634/II/4a/sal., 15.9.1944, T-14063/4, KA s.1, Majuri M. Temmeksen alustus, *Tykistön tiedustelu*, upseerien keskustelutilaisuudessa 15.6.1945, T-18002/6, KA, s.4–7, Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 83–86, Luhtama (1950), s. 2–12, Jokinen (1969), s.8, Paulaharju (2004), s. 104, 116 ja 118 ja Paulaharju, Jyri: Mittaustiedustelun saamat tulokset Karjalan kannaksella ennen neuvostojoukkojen suuroffensiivia kesällä 1944. *Sotahistoriallinen aikakauskirja 4 1985*, toim. Lappalainen, Matti, Jaakko Ilvessalo, Markku Palokangas, Seppo Rautia & Eero Elfvingren, Vaasa 1985, s. 159.

²¹⁶ Sama.

Divisioonan kenttätykistörykmenttiin kuului orgaanisesti valonmittausosasto, josta toisinaan käytetään myös nimeä valon- ja äänenmittausosasto. Esikunnan tykistöosastolla oli tykistön tiedustelua varten tiedustelu-upseeri, jonka lisäksi tiedustelutoimintaan osallistuivat rykmenttiupseeri, lähettiupseeri ja piirtäjä. Lisäksi tykistön tiedustelujoukkoihin lasketaan yleensä kuuluvaksi tulenjohtoryhmät, joita oli vuoden 1941 määrävahvuudessa patteristossa kuusi ja raskaassa patteristossa yleensä kolme. Lisäksi patteriston esikunnassa olivat lähetti- ja kaasusuojelu-upseeri sekä tulenjohtueeseen kuuluva mittauselin, joita osaksi käytettiin tiedusteluun.²¹⁷

Tykistön tiedustelua divisioonassa johti kenttätykistörykmentin komentaja, joka toimi samalla divisioonan tykistökomentajana. Kenttätykistörykmentin komentopaikka sijaitsi divisioonan komentopaikan yhteydessä. Tiedustelun kokonaisuutta johti divisioonan tiedustelutoimisto. Siitä huolimatta tykistön tiedustelun ja tiedustelutoimiston välinen yhteistyö ei ollut kaikissa tapauksissa ongelmatonta, vaikka tietoja olisi aina kuulunut vertailla keskenään.²¹⁸

Kuvan tulkintaa varten oli armeijakuntien ja divisioonien esikuntiin lisätty tykistöosastoille stereotutkijat. Tosin oikean henkilöstön rekrytoinnissa ei täysin onnistuttu, sillä tehtävä vaati osaamista ja perehtyneisyyttä. Varsinainen stereotutkimus tehtiin armeijakunnan esikunnan tykistöosastolla, jossa oli tarvittavat välineet. Ylipäätään kuvan tulkinta jäi lähes kokonaan tykistöosastojen hoidettavaksi. Karttojen laatiminen oli myös tärkeä tehtävä erityisesti vanhan rajan ylityksen jälkeen vuonna 1941.²¹⁹

Divisioonan tykistön tiedustelua tuettiin lisäksi mittaustiedustelupattereilla, ilmatiedustelulla sekä armeijakunnan esikunnan tykistöosaston tuottamilla stereokartoilla. Mittauspattereilla tuettiin painopiste suuntaa. Esimerkiksi Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen 1944 kaikki mittauspatterit keskitettiin Karjalan kannakselle kesäkuun loppuun mennessä. Mittauspatterit toimivat divisioonien vastuualueella, armeijakunnasta riippui olivatko ne

²¹⁷ II Armeijakunnan käsky N:o 1095/Tyk.2/24 sal., 25.3.1944, T-7846/11, KA ja Luhtama (1950), s. 8–12.

²¹⁸ II Armeijakunnan käsky N:o 1095/Tyk.2/24 sal., 25.3.1944, T-7846/11, KA, Luhtama (1950), s. 10–12 ja Paulaharju (2004), s. 62–63.

²¹⁹ III Armeijakunnan asiakirja N:o 3784/II/2b/sal., 16.9.1942, T-17788/6, KA, liite 4, III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, Platan (1954), s. 11–12, Paulaharju (2004), s. 51–55 ja Paulaharju, Jyri & Aimo E. Juhola.: Tiedusteluilmakuvaus - kenttätykistön silmä. *Sotahistoriallinen aikakauskirja 21 2002*, toim. Palokangas, Markku, Antti Juutilainen, Ohto Manninen, Pekka Saloranta & Anssi Saari, Jyväskylä 2002, s.211.

alistettuina vai ei. Joka tapauksessa divisioona sai mittauspatterin hankkimat tiedot käyttöönsä.²²⁰

Divisioonan valonmittausosaston tuloksiin verrattuna mittautiedustelupatterit saivat huomattavasti enemmän tuloksia aikaan. Syy tähän oli osaston ja patterin välinen koko ero. Valonmittausosasto pystyi perustamaan kolmesta viiteen mittausasemaa ja mittauspatteri puolestaan enimmillään neljä valonmittausasemaa ja kuusi äänenmittausasemaa. Näin ollen mittauspatteri pystyi toiminaan laajemmalla alueella ja myös sen mittautulokset olivat tarkempia. Lisäksi mittauspatterien henkilöstöllä oli kyky arvioida vihollisen toimintaa, kuten vahvuutta, ryhmitystä ja taktiikkaa. Jos divisioonalle oli alistettu tai sen alueella toimi mittauspatteri, oli tyypillistä, että valonmittausosasto toimi sen kanssa yhteistyössä tai jopa alistettiin sille. Osaltaan valonmittausosastojen toimintaa häytti se, että muiden joukkojen tappioita paikattiin sen henkilöstöllä.²²¹

Teknisesti äänenmittaus toimi siten, että tykin laukaisusta lähtevä ääni- ja paineaalto saavutti mittausasemat eri aikaan aseiden sijainnista riippuen. Äänimittauskone mittasi kyseiset aikaerot, joihin lisättiin vielä säästä johtuvat korjaukset, minkä jälkeen saaduilla arvoilla määritettiin tasolla aseiden sijainti. Valonmittaus puolestaan toimi siten, että valonmittausasemilta mitattiin suunta ampuvan aseiden suuliekkiin, minkä jälkeen ase paikannettiin tasolla leikkaamalla.²²²

²²⁰ Kenttätukirykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja N:o 239, 31.3.1943, T-7846/5, KA, Kenttätukirykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja N:o 499, 30.6.1943, T-7846/5, KA, Kenttätukirykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja 13.7.1944, T-7846/11, KA, III/Kenttätukirykmentti 1:n asiakirja N:o 3186/II/2 a sal., 1.12.1943, T-7846/5, KA, 1. Mitt.ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–30.11.44, SPK-18749, KA, 1. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 15.6.44–19.8.44, SPK-18750, T-9216, KA, 3. Mitt.Ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–22.11.44, SPK-18762, KA, 4. Mittauspatteri:n sotapäiväkirja 1.1.–18.8.44, SPK-18766, T-5707a, KA, 5. Mittauspatterin sotapäiväkirja 21.5.44–21.11.44, SPK-18771, T-9216, KA ja 11. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–31.7.44, SPK-18776, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA s. 7, Poutanen (1962), s.45–46, Paulaharju (2004), s. 85–86 ja 97–99 ja Paulaharju (1985), s. 161 ja 168.

²²¹ Kenttätukirykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja N:o 239, 31.3.1943, T-7846/5, KA, Kenttätukirykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja N:o 499, 30.6.1943, T-7846/5, KA, Kenttätukirykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja 13.7.1944, T-7846/11, KA, III/Kenttätukirykmentti 1:n asiakirja N:o 3186/II/2 a sal., 1.12.1943, T-7846/5, KA, Val.mitt.os./KTR4:n sotapäiväkirja 15.4.–27.12.1943, SPK-14968, T-5707a, KA, KTR5:n Val.mitt.os:n sotapäiväkirja 1.1.44–22.11.44, SPK-15116, T-8811, KA, Vm.os./KTR7:n sotapäiväkirja 16.10.43–31.12.43, SPK-15169, T-2785, KA, Valonmitt.os./KTR9:n sotapäiväkirja 10.6.41–10.8.41, SPK-15426, T-1391a, KA, Val.mitt.os./KTR12:n sotapäiväkirja 20.2.44–28.8.44, SPK-15606, T-9677, KA, Val.mitt.os./KTR18:n sotapäiväkirja 1.1.43–31.12.43, SPK-15965, T-3208a, KA, 1. Mitt.ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–30.11.44, SPK-18749, KA, 1. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 15.6.44–19.8.44, SPK-18750, T-9216, KA, 2. Mitt.Ptri Sotapäiväkirja 30.6.41–31.12.41, SPK-18753, T-1305a, KA, 3. Mittauspatterin asiakirja N:o 550/43, 27.3.1943, T-7846/5, KA, 3. Mitt.Ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–22.11.44, SPK-18762, KA, 4. Mitt.ptri:n Sotapäiväkirja 17.6.41–31.12.42, SPK-18767, T-9216, KA, 4. Mittauspatteri:n sotapäiväkirja 1.1.–18.8.44, SPK-18766, T-5707a, KA, 5. Mittauspatterin sotapäiväkirja 21.5.44–21.11.44, SPK-18771, T-9216, KA, 11. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–31.7.44, SPK-18776, KA. 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA s. 7, Poutanen (1962), s.45–46, Paulaharju (2004), s. 85–86 ja 97–99 ja Paulaharju (1985), s. 161 ja 167.

²²² Paulaharju (1985), s. 159–160.

Äänenmittauksella kyettiin selvittämään vihollisen tuliasemia 10–15 kilometrin ja valonmittauksella jopa 20 kilometrin päähän. Mittaustiedustelun tarkkuus vaihteli 40 ja 500 metrin välillä keskiarvon ollessa noin sata metriä. Joissain tapauksissa jopa tykin kaliiperi oli määritettävissä. Päämajan tykistökomentaja käski marraskuussa 1941 mittaustulosten tarkkuuden selvittämiseksi termistön, joilla mittaustarkkuus ilmoitettiin. Käskyä tarkennettiin tammikuussa 1943 siten, että jatkossa todennäköinen virhe tuli ilmoittaa metreissä.²²³

Mittausasemat ryhmitettiin oman etulinjan taakse yleensä korkeisiin maastonkohtiin, joista oli hyvä näkyvyys ja saatiin tehokkaimmin peitettyä halutut maastonkohdat. Varsinaisen mittaustehtävänsä ohella kyseiset asemat toimivat samalla divisioonan kaukotähystyspaikkoina ja muodostivat tulenjohtopaikkojen ohella tähystysverkon rungon, jota jalkaväen tähystyspaikat täydensivät. Mittausasemien, lähinnä valonmittauksen, tähystys ulottui esimerkiksi Karjalan kannaksella 12–15 kilometriin. Tulenjohtoryhmät valmistelivat toisinaan tulenjohtopaikkansa lisäksi tähystyspaikkoja. Kaukotähystys oli erityisesti asemasodan aikana yksi keskeinen keino tiedustella ja valvoa vihollisen selustaa. Kaukotähystyspaikkoja parannettiin rakentamalla paikoille tähystystorneja. Johtamista ja tiedustelua helpottivat kaukotähystyspaikoilta otetut näköalakuvat. Niistä oli suuri apu vihollisen puolustuslaitteiden ja kulkureittien selvittämisessä, tosin lähinnä etulinjan läheisyydessä. Parhaat tulokset saatiin, kun kaukovalokuvauksen ja ilmakuvausten tuloksia yhdisteltiin. Esimerkki mittauspatterin ryhmityksestä ja määritetyistä maaleista on liitteessä 11.²²⁴

Koska mittaustiedustelun ensisijaisena tarkoituksena oli vihollistykistön paikantaminen, käytettiin etenkin valonmittausosastoja alistettuina, useimmiten raskaille, patteristoille, jotka oli varattu vastatykistötoimintaan. Juuri tämä ajattelutapa oli oikeastaan tykistön tiedustelun suurin ongelma. Mittaus- ja stereotutkimustuloksista hyödynnettiin vain tiedot vihollisen tykistöstä eikä saatuja tietoja muulla tavoin käytetty vihollisen kokonaisvoiman tai ryhmityksen arvioinnissa yhdessä tiedustelutoimistojen kanssa. Ongelmaa ei ollut kaikissa

²²³ Kenttätykistörykmentti 1:n Valonmittausosaston asiakirja N:o 499, 30.6.1943, T-7846/5, KA, Val.mitt.os/KTR12:n sotapäiväkirja 20.2.44–28.8.44, SPK-15606, T-9677, KA, 2. Mittauspatterin asiakirja N:o 308/II/sal., 27.8.1944, T-7846/11, KA, 3. Mittauspatterin asiakirja N:o 550/43, 27.3.1943, T-7846/5, KA, 5. Mittauspatterin toimintakertomus 1. – 31.5.1944, T-17788/9, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1189/Tyk./2 a.sal., 7.7.1944, T-7846/11, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 1586/Tyk./2 a sal., 18.8.1944, T-7846/11, KA, Päämajan Tykistökomentajan käsky N:o 3120/Tyk.1/7 sal., 13.11.1941, T-10031/3, KA, Päämajan Tykistöosaston asiakirja N:o 478/Tyk.Os./30/sal., 28.1.1943, T-7784/5, KA, Paulaharju (1982), s.81 ja Paulaharju (1985), s. 168.

²²⁴ IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 3, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, s.14–15 ja Paulaharju (1985), s. 160–164.

yhtymissä ja se näyttää olleen voimakkaasti henkilökysymys. Näyttää lisäksi siltä, että ongelmia oli paremminkin armeijakuntien kuin divisioonien esikunnissa.²²⁵

Mittauspatterit ja valonmittausosastot olivat tehokkaita vastatykistöikäytössä erityisesti, jos niiden hankkimia tietoja voitiin vertailla ja yhdistää stereotutkimuksen tietoihin. Vastatykistötoiminnassa päästiin oman tykistön osalta noin 15–20 minuutin tulenavausnopeuteen, mitä pidettiin riittävänä.²²⁶

Mittaustoimintaa häirsyttivät niin hyökkäysvaiheessa 1941 kuin kesän 1944 torjuntataisteluiden aikana valoisat yöt ja tulipalot, sillä suuliekkien välähdyksien valo ei riittänyt mittaukseen. Valonmittaus oli käyttökelpoinen menetelmä lokakuun ja huhtikuun välillä. Äänenmittausta puolestaan häirsytti lähinnä laitteiston epäkohdat. Lisäksi, jos vihollisen tykistö ampui todella voimakkaasti, kuten kesällä 1944, ei laitteisto enää erottanut yksittäisiä laukauksia eikä näin ollen toiminut. Tästä huolimatta mittaustiedustelulla, erityisesti mittauspatterien, saatiin erinomaisia tuloksia aikaan. Tulokset mahdollistivat vastatykistötoiminnan sekä tukivat huomattavasti divisioonan tiedustelutoimiston toimintaa.²²⁷

Hyökkäysvaiheessa mittauspattereilla, ja osin stereotutkimuksellakin, oli vaikeuksia pysyä hyökkäyksen vauhdissa. Mittauspatterit eivät pystyneet liikkumaan riittävän nopeasti ehtiäkseen levittämään mittausrintaman ja otettuja ilmakuvia ei ehditty tulkitsemaan niin nopeasti, että niistä olisi ollut hyötyä hyökkäyksen suunnittelussa.²²⁸

Kesällä 1944 mittauspattereilla ja valonmittausosastoilla oli osittain samoja ongelmia, minkä lisäksi niiden laitteet rikkoutuivat usein vihollisen tykistötulella, mistä johtuen mittausjoukot

²²⁵ III/Kenttätykistörykmentti 1:n asiakirja N:o 3186/II/2 a sal., 1.12.1943, T-7846/5, KA, Val.mitt.os./KTR1:n sotapäiväkirja 9.6.44–12.11.44, SPK-14751, T-7847/3, KA, Vm.-os./KTR10:n sotapäiväkirja 19.6.41–20.1.42, SPK-15488, KA, Val.m.os./KTR14:n sotapäiväkirja 24.9.41–31.12.1941, SPK-15696, KA, 4. Divisioonan käsky N:o 1639/Tyk./2 a sal., 22.8.1944, T-7846/11, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 1696/Tyk.2/13 a sal., 27.6.1944, T-10224/12, KA, Paulaharju (2004), s. 60–65, 85–86 ja 116–117 ja Paulaharju, Jyri: Tykistötiedustelu Hangon rintamalla 1941. *Sotahistoriallinen aikakauskirja 2 1982*, toim. Lappalainen, Matti, Matti Lauerma, Leo Saulamo, Markku Palokangas & Eero Elfvingren, Joensuu 1982, s. 79.

²²⁶ III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, s.14–15 ja Paulaharju (1982), s. 84–85.

²²⁷ 5. Mittauspatterin sotapäiväkirja 21.5.44–21.11.44, SPK-18771, T-9216, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1150/III/2.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA s.5, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, s.14–15. ja Poutanen (1962), s. 45–46.

²²⁸ Val.mitt.os./KTR1:n sotapäiväkirja 9.6.44–12.11.44, SPK-14751, T-7847/3, KA, 1. Mitt. Ptri Sotapäiväkirja 15.6.44–19.8.44, SPK-18750, T-9216, KA, 3. Mitt. Ptri:n sotapäiväkirja 1.1.44–22.11.44, SPK-18762, KA, 5. Mittauspatterin sotapäiväkirja 21.5.44–21.11.44, SPK-18771, T-9216, KA, 11. Mittauspatterin sotapäiväkirja 1.1.–31.7.44, SPK-18776, KA ja Paulaharju (2004), s.66–68 ja 116–117.

taistelivat toisinaan jalkaväkenä. Huonosti soveltuvasta maastosta ja liikkuvasta sodankäynnistä johtuen lähinnä valonmittausosastoja käytettiin myös erilaisissa tukitehtävissä, kuten kaapeliyhteyksien rakentamisessa.²²⁹

Tykistön tiedustelu oli kehittynyt välirauhan aikana siten, että jatkosotaan saatiin laajaan käyttöön ilma- ja kaukokamerakuvat ja niistä laaditut stereokartat. Jatkosodan alussa kartat kuitenkin valmistuivat hitaasti, sillä stereotutkimus oli hidasta ja armeijakunnan esikunta oli ensimmäinen porras, jossa oli tarvittava laitteisto. Erityisesti jatkosodan alussa stereotutkimusta tehtiin yhtymien tarpeisiin paljon myös ilmavoimien valokuva-laboratoriossa Joensuussa, mikä osaltaan hidasti hieman kuvien päätymistä käyttäjälle, vaikka kiireelliset asiat ilmoitettiin puhelimella. Toki tutkimus oli mahdollista ilman laitteistoakin, mikäli stereotutkimusta varten sijoitettu henkilö oli riittävän kyvykäs. Kuvan tulkinnan viive oli usein noin viikko, mutta tarvittaessa tulkinta oli mahdollista tehdä nopeamminkin erityisesti niin sanottujen pikatulosten osalta.²³⁰

Tykistön tiedustelun tasossa oli mittavia eroja armeijakuntien ja divisioonien välillä. Erot johtuivat henkilöistä, pääosin tykistökomentajista. Hyökkäysvaiheessa Karjalan armeijaa tuettiin voimakkaasti ilmatiedustelulla, mistä ei saatu kuitenkaan täyttä hyötyä irti. VII armeijakunnalla ja sen alaisella 19. divisioonalla oli ongelmia tiedonkulussa, kun ilmakuvausella saatuja tietoja suorastaan pimitettiin, eikä niitä jaettu alaspäin rykmenteille. VI Armeijakunnassa puolestaan oli kehitelty tykistöntiedustelun menetelmiä jo rauhan aikana tykistökomentajan, eversti Bror Kraemerin, johdolla, joka oli koonnut alan parhaita osaajia esikuntaansa. VI Armeijakunnan toiminta oli poikkeuksellisen tasokasta ja sen tykistöosaston tiedustelutoimistoon oli jo aiemmin perustettu kuvauselin, johon kuului mittaustoimisto, valokuvaustoimisto ja laboratorio sekä sen tykistön tiedustelu- ja topografiset kohteet oli määritetty jo välirauhan aikana.²³¹

Vakavin virhe tykistön tiedustelun ja tiedustelutoimiston välissä tiedonkulussa tapahtui Karjalan kannaksella touko-kesäkuussa 1944. Ilmakuvausella saatuja tietoja Neuvostoliiton uusista joukoista ja ryhmytyksestä jaettiin tykistöosastojen kautta, kuten tavallista, mutta niitä ei välitetty tykistöosastolta operatiiviselle osastolle. Kuvista poimittiin vain tykistöä kiinnostavat asiat, eikä kokonaisuuden kannalta merkittävää uhkaa todellisuudessa huomioitu,

²²⁹ Sama.

²³⁰ 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA s. 7, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 559/II/216. a. sal., 21.4.1943, T-10224/3, KA, Jokinen (1969), s. 35–38. ja Paulaharju (2004), s.66–68.

²³¹ III Armeijakunnan asiakirja N:o 3784/II/2b/sal., 16.9.1942, T-17788/6, KA, liite 4 ja Paulaharju (2004), s.60–65 ja 116.

vaikka kuvissa näkyi neuvostojoukkojen lähes koko etummainen hyökkäysryhmitys ja yli uutta 200 tykistön tuliasemaa. Tietoja ei yhdistelty lainkaan. Edellisenä päivänä otetut ilmakuvat lähetettiin tulkitsemattomina IV armeijakunnan alaisille 2. ja 10. divisioonien tykistötoimistoille 3. kesäkuuta 1944. Divisioonan kuvantulkintaresursseilla ei kuvista todennäköisesti ole saatu täyttä hyötyä irti. Toiminta johtui armeijakunnan komentajan kenraaliluutnantti, Taavetti Laatikaisen, ja tykistökomentajan, eversti Oskar Sippolan, käskemistä toimintatavoista. Paremmalla tietojen välityksellä suurhyökkäyksestä olisi voitu saada joidenkin päivien tai jopa viikon ennakkovaroitus ja mahdollisuus vastatoimille. Päämajan tiedusteluosaston kyseiset tiedot saavuttivat vasta 17. päivä kesäkuuta.²³²

Tykistön tiedustelu, ja erityisesti stereotutkimukseen liittyvät asiat, kehittivät kuitenkin paljon jatkosodan aikana saatujen kokemusten ja Päämajan topografipataljoonan työpanoksen myötä. Sodan aikana alettiin maaliluetteloita laatia yhdistelemällä stereotutkimuksen ja mittautiedustelun tuloksia yhteen.²³³

Suomalainen ohjesäännöstö olisi mahdollistanut divisioonajohtoisen ilmatiedustelun, mutta ilmatiedustelu pysyi armeijakunnan johdossa koko sodan ajan. Divisioonat saivat esittää armeijakunnan esikunnan kautta ilmatiedustelu- ja kuvauspyyntöjä omien tarpeittensa mukaan. Tarvittaessa divisioonat olivat suoraan yhteydessä tukevaan lento-osastoon. Armeijakuntajohtoinen ilmatiedustelu ei kuitenkaan aina tarjonnut riittävän tarkkaa tietoa divisioonan näkökulmasta.²³⁴

Ilmatiedustelulla tuettiin painopiste suuntaa ja se oli erityisen hyödyllinen hyökkäyksissä, koska muita tiedustelujoukkoja ei voinut suunnata vihollisen syvyyteen yhtä nopeasti vihollisen liikkeiden ja ryhmytyksen selvittämiseksi. Ilmatiedustelu suunnattiin armeijakuntien päähyökkäyssuuntiin ja vihollisen selustaan, vihollisen kokonaisvoiman ja ryhmytyksen selvittämiseksi, sillä erityisen tarkkoja tuloksia ilmatiedustelulla ei saanut nopeasti. Vaihtoehdot olivat nopeus ja tarkkuus.²³⁵

Tiedusteluilmakuvaus oli keskeisessä roolissa tykistön maalien ja vihollisen kokonaistoiminnan selvittämisessä. Jatkosodan aikana otettiin yhteensä 95000 ilmakuvausta tiedustelua ja kartoitusta varten. Kuvien jakelu tapahtui pääsääntöisesti tykistöosastojen.

²³² Paulaharju (2004) s. 94 ja 144–145 ja Paulaharju (1985), s. 182.

²³³ III Armeijakunnan käsky N:o 2127/Tyk.2/19.b sal., 28.7.1944, T-17788/7, KA, Topografipataljoonan asiakirja N:o 1454/II/A5 sal., 15.4.1943, T-17788/9, KA ja Paulaharju (2004), s.75–78.

²³⁴ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 70, 4. Divisioonan asiakirja N:o 700/III/18.sal., 31.5.1942, T-18002/1, KA, s. 7, ja II Armeijakunnan puhelinsanoma N:o 251/III/12, 28.6.1941, Perus-8806/4, KA.

²³⁵ Poutanen (1962), s. 40–42 ja Platan (1954), s. 11–12.

Tiedonkulun toimiessa tuloksia jaettiin hyvin laajasti käyttöön, jopa komppanioihin asti, jolloin kuvien oli ehdottomasti oltava tulkittuja, sillä divisioonan esikuntaa alemmissa johtoportaisissa ei ollut tarvittavaa ammattitaitoa.²³⁶

Jatkosodan alussa ilmatiedusteluun käytettiin pääasiassa hävittäjiä, mutta sodan loppua kohden siirryttiin enemmän pommikoneiden ja kuvauskalustolla varustettujen vanhempien hävittäjien käyttöön. Kuvaukset voitiin suorittaa pysty- ja viistokuvauksena. Lennon jälkeen kuvat olivat lähetysvalmiita kuudessa tunnissa, tosin nopeus kasvoi erityisesti armeijakuntien kuvalaboratorioissa kaluston kehittyessä. Kuvien tulkinta vei kuitenkin huomattavasti aikaa, tyypillisesti kolmesta seitsemään vuorokautta kuvan koosta riippuen. Kuvat jaettiin myös mittauspattereille ja näin kahdella eri menetelmällä hankittuja tietoja voitiin yhdistellä.²³⁷

Ilmakuvauksen luotettavuus vaihteli yleisesti 40–65% välillä ja tykistön tuliasemien osalta luotettavuus oli noin 80 %. Nämä luvut ovat yksittäisen kohteen havaitsemis-, tunnistus- ja paikantamistodennäköisyyksiä. Luvut ovat täysin riittäviä vihollisen kokonaistoiminnan selvittämiseen, mutta eivät välttämättä riitä tulenkäytön suunniteluun. Parhaat edellytykset ilmakuvaukselle olivat kesällä, jolloin kuvaukseen oli eniten valoa ja lentosää parhaimmillaan.²³⁸

Aistitähystyksenä suoritettun ilmatiedustelun ongelma oli se, että lentokorkeus tuli olla yli tuhat metriä vihollisen jalkaväen tulituksesta johtuen, mikä taas tarkoitti sitä, että tietoa saatiin lähinnä liikenteestä teillä, rautateillä ja vesistöillä, huoltokeskuksien ja suurien, yli komppanian ryhmyyksistä ja huonosti naamioiduista tykistön asemista. Ilmakuvauksessa taas lentokorkeudet olivat yleensä 5000 tai 7500 metriä, jolloin kone oli hyvin turvassa tulitukselta eikä lentäjän tarvinnut muistaa tai merkitä ylös näkemäänsä. Tiedustelukoneita voitiin käyttää myös kaukopartion liikkeiden varmistamiseen ja reitin tiedusteluun. Luonnollisesti kaikkea ilmatiedustelua rajoitti sää eli sade, sumu ja pilvikorkeus.²³⁹

²³⁶ II Armeijakunnan asiakirja N:o 135/II/8 a/41/L 218, 4.7.1941, T-615/1, KA, Kannaksen Ryhmän asiakirja N:o 559/II/216. a. sal., 21.4.1943, T-10224/3, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, s.14–15, Platan (1954) s. 16, Poutanen (1962), s. 27 ja Paulaharju (2004), s. 54 ja 62.

²³⁷ IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 3, Tärkeimpiä muistiinpanoja PM:n Tied.os:ssa pidetyiltä tiedustelu-upseerien neuvottelupäiviltä, T-17788/6, KA, s. 3, Topografipataljoonan asiakirja N:o 1454/II/A5 sal., 15.4.1943, T-17788/9, KA s. 1 ja Paulaharju (1985), s. 164.

²³⁸ Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 3183/Tyk.1/19 sal., 20.6.1942, T-18002/1, KA, s.14–15, Topografipataljoonan asiakirja N:o 1454/II/A5 sal., 15.4.1943, T-17788/9, KA s.4 ja Paulaharju (2004), s. 162.

²³⁹ III Armeijakunnan asiakirja N:o 3784/II/2b/sal., 16.9.1942, T-17788/6, KA, liite 4 ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203, 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 3.

4.4 Kuuntelulähtiedustelu

Viestijoukkojen erikoistiedustelu jakautui kuunteluun ja suuntimiseen. Kuunteluelimiä puolestaan olivat puhelin- ja radiokuunteluasemat. Puhelinkuuntelua voitiin toteuttaa kolmella tavalla. Maa- ja silmukkakuuntelu olivat mahdollisia pääasiassa asemasota-olosuhteissa, jolloin vihollisen kiinteä viestiverkko oli helpommin selvitettävissä. Maakuuntelussa ei liittyy vihollisen johdinyhteyksiin, vaan vahvistimia hyväksi käyttäen kuunneltiin maahan vuotanutta puhevirtaa. Silmukkakuuntelussa pyrittiin taas hyödyntämään johtimien induktiovaikutusta eikä sekään vaatinut fyysistä liittymistä vihollisen johdinyhteyksiin. Erityisesti silmukkakuuntelussa omat johtimet oli kuitenkin levitettävä asemien välimaastoon riittävän kuuluvuuden saavuttamiseksi. Kuuntelun toteutuksen kannalta parempi vaihtoehto oli liittyä kiinni vihollisen johtimiin, mutta se vaati liikkumista vihollisen halussa olevalla alueella ja oli siten riskialttiimpaa ja vaikeampaa toteuttaa. Radiotiedustelulla pyrittiin kuuntelemaan vihollisen radioliikennettä, joka vaati salakielen tai koodin, eli shifferöinnin, selvittämisen. Suuntavastanottimien käytöllä eli suuntimisella selvitettiin vihollisen radioasemien sijainnit, jonka perusteella voitiin tehdä päätelmiä esimerkiksi komentopaikkojen sijainnista ja joukkojen liikkeistä. Yhtymien viestitiedustelun tutkiminen on haastavaa vähäisen materiaalin vuoksi. Materiaalia on todennäköisesti tuhottu jatkosodan päätyttyä.²⁴⁰

Puhelinkuuntelusta ja radiotiedustelusta käytettiin jatkosodan aikana usein yleisnimitystä viestitiedustelu ja yhtymien suorittamana kuuntelulähtiedustelu. Lisäksi lähinnä jalkaväki käytti toisinaan vihollisen toiminnan kuuntelemisesta nimitystä kuuntelu tai kuuntelutiedustelu, johon tosin oli olemassa myös teknisiä apuvälineitä.²⁴¹

Kuuntelulähtiedustelu pyrki kuuntelemaan divisioonien, panssarijoukkojen ja tykistön viestiliikennettä sekä panssarijoukkojen ja ilmavoimien yhteistoimintaliikennettä, mihin syynä on todennäköisesti ollut halu selvittää vihollisen toiminnan painopiste. Lisäksi kuuntelulähtiedustelulla pyrittiin saamaan ennakkovaroituksia esimerkiksi tulevista hyökkäyksistä ja vanginsiippausyrityksistä. Lisäksi Päämaja käski joukkueiden tarkkailla oman viestiverkon kuntoa ja viestikuria.²⁴²

²⁴⁰ Kenttäohjesääntö I 1927 (1939), s. 68 ja 88–89 ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 1–2.

²⁴¹ Tainio, Aleksis: *Tiedustelu*. Puolustusvoimain Pääesikunnan Koulutusosaston keräämät upseerien sotakokemukset, T-18002/9, KA ja Jokinen (1969), s. 34.

²⁴² IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 6–7, Jokinen (1969) s. 34 ja Kosonen, Kelpo Vesa: *Kuuntelutiedustelu ja sen torjunnan järjestely ja niistä saadut*

Divisioonien puhelinkuuntelujoukkueet oli poistettu yhtymien organisaatioista talvisodan jälkeen, koska niitä ei koettu tarpeellisiksi ja riittävän tehokkaiksi. Marraskuussa 1941 aloitettiin kuitenkin rintamalla kokeilut puhelinkuuntelun toimintamahdollisuuksien selvittämiseksi. Kokeiluja tehtiin tuolloin ainakin IV armeijakunnan alaisissa divisioonissa ja samaan aikaan I armeijakunnassa pyrittiin kuuntelemaan vihollisen radioilla tapahtuvaa puhe- ja sähkötyöliikennettä. Ilmeisesti IV armeijakunnan kokeiluja ennen oli jo jollakin toisella rintamasuunnalla tehty vastaavia kokeiluja.²⁴³

Asemasota-olosuhteissa, jolloin divisioonien oman tiedustelun ulottaminen vihollisen syvyyteen oli vaikeaa ja jopa mahdotonta, nähtiin puhelinkuuntelukokeilujen perusteella tarpeelliseksi perustaa divisiooniin uudelleen puhelinkuuntelujoukkueet. Puhelinkuuntelulle, ja erityisesti maakuuntelulle, oli kohtalaisen hyvät mahdollisuudet, koska neuvostojoukot käyttivät ohuesti päällystettyjä tai jopa täysin päällystämättömiä johtimia. Lisäksi muun muassa sotavankeja kuulustelemalla oli neuvostojoukkojen puhelinlinjat saatu tarkasti selville. Päämaja antoi käskyn perustaa puhelinkuuntelujoukkueet divisiooniin ja prikaateihin 3. marraskuuta 1943. Tätä ennen tosin oli joissain joukoissa kuunteluelimiä jo perustettu omatoimisesti. III Armeijakunnassa joukkueet oli käsketty perustaa jo marraskuussa 1942 ja joissain joukoissa ne toimivat erillisinä asemina viestikomentajan ja tiedustelutoimiston alaisuudessa ja Päämajan käskyllä ne vain yhdistettiin joukkueiksi. Ainakin 1. divisioonassa ja 12. prikaatissa puhelinkuuntelu oli täydessä käynnissä viimeistään saman vuoden lopulla, 3. prikaatissa kesällä 1943 ja 4. divisioonassa vuoden 1943 lopulla.²⁴⁴

Puhelinkuuntelujoukkueet perustettiin divisioonien viestipataljoonien alaisuuteen. Viestipataljoona, ja viestiaselaji ylipäätään, vastasi kaluston hankinnasta ja huollosta sekä henkilöstön teknisestä koulutuksesta. Varsinaisen operatiivisen toiminnan suunnittelu ja

---

kokemukset ensimmäisessä ja toisessa maailmansodassa; miten ne tulisi ottaa huomioon ja toteuttaa meillä. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1952, liite 9b.

²⁴³ 2. Divisioonan asiakirja N:o 1014/Vkom./B sal./L, 8.11.1941, T-1689/4, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 1112/II/1 sal., /L 2217, 14.11.1941, T-1689/4, KA, I Armeijakunnan käsky N:o 551/Viestikom./lg sal., 8.11.1941, T-6965/3, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 1208/II/201 c.sal., 6.11.1941, T-1689/4, KA ja Kosonen (1952), s. 21–22.

²⁴⁴ Jalkaväkirykmentti 5:n asiakirja N:o 4938/Kom./42 sal., 10.12.1943, T-4833/8, KA, Jalkaväkirykmentti 25:n asiakirja N:o 3992/II/7 sal., 12.12.1943, T-4833/8, KA, Jalkaväkirykmentti 28:n asiakirja N:o 1187/II/5/2, 13.11.1941, T-1689/4, KA, Jalkaväkirykmentti 28:n asiakirja N:o 1215/II/5/2, 13.11.1941, T-1689/4, KA, Jalkaväkirykmentti 49:n asiakirja N:o 1276/III/288/41, 12.11.1941, T-1689/4, KA, 3. Prikaatin asiakirja N:o 1263/Op./13 sal., 18.6.1943, T-4833/8, KA, 12. Prikaatin asiakirja N:o 16/II/3 e/sal., 3.1.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 32/II/6 sal., 8.1.1943, T-4833/8, KA, 2. Divisioonan asiakirja N:o 1112/II/1 sal./L 2217, 14.11.1941, T-1689/4, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2007/Viesti/62/L./0117 sal., 18.11.1943, T-7784/5, KA, 4. Divisioonan asiakirja N:o 2190/Viesti/168/L./0544 sal., 11.12.1943, T-7784/5, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 4464/II/2b/sal., 9.11.1942, T-17788/6, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2343/Viesti 1/4a sal., 12.7.1944, T-17794/2, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 1, Jokinen (1969), s. 33 ja Kosonen (1952), s. 22.

ohjaus taas kuului divisioonan tiedustelutoimistolle, vaikkakin joukkueet raportoivat tiedustelutoimiston lisäksi myös divisioonan viestikomentajalle. Jako ei kuitenkaan ollut aina näin selkeä, vaan toisinaan viestikomentajat vaikuttivat myös joukkueen hallintoon ja käyttöön. Erot divisioonien välillä johtunevat henkilöistä sekä syntyneistä toimintatavoista.²⁴⁵

Joukkueiden perustamista ja toiminnan aloittamista hidasti kaluston ja osaavan henkilöstön puute. Kuten mainittu, perustamisaikataulussa oli suuria eroja, sillä Karjalan Kannaksella joukkueiden operatiivinen toiminta alkoi vasta keväällä 1944 ja joissain tapauksissa armeijakunta antoi perustamiskäskynkin vasta tuolloin. Kalustoa kuitenkin hankittiin ja päivitettiin vähitellen. Henkilöstön sijoituksia tarkasteltaessa venäjän kielen taito on ollut keskeinen valintakriteeri ja henkilöstön nimiluetteloiden perusteella joukkueissa on toiminut paljon emigrantteja tai heidän jälkeläisiään. Koulutuksen painopiste oli venäjän kielen opettelussa jopa laitteiden tekniseen käyttöön verrattuna. Koulutukseen käytettiin merkittävästi aikaa asemasodan aikana.²⁴⁶

Joukkueiden organisaatioissa oli Päämajan käskyn mukaisesti erovaihtoehtoja. Karjalan Kannaksella joukkueisiin kuului alusta alkaen joukkueenjohtaja, joukkueenvarajohtaja, puhelinkuunteluryhmä (1+3) ja radiokuunteluryhmä (1+3). Joissain divisioonissa taas radiokuunteluryhmä puuttui alkuperäisestä kokoonpanosta, mutta ne lisättiin joukkueisiin kevään ja kesän 1944 aikana. Lisäksi keväällä 1944 oli rakenteilla suuntimokalustoa, mutta niiden käytöstä muissa kuin Päämajan Radiopataljoonan joukoissa ei ole tarkempaa tietoa. Esimerkki kuuntelujoukkueen kokoonpanosta on liitteessä 12.²⁴⁷

Kuuntelujoukkueen ryhmiä ei pääsääntöisesti alistettu eteenpäin rykmenteille, vaan ne säilyivät divisioonan johdossa. Tosin, mikäli rykmentin kenttäviestiasemalla kuultiin vihollisen joko puhe- tai sähkötysviestitystä, oli mahdollista, että puhelinkuuntelujoukkueen henkilöstö meni ottamaan viestejä vastaan. Tarve tällaiselle toiminnalle väheni kesäkuussa 1944, kun Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunta käski rykmenttejä perustamaan

²⁴⁵ 7. Divisioonan Kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA, III Armeijakunnan asiakirja *Kuuntelupalveluksen organisointi 14.D:ssä*, 4.11.1942, T-17788/6, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, s. 3 ja Kosonen (1952), s. 22 ja liite 9b Päämajan Viestiosasto I:n käsky 12.7.1944.

²⁴⁶ 7. Divisioonan Kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2063/II/12 sal., 16.5.1944, T-17788/9, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 1274/III/3b.sal., 2.6.1944, SPK-4291, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2343/Viesti 1/4a sal., 12.7.1944, T-17794/2, KA, Maaselän Ryhmän asiakirja N:o 212/II/16 sal., 16.1.1944, T-8596/8, KA, Tainio, Aleksis: Tiedustelu. Puolustusvoimain Pääesikunnan Koulutusosaston keräämät upseerien sotakokemukset, T-18002/9, KA ja Jokinen (1969), s. 33–34.

²⁴⁷ IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 1–5, 7. Divisioonan Kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA, Jokinen (1969), s. 34, Kosonen (1952), s. 22 ja Pale (1998), s. 145–147.

kuunteluelimet rykmenttien komentopaikkojen läheisyyteen, koska sotavankitiedon mukaan neuvostojoukkojen radioviestintä oli pääosin salaamatonta ja näin ollen kuuntelulle katsottiin olevan hyvät edellytykset. Hyvin salattujen viestien avaaminen olisi vaatinut systemaattista toimintaa, mihin puhelinkuuntelujoukkueilla ei ollut mahdollisuuksia, joten salatut viestit lähetettiin virkatietä pitkin eteenpäin avattavaksi tarvittaessa Päämajaan asti. Tästä johtuen ainakin osa armeijakunnista ja ryhmistä halusi divisioonien kuuntelutulokset käyttöönsä laajempaa analyysia varten.²⁴⁸

Kuuntelujoukkueen johtamispaikka oli divisioonan tiedustelutoimiston yhteydessä, jotta tietojen vaihto ja toiminnan yhteensovittaminen oli mahdollisimman vaivatonta. Kerätyt tiedot lähetettiin asemilta rintamavastuussa olevan pataljoonan komentajalle, joka puolestaan välitti tiedot rykmentin komentajalle ja tiedustelu-upseerille. Rykmentin tiedustelu-upseeri kirjoitti raporttiin omat havaintonsa ja lähetti sen divisioonan tiedustelutoimistoon, minkä vuoksi säilyneet kuunteluraportit ovat lähes poikkeuksetta rykmenttien kirjoittamia. Tämä järjestely johtui siitä, että teknisistä syistä asemat toimivat rintamajoukkojen alueella ja niiden saamat tiedot palvelivat lähinnä pataljoona- ja rykmenttitasoa ja korkeintaan divisioonaa. Alkuperäiset asiakirjat lähetettiin suoraan joukkueen johtajalle ja divisioonan tiedustelutoimistoon. Kiireelliset tiedot toimitettiin puhelimella tarvitsijalle välittömästi. Kuuntelujoukkueet tukivat toisinaan tiedustelutoimistoa sotavankien kuulusteluissa kielitaitonsa vuoksi.²⁴⁹

Kuunteluasemat jouduttiin perustamaan rintamavastuussa olevien joukkojen alueelle, koska maa- ja silmukkakuuntelulaitteiden kantama oli vain 70–500 metriä, tosin yksijohdinyhteyksiä oli mahdollista kuunnella kauempaakin. Jos puhelinyhteyksiä haluttiin kuunnella kauempaa, oli lähetettävä partio liittymään vihollisen johtimiin. Edellä mainittuihin käyttötarkoituksiin oli omat, eri painoiset ja tehoiset, vahvistimet. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen tiedetään kuuntelujoukkueiden partioiden liittyneen kolmen kilometrin päässä olleisiin vihollisen johdinyhteyksiin. Lisäksi kaukopartiot saattoivat muun toimintansa ohessa kuunnella vihollisen johdinyhteyksiä.²⁵⁰

²⁴⁸ 19. Prikaatin asiakirja N:o 1475/II/87 sal., 17.8.1944, T-7999/3, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1731/II/6 sal., 18.12.1943, T-4833/8, KA, 7. Divisioonan kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 2–4, IV Armeijakunnan käsky N:o 844/II/220 sal., 25.7.1944, T-17788/7, KA ja Kannaksen Joukkojen Komentajan Esikunnan asiakirja N:o 202/Tied./IId/sal., 27.6.1944, T-17788/6, KA.

²⁴⁹ 1. Divisioonan asiakirja N:o 1746/II/6 sal., 21.12.1943, T-4833/8, KA, 7. Divisioonan kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 3–4.

²⁵⁰ 7. Divisioonan kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 3–4.

Maa- ja silmukkakuuntelun kuuluvuuteen vaikutti erityisesti sää. Kostealla säällä kuuluvuus oli yleisesti parempi kuin kuivalla, mutta toisaalta liika pintavesi aiheutti häiriöitä ukonilman ja auringon aktiivisuuden lisäksi. Kesän katsottiin yleisesti olevan talvea sopivampi vuodenaika puhelinkuunteluun.²⁵¹

Yleisesti ottaen puhelinkuuntelulaitteiden kuuluvuus oli varsin heikko. Syitä heikkoon kuuluvuuteen olivat paristojen kesto, neuvostoliittolaisten lähetysten epätasaisuus ja omien laitteiden heikko teho. Sähköhäiriöt tekivät kuuntelusta usein lähes mahdotonta. Ongelmia yritettiin paikata viemällä 200 metrin mittaiset kuuntelujohtimet välimaastoon lähemmäs vihollista. Tällöin koko toiminta oli alttiimpi paljastumaan ja johtimet rikkoutuivat jatkuvasti kranaatinsirpaleista. Muutenkin kuuluvuuden saavuttaminen vaatii yleensä pitkällistä kokeilutoimintaa, jossa kuuntelupaikkoja vaihdeltiin sopivan löytämiseksi. Hyvän paikan löydyttyä kuuntelua saatettiin jatkaa jopa viikkoja. Sähkötyksen kuuntelu onnistui puheen kuuntelua paremmin.²⁵²

Muun muassa laitteiston heikoista ominaisuuksista johtuen divisioonien puhelinkuuntelulla ei saavutettu erityisen hyviä tuloksia, vaikka tulokset kylläkin paranivat sodan loppua kohti. Syitä tulosten paranemiseen olivat joukkueisiin lisätyt radiokuunteluryhmät ja neuvostojoukkojen siirtyminen radioiden suurempaan ja toisinaan heikosti salattuun käyttöön suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen sekä kuunteluhenkilöstön ammattitaidon kehittyminen.²⁵³

Heikosta kuuluvuudesta johtuen joukkue sai selville vain rintaman läheistä liikennettä, minkä arvo divisioonan toiminnalle on todennäköisesti ollut varsin vähäinen. Vihollisen viestien sisältöä tärkeämpää oli oikeastaan vihollisen aktiivisuuden seuranta, minkä perusteella oli mahdollista tehdä päätelmiä tulevasta toiminnasta, kuten hyökkäysvalmisteluista. Pääosa tuloksista oli vain tulikomentoliikennettä ja tilanneilmoituksia. Suomalaisten radiokuuntelukalusto olisi mahdollistanut suhteellisen hyvätkin tulokset, sillä III armeijakunnan viestitiedustelukomppanian, joka toimi samalla kalustolla kuin divisioonien

²⁵¹ 7. Divisioonan kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 3–4.

²⁵² 1. Divisioonan asiakirja N:o 163/II/6 sal., 1.2.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 331/II/6 sal., 23.2.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1106/II/6 sal., 16.6.1943, T-4833/8, KA, 7. Divisioonan kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA ja IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 3–5.

²⁵³ Jalkaväkirykmentti 5:n asiakirja N:o 4938/Kom./42 sal., 10.12.1943, T-4833/8, KA, Jalkaväkirykmentti 56:n asiakirja N:o 4119/II/3a. sal., 31.12.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 331/II/6 sal., 23.2.1943, T-4833/8, KA, 1. Divisioonan asiakirja N:o 1106/II/6 sal., 16.6.1943, T-4833/8, KA, 7. Divisioonan kuuntelujoukkueen sotapäiväkirja 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238, KA, V.tied.K/VP14 sotapäiväkirja 11.7.–31.7.1944, SPK-25014, T-5393, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2440/II/1 g.sal., 1.9.1944, T-7999/3, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2592/II/1 g /sal., 15.9.1944, T-7999/3, KA, IV Armeijakunnan asiakirja N:o 190/II/203 sal., 6.4.1944, T-17788/6, KA, liite 5 s. 3–5, Kosonen (1952), s. 22 ja Jokinen (1969), s. 34–35.

joukkueet, onnistui vahingossa kuunnella neuvostoilmavoimien viestiliikennettä Narvan suunnalta 31. heinäkuuta 1944. Neuvostojoukkojen viestikuri oli kuitenkin salaamisen suhteen pääosin hyvä, mikä vaikeutti lähiviestitiedustelua.²⁵⁴

III Armeijakunta antoi 11. heinäkuuta 1944 käskyn koota divisioonien kuuntelujoukkueet armeijakunnan viestipataljoonan alaiseksi viestitiedustelukomppaniaksi ja varsinainen toiminta alkoi heinäkuun puolen välin jälkeen. Divisioonien viestikomentajat eivät pitäneet ajatuksesta, mutta henkilöstö kalustoineen siirtyi käsketyksi uuteen yksikköön. Päämaja oli kiinnostunut asiasta ja tuki komppanian perustamista muutamalla henkilöllä ja kalustolla. Komppania oli jaettu kahteen joukkueeseen ja sillä oli ainakin kuusi asemaa. Toiminta yhteen sovitettiin divisioonien tiedustelutoimistojen kanssa. Kuuntelussa hyödynnettiin sotasaalisradioita. Saksassa kuuntelulähtitiedustelujoukkueet oli yhdistetty armeijakuntien ja armeijoiden alaisiksi komppanioiksi jo 1942, tosin Suomessa vastaavat pyrkimykset johtuivat ilmeisesti joukkojen omista tarpeista ja kokemuksista.²⁵⁵

Lähikuuntelutiedustelun kehityksestä ja sitä kohtaan nousseesta kiinnostuksesta huolimatta tärkein viestitiedustelun tuki yhtymille tuli Päämajan Radiopataljoonan tiedonhankinnalla. Se pystyi ulottamaan tiedustelunsa riittävän syvälle ja sillä oli riittävät resurssit salattujen viestien avaamiseen. Divisioonat saivat Radiopataljoonan hankkimia tietoja käyttöönsä erilaisista katsauksista sekä suoraan Päämajan tiedustelujaostolta tai Radiopataljoonan yksiköiltä, jos tiedot koskettivat kyseistä divisioonaa.²⁵⁶

---

²⁵⁴ Sama.

²⁵⁵ Viestitiedustelukomppanian asiakirja N:o II/sal., 10.8.1944, T-17788/9, KA, III Armeijakunnan käsky N:o 2069/III/26.sal., 12.7.1944, T-17794/2, KA, III Armeijakunnan asiakirja N:o 2343/Viesti 1/4a sal., 12.7.1944, T-17794/2, KA, V.tied.K/VP14 sotapäiväkirja 11.7.–31.7.1944, SPK-25014, T-5393, KA ja Kosonen (1952), s.22.

²⁵⁶ Moottoroidun kuuntelujoukkue I:n purkama sanoma tied.pvk. 894/3, 6.8.1941, Perus-8805/2, KA, Platan (1954), s. 13–14, Jokinen (1969), s. 46–47 ja Pale (1998), s. 83–94 ja 118–129.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Mikäli tiedustelun kehittymistä divisioonissa jatkosodan aikana tarkastellaan organisaation, taktiikan ja kaluston näkökulmasta, on pakko todeta, että kehitys ei ole ollut voimakasta. Talvisodassa havaitut muutostarpeet ja kehittämiskohteet osoittautuivat paikkansa pitäviksi myös jatkosodassa.

”Armeija valmistautuu aina edelliseen sotaansa” on vanha ja usein kuultu sanonta, mutta se pitää hyvin paikkansa tarkasteltaessa suomalaisen yhtymätason tiedustelun kehitystä toisen maailmansodan aikana. Kun vapaussodan jälkeen Puolustusvoimien koulutusta ja ohjesäännöstöä alettiin kehittää, olivat kehityksen pohjana pääosin saksalaiset ohjesäännöt sekä jääkäreiden kokemukset. Niin saksalaiset ohjesäännöt kuin jääkäreiden kokemuksetkin perustuivat pitkälti ensimmäisen maailmansodan kulutussodankäyntiin, mikä näyttäytyi pääosin asemasotana. Ensimmäisen maailmansodan asemasota-olosuhteissa ei partiotiedustelulla ollut kovin suurta merkitystä, sillä ei-kenenkään-maan ylittäminen oli vaikeaa ja rintamalinjan takainen tiedustelu oli helpompi suorittaa ilmatiedusteluna tai salaista tiedustelua hyödyntäen. Lisäksi iskujoukkotaktiikalla ja nopeasti liikkuvilla joukoilla oli saatu hyviä tuloksia aikaan. Ainakin osin saksalaisvaikutuksen vuoksi lienee taktisen tiedustelun opetus suomalaisessa upseerikoulutuksessa jäänyt varsin vähälle, vaikka partiotiedustelun ja sissitoiminnan mahdollisuudet suomalaisessa maastossa oli tunnistettu.

Ensimmäisen maailmansodan kokemukset, koulutuksen ja ehkä kiinnostuksenkin puute sekä ohjesääntötyön jämähtäminen 1920 -luvun lopulla johtivat siihen, että organisaatorakenteissa oli vain vähän tiedusteluun tarkoitettuja joukkoja. Näistä vähistä joukoista kevyt osasto oli ajateltu keskieuropalaistyylisesti käytettäväksi nopeissa ja väkivaltaisissa hyökkäyksissä, takaa-ajotaisteluissa sekä selustaan soluttautumisessa, eikä niinkään tiedonhankinnassa suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Kun tähän ajatteluun yhdistetään omien joukkojen vähyys, päädyttiin tiedusteluun tarkoitettuja joukkoja käyttämään yhtymissä pääasiassa tavallisen jalkaväen tapaan. Hyökkäystaistelussa, ja miksi ei puolustuksessakin, yhtymiltä puutuivat nopeat, vastahyökkäyksiin ja takaa-ajoon kykenevät reservit. Tähän tarkoitukseen kevyt osasto pääosin varattiin tiedustelun kustannuksella.

Jatkosodan alusta lähtien, etenkin kun kyseessä oli hyökkäyssotatoimi talvisotaan nähden harvaa puolustusta vastaan, haluttiin yhtymissä tiedusteluun kuitenkin panostaa. Niinpä erilaisia tiedusteluosastoja alettiin perustaa jo kesäkuussa 1941. Erikoista on kuitenkin se, että vaikka Päämaja käski elokuussa 1941 perustaa jokaiseen divisioonaan oman kaukopartio-

osaston, ei myöhemmin samana vuonna suoritetussa organisaatorakenteiden tarkastuksessa kuitenkaan divisiooniin lisätty minkäänlaista tiedusteluosastoa. Päämajassa tiedustelun ja sen järjestämisen katsottiin siten edelleen olevan lähinnä joukon oma asia ja menevän omalla painollaan. Yhtymissä oman tiedustelun merkitys kuitenkin selvästi ymmärrettiin, niin voimakasta oli hyökkäystä edeltävä tiedustelu sekä tiedusteluosastojen perustaminen.

Osaltaan Päämajan päätökseen olla virallistamatta tiedusteluosastojen asemaa voi vaikuttaa sen omien tiedustelujoukkojen, radiopataljoonan sekä myöhemmän erillinen pataljoona 4:n menestys ja hyvät tulokset. Tosiasia oli myös se, että uusien tiedustelujoukkojen perustaminen vaatisi koulutusta sekä kalustoa tilanteessa, jossa oltiin jo suunnittelemassa kenttäarmeijan supistamista.

Mikäli välirauhan aikana tai hyökkäysvaiheen päätyttyä olisi päädytty esimerkiksi ratkaisuun, jossa divisioonaan olisi perustettu tiedustelukomppania ja rykmentteihin tiedustelujoukkue, olisi koulutuksen sekä kaluston tarve ollut mittava. Todennäköistä on, että näin suurta määrää joukkoja ei olisi saatu varustettua kovin nopeasti, jos ollenkaan, eivätkä koulutusresurssit olisi välttämättä riittäneet - törmättiinhan juuri tähän ongelmaan jääkärikompanioiden perustamisen yhteydessä kesällä 1944. Hyvää miehistöainesta olisi todennäköisesti riittänyt, mutta toisaalta komentajat olivat haluttomia siirtämään parhaita sotilaitaan pois varsinaisista taistelutehtävistä. Yleinen näkemys vaikuttaa olleen, että hyvän tiedustelijan tekevät ensisijaisesti hänen henkiset ja fyysiset ominaisuutensa, joita ei edes koulutuksella voi korvata.

Vaikuttaa siltä, että Päämajan tiedusteluosastolla ei jatkosodan aikana ole ollut erityistä kiinnostusta yhtymien tiedustelua kohtaan. Tähän poikkeuksen tekee sotavankien kuulustelu- ja tiedustelu-upseerikurssit, joita järjestettiin Päämajan toimenpitein, sekä osittain kaukopartiotoiminta. Syynä siihen, miksi vain näille asioille tehtiin jotakin, voivat olla esimerkiksi kuulustelijoiden ja tiedustelu-upseereiden helppo ja edullinen kouluttaminen sekä se tosiasia, että hyvin toteutettuna edellä mainitut palvelevat myös Päämajan tiedustelua ja toimintaa.

Toisaalta alueilla, joilla käytiin asemasotaa, ja jonne Puolustusvoimien pääosat oli ryhmitetty, olosuhteet vastasivat tilannetta, joka aikanaan oli ollut suunnittelun perustana eli mahdollisuuksia vihollisen syvyyteen suunnattavalla partiotiedustelulla ei ollut. Tähän poikkeuksen tekevät Päämajan alaiset kaukopartiot, joita voitiin viedä syvyyteen vesitasoilla ja laskuvarjopudotuksin. Laatokan pohjoispuoleisilla alueilla sen sijaan, joissa ryhmitys

paikoin oli harva, oli partiotiedustelu etenkin talvisin aktiivista ja tiedustelutehtäviin oli varattu omat joukot. Erityisesti II armeijakunnan alaisissa yhtymissä jääkärikomppanioita ja sissiosastoja perustettiin huomattavasti muita yhtymiä aiemmin, mihin vaikutti myös se, että Päämajassa oli tunnistettu partiotiedustelun ja sissitoiminnan mahdollisuudet kyseisellä alueella.

On luonnollista, että maasto vaikutti tiedustelun toteuttamiseen. Asemasotavaiheen aikana Karjalan kannaksella tähytys oli divisioonien pääasiallinen tiedustelulaji, kun taas puolestaan Maaselän kannaksella se oli osin partiotiedustelu. Tästä johtuen Karjalan kannaksella tähytystiedustelua pyrittiin kehittämään ja siinä ainakin osittain myös onnistuttiin.

Voi olla, että asemasodan aikainen partiotiedustelun toimintamahdollisuuksien puuttuminen oli juuri se syy, minkä vuoksi tiedustelujoukkojen asemaa ei virallistettu, mikä tosin kauaskatseisesti ajateltuna ei kuullosta järkevältä. Joukot on parasta kouluttaa silloin, kun niitä ei vielä kipeästi tarvita.

Osansa valheelliseen turvallisuuden tunteeseen tuodittautumiselle, Päämajan radiotiedustelun menestyksen lisäksi, olivat erityisesti asemasodan alussa saadut suuret sotavanki- ja yliloikkarimäärät. Vangeilta saatiin hyvää tiedustelutietoa, mitkä pääosin maatahystystietojen kanssa riittivät yhtymien tarpeisiin vuoden 1943 loppupuolelle asti. Suomalaisten kuulustelujärjestelmä vaikuttaa kokonaisuudessaan olleen suhteellisen toimiva ja sitä kehitettiin sodan kuluessa, vaikka mitään uutta ja mullistavaa ei keksittykään.

Partiotiedustelun kehittämisestä, ja erityisesti siihen tarkoitettujen joukkojen perustamisesta voikin todeta, että toiminta ei ollut erityisen suunniteltua ja määrätietoista. Tiedustelujoukkoja perustettiin tilanteen niin vaatiessa tai olosuhteiden mahdollistaessa tiedustelun. Lisäksi merkittävä vaikutus oli armeijakuntien ja divisioonien johdolla. Niissä harvoissa joukoissa, joissa tiedusteluosastot olivat koossa koko sodan ajan tai joukot perustettiin säännöllisesti uudestaan esimerkiksi talveksi, on tiedustelun taso ollut korkeampi ja kehitystä tapahtunut. Tällaisia divisioonia oli Laatokan pohjoispuolella. Sen sijaan Karjalan kannaksella tiedustelun voidaan katsoa tehneen jonkinasteisen taantuman asemasodan aikana, mikä näkyi merkittävästi heikompana tiedusteluvalmiutena verrattuna esimerkiksi II armeijakunnan tai Maaselän Ryhmän alaisiin divisiooniin. Tiedustelun kehittyminen näkyi suunnitelmallisuuden, määrätietoisuuden ja aktiivisuuden lisääntymisenä joukkojen taisteluteknisen kehittymisen lisäksi.

Vaikka partiotiedusteluun tarkoitettuja joukkoja ei yhtymiin virallisesti lisätty, perustettiin divisiooniin ja prikaateihin kuitenkin puhelinkuuntelujoukkueet sekä mittauspattereiden määrää kasvatettiin. Puhelinkuuntelujoukkueiden perustamisella pyrittiin todennäköisesti vastaamaan asemasodan tiedustelun haasteisiin. Yhtymien puhelinkuuntelulla ei tosin saatu erityisen hyviä tuloksia aikaan. Mittauspattereiden merkitys yhtymien taistelulle oli sen sijaan merkittävä.

Armeijakunnissa ja divisioonissa oli halua kehittää toimintaa, mikä näkyi erilaisina koulutus- ja neuvottelutilaisuuksina, mutta ilman Päämajan tukea niiden mahdollisuudet toiminnan kehittämiseksi ja uudistuksille olivat suhteellisen rajatut. Kehittämissyrkimyksistä huolimatta havaittiin kesällä 1944 tiedustelussa edelleen vakavia puutteita.

Divisioonien tiedustelua johti divisioonan tiedustelutoimisto, jolla oli vastuu divisioonan tiedustelun yhteensovittamisesta ja tietojen vertailusta ja hyväksikäytöstä. Joidenkin yhtymien osalla ongelmia oli kuitenkin tiedustelutoimiston ja tykistön tiedustelun välisessä yhteistyössä, sillä tietokatkoksia esiintyi toistuvasti, kun tykistön tiedustelun hankkimia tietoja ei välitetty eteenpäin. Tiedoista poimittiin vain tykistön kannalta merkitykselliset asiat. Divisioonien tiedusteluhenkilöstön näkemys vaikuttaa olleen, että tiedon kulku oli tärkein kehitettävä asia sekavuutensa ja päällekkäisyyksiensä vuoksi.

Yhtymien, ja koko Suomen sotilastiedustelun, ongelma jatkosodan aikana ei ollut se, että tietoja ei olisi saatu. Ongelma näyttää olleen paremminkin se, että tietoja haluttiin varmistaa ehkä liikaa eikä tiedoista osattu tai uskallettu tehdä johtopäätöksiä ja laatia siten arvioita operatiivisen johdon käyttöön. Tärkeä osa tiedustelua on saada operatiivinen johto ymmärtämään hankittujen tietojen merkitys. Tässä asiassa tosin tapahtui yhtymien osalta huomattavaa kehitystä, kun ne alkoivat laatia arvioita tilanteen kehittymisestä sekä raportoida myös varmistamattomia tietoja eteenpäin. Ylempi johtoporras saa aina enemmän tietoa käyttöönsä ja näin ollen divisioonien varmistamattomista tiedoista saattaakin armeijakunnassa tulla varmistettuja tietoja.

Divisioonien väliset erot tiedustelussa eivät olleet kovin suuria, vaan pääsääntöisesti asiat tehtiin samankaltaisesti, jos maastosta johtuvia eroja tiedonhankintakeinoissa ei huomioida. Erot olivat oikeataan paremminkin siinä, miten toimittiin silloin, kun virallista ohjeistusta tai käskyä ei ollut tai ne olivat tulkinnanvaraisia - asia, jossa palataan jälleen keskeisimpien henkilöiden vaikutukseen. Esimerkiksi Kannaksen joukkojen komentajan heinäkuussa 1944 antamat tiedustelukäskyt tulkittiin kahdessa armeijakunnassa siten, että

kaukotiedusteluosastot ja jääkärikomppaniat perustettiin lähes välittömästi, kun taas III armeijakunnassa vastaavaan päätöksen tekeminen tapahtui lähes kaksi kuukautta myöhemmin. Asemasodan passiivisen luonteen aikana yhtymien väliset erot näkyivät ehkä vielä selvemmin, kun tarkastellaan yhtymien ja joukko-osastojen suorittaman väkivaltaisen tiedustelun määrää.

Kyse oli siis paljon siitä, minkälaisia henkilöitä tietyissä tehtävissä toimi. Divisioonan tiedustelun näkökulmasta keskeisiä henkilöitä ylemmän johtoportaasta osalta ovat armeijakunnan komentaja, esikuntapäällikkö sekä operatiivisen osaston päällikkö ja tiedustelutoimiston päällikkö, sillä kyseisten henkilöiden kautta tulee tiedusteluun liittyvä ohjaus sekä päätökset. Divisioonan omien toimenpiteiden kannalta keskeisiä toimijoita olivat vastaavat henkilöt kuin armeijakunnassa ja lisäksi rykmenttien komentajat, jotka kuitenkin loppukädessä vastasivat suurimmasta osasta varsinaista tietojen hankintaa. Alaisen oli tärkeää osata tehdä perusteltuja esityksiä, ja joskus jopa hieman omavaltaisia päätöksiä, jotta tietoa saatiin hankittua.

Tärkein havainto jatkosodan aikaisesta tiedustelun kehittymisestä on yleisen asenteen ja yhtymien johdon tiedusteluun suhtautumisen muuttuminen. Tiedustelua pidettiin arvossa jo hyökkäysvaiheessa, mutta Neuvostoliiton suurhyökkäyksen lähestyessä ja Neuvostoliiton lisätessä salaamis- ja harhauttamistoimenpiteitään, alettiin yhtymissä aktiivisesti toimenpiteisiin tilanteen kohentamiseksi. Asemasodan edetessä vähentyneiden vankimäärien sekä Neuvostoliiton keväällä 1944 aloittaman radiohiljaisuuden vuoksi aloitettiin yhtymissä väkivaltaisen tiedustelu vankien ja asiakirjojen saamiseksi. Kansallisarkiston asiakirjalähteiden perusteella voidaan todeta, että Neuvostoliiton tulevasta suurhyökkäyksestä oli eri tasojen tiedustelulla saatu riittävät ennakkotiedot, jotta vastatoimet olisi voitu aloittaa ajoissa.

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkamisen jälkeen aloitettiin jälleen tiedusteluosastojen irrottaminen muusta toiminnasta. Nähtiin, että tiedustelu ei voinut olla oman toiminnan ohessa suoritettava lisätehtävä, olipa kyseessä sitten partiomies tai tiedustelu-upseeri. Kaikissa johtoportaissa korostettiin tiedustelun merkitystä taistelun kannalta, mikä oli merkittävä ero verrattuna esimerkiksi hyökkäysvaiheeseen. Todennäköisesti tiedustelun merkitystä on korostettu jo hyökkäysvaiheessa, mutta asiakirjalähteistä se ei käy yhtä selkeästi ilmi kuin vetäytymisvaiheessa. Lisäksi on huomioitava sotatoimien erilaiset luonteet vuosina 1941 ja 1944, joilla on varmasti ollut vaikutusta asiaan. Asemasotavaiheessa tiedustelun merkitystä oli myös osin korostettu, mutta johtuen partiotiedustelun haasteista, asemasodan aikainen

tiedustelu meni pitkälti näpertelyksi, jossa pyrittiin selvittämään kokonaisuuden kannalta merkityksettömiä asioita.

Tiedustelun johtamisen näkökulmasta toinen tärkeä havainto liittyy tiedustelun suunnitteluun. Asiakirjalähteitä tarkastelemalla on helppo havaita, miten paljon suunnitellumpaa tiedustelu oli vuonna 1944 kuin vuonna 1941. Tästä esimerkkinä on divisioonissa laaditut tiedustelu-, tähystys- ja vanginsieppaussuunnitelmat, joita aiemmin oli kirjalliseen muotoon laadittu lähinnä armeijakunnan esikunnassa. Lisäksi divisioonissa tiedustelutehtävät annettiin vuonna 1944 huomattavasti tarkemmin esimerkiksi maastoon sitoen kuin vuonna 1941.

Taktiikan kannalta tarkasteltuna yksi selkeä havainto on se, että jatkosodan lopulla tiedusteluun tarkoitetut joukot haluttiin vielä tehokkaammin pitää irti muusta toiminnasta kuin aiemmin. Vielä hyökkäys- ja asemasotavaiheissa tiedustelutehtävät pääsääntöisesti vain käskettiin alajohtoportaalalle huolimatta siitä, oliko alajohtoportaalalla soveltuvia joukkoja käytössään vai ei. Vaikuttaa siltä, että 1944 näkemys divisioonissa alkoi olla se, että jokaisella johtoportaalalla tulisi itsellään olla omaa käyttöä varten varatut tiedustelujoukot, jotta alaiset saavat käyttää omat resurssinsa palvelemaan omaa toimintaansa. Tyypillinen toimintatapa, jossa divisioonan tiedustelutoimisto käski divisioonaa palvelevat tiedustelutehtävät rykmenteille, söi rykmenttien resursseja.

Jatkosodan lopulla divisioonan tiedustelu oli organisaation näkökulmasta tarkasteltuna nykymittapuullakin varsin kehittynyttä. Tiedustelua ainakin teoriassa suunniteltiin ja johdettiin yhdestä paikasta, eli tiedustelutoimistosta, yhteistyössä tykistön tiedustelun kanssa. Yhtymän tiedustelu ei rajoittunut vain partiotiedusteluun, vaan sen rinnalla oli käytössä lisäksi lähikuuntelujoukkue sekä tykistön valonmittausosasto. Näin ollen tietoja oli mahdollista vahvistaa useista eri lähteistä. Maatiedustelukaan ei ollut vain yksipuolista maatähystystä ja partiotiedustelua vaan sen rinnalla nähtiin oleellisena osana väkivaltainen tiedustelu, joka nykyisin tuntuu unohtuneen. Sotavankien kuulustelu oli järjestelmällistä ja se tuotti hyvin tietoa.

Huolimatta useasta eri tiedonhankintakeinosta, vaikuttaa siltä, että niiden käyttö toisiaan täydentävästi ymmärrettiin vasta kesällä 1944. Tuolloin oli tyypillistä, että tietoa pyrittiin hankkimaan samasta asiasta mahdollisimman montaa eri tiedustelulajia käyttäen, mitä voi pitää tärkeimpänä havaintona taktiikan kehittymisestä. Asemasodan aikana tiedustelu oli jäänyt liikaa sotavankitietojen, ilmatiedustelun ja Päämajan radiotiedustelun varaan. Neuvostoliiton radiohiljaisuuden ja vankien määrän romahtamisen jälkeen keväällä 1944

divisioonien tiedustelu oli vain tähystyksen ja armeijakuntien ilmatiedustelun varassa, mikä oli lähes kestämatön tilanne. Yhden tai kahden tiedustelulajin varaan jääminen osoittautui vaaralliseksi.

Tutkimuksessa saatiin varsin kattava vastaus divisioonan tiedustelun kehittymiselle jatkosodassa. Jatkotutkimuksen kannalta olisi tarpeellista tutkia toisen maailmansodan kokemusten vaikutus vuoden 1952 kokoonpanon muodostumiseen ja miten saadut kokemukset näyttäytyivät päätöksenteossa ja perusteissa. Näin ollen olisi tarpeellista tutkia myös Lapin sodan kokemusten vaikutus ja verrata Lapin sodan tiedustelua jatkosotaan, sillä kesällä 1944 oli tiedustelussa havaittavissa merkittävin jatkosodan aikana tapahtunut kehitys.

Toisaalta olisi mielenkiintoista tutkia myös toista maailmansotaa edeltänyt kehitys, sillä jatkosodassa käytetyt toimintatavat ovat pääosin muovautuneet jo ennen talvisotaa. Kyseisiä toimintatapoja vain täydennettiin talvisodan kokemuksilla.

Divisioonan tiedustelua ei kuitenkaan voi tutkia vain pelkän divisioonan osalta, vaan tutkimusta on suunnattava myös ylä- ja alajohtoportaan, sillä niiden vaikutus on oleellinen. Divisioona on vain yksi johtoporras muiden joukossa. Näin ollen jatkotutkimukset kannattaisi tehdä nimikkeellä yhtymä, mikä käsittäisi joukot prikaatista armeijakuntaan.

LÄHTEET

A. ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Arkistonmuodostajittain

PUOLUSTUSVOIMAT (PV)

1. YLEISESIKUNTA, PUOLUSTUSVOIMAIN PÄÄESIKUNTA, PÄÄMAJA

Puolustusvoimain pääesikunta, Koulutusosasto

Salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, 1941, T-17651/2

Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-17651/3

Alustukset ja upseerien keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat, 1945, T-18002/6

Kootut sotakokemukset, 1945, T-18002/9

Kootut sotakokemukset, 1945, T-18002/12

Puolustusvoimain pääesikunta, Yleinen koulustoitisto (Koul.1)

Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, 1940, T-17649/16

Päämaja, Koulutusosasto

Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1940, T-17649/12

Kootut sotakokemukset, 1942, T-18002/1

Kootut sotakokemukset, 1943, T-18002/2

Salainen kirjeenvaihto, 1941–1945, T-18002/5

Päämaja, Yleinen koulustoitisto (Koul.1)

Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1940, T-17649/10

Yleisesikunta, Järjestelytoimisto (toimisto VIII)

Alustukset ja muistiot, 1927–1949, T-22104/41

2. ARMEIJAKUNTIEN JA RYHMIEN ESIKUNNAT

I Armeijakunta

Esikunnan koulutustoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-3537/8

Esikunnan koulutustoimisto (toimisto II), Yleinen kirjeenvaihto, 1941, T-3537/12

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-4945/1

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-6977/4

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-6965/1

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-6965/3

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Graafiset esitykset tappioista, 1941–1944, T-6965/5

II Armeijakunta

Esikunnan operatiivinen toimisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto sekä puhelinsanomat, 1941, Perus-8806/1

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto ja puhelinsanomat, 1941, Perus-8806/4

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Esikunnan tilannetiedotukset, 1941, Perus-8805/1

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto sekä puhelinsanomat, 1941, Perus-8805/2

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-2158/1-6

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1942, T-5805/3

III Armeijakunta

Esikunnan operatiivinen osasto (osasto 2), Salainen kirjeenvaihto, lennätinsanomat ja tilannekatsaukset, 1944, T-17788/6

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-17794/2

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-17794/4

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1943–1944, T-17788/9

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1943–1944, T-17788/10

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-14063/4

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, lennätinsanommat sekä tilannekatsaukset ja -tiedotukset, 1944, T-17788/7

IV Armeijakunta

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Peitepiirroksiset joukkojen ryhmyksistä, Salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, 1942, T-3091/2-3A

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1939–1940, T-9496/3

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Lennätinsanommat, 1944, T-8480/11

Kannaksen Ryhmä

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1942–1943, T-4823/1

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8481/12

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8480/5

Maaselän Ryhmä

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-9075/9

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8596/6 (Tutkimuksessa on käytetty tulonumeroa T-8596/8, joka lukee mapissa)

3. DIVISIOONIEN ESIKUNNAT

1. Divisioona

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1943, T-4833/8

2. Divisioona

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-1689/4

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, 1942, T-1689/10

4. Divisioona

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-5879/1

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1942, T-5880/2

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1943, T-5881/2

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-6338/3

Esikunnan tykistökomentaja, Salainen kirjeenvaihto, 1943, T-7846/5

Esikunnan tykistökomentaja, Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-7846/11

Esikunnan tykistötoimisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1942, T-5076/6

6. Divisioona

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-8453/5

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1943, T-8453/8

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8016/2

Jääkärikomppania, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8018/11

8. Divisioona

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1942, T-4501/1

14. Divisioona

Esikunnan tykistökomentaja, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1943, T-7784/5

15. Divisioona

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-615/7

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-615/8

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1943, T-10224/7

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-10224/12

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-612/1

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Saapuneet salaiset kirjeet, 1941, T-615/1

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941, T-615/2

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1941–1943, T-19747/2

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, 1942, T-10224/3

Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-10224/4

4. JOUKKO-OSASTOJEN ESIKUNNAT

Jalkaväkirykmentti 16

Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1942–1944, T-7999/3

Kenttätykistörykmentti 12

II patteriston esikunnan komentotoimisto (toimisto I), Käskyt ja osoitetiedustelulehdet, 1941, T-4143/10

Kenttätykistörykmentti 14

Valomittausosasto, Salainen kirjeenvaihto, 1941–1944, T-10031/3

5. SOTAPÄIVÄKIRJAT

1. Mittauspatteri 17.6.–31.12.1941, SPK-18748, T-9216

1. Mittauspatteri 1.1.–30.11.1944, SPK-18749

1. Mittauspatteri 15.6.–19.8.1944, SPK-18750, T-9216

2. Mittauspatteri 30.6.–31.12.1941, SPK-18753, T-1305a

3. Mittauspatteri 1.1.–22.11.1944, SPK-18762

4. Mittauspatteri 17.6.1941–31.12.1942, SPK-18767, T-9216

4. Mittauspatteri 1.1.–18.8.1944, SPK-18766, T-5707a

5. Mittauspatteri 21.5.–21.11.1944, SPK-18771, T-9216

11. Mittauspatteri 1.1.–31.7.1944, SPK-18776

Viestipataljoona 14, viestitiedustelukomppania 11.7.–31.7.1944, SPK-25014, T-5393

Kenttätykistörykmentti 1, valonmittausosasto 9.6.–12.11.1944, SPK-14751, T-7847/3

Kenttätykistörykmentti 4, valonmittausosasto 15.4.–27.12.1943, SPK-14968, T-5707a

Kenttätykistörykmentti 5, valonmittausosasto 1.1.–22.11.1944, SPK-15116, T-8811

Kenttätykistörykmentti 7, valonmittausosasto 16.10.–31.12.1943, SPK-15169, T-2785

Kenttätykistörykmentti 9, valonmittausosasto 10.6.–10.8.1941, SPK-15426, T-1391a

Kenttätykistörykmentti 10, valonmittausosasto 19.6.1941–20.1.1942, SPK-15488

Kenttätykistörykmentti 12, valonmittausosasto 20.2.–28.8.1944, SPK-15606, T-9677

Kenttätykistörykmentti 14, valonmittausosasto 24.9.–31.12.1941, SPK-15696

Kenttätykistörykmentti 18, valonmittausosasto 1.1.–31.12.1943, SPK-15965, T-3208a

Jalkaväkirykmentti 15, jääkärikomppania 1.1.–10.4.1943 ja 1.7.–30.9.44, SPK-10640, T-10245

1. Divisioona, jääkärikomppania, taistelukertomus 17.3.1944 suoritetusta vastaiskusta, SPK-26080, T-6918/15
1. Divisioona, jääkärikomppania 15.7.–12.11.1944, SPK-5291, T-6918
3. Divisioona, kaukotiedusteluosasto 6.10.1942–15.5.1944, SPK-5380, T-3511
3. Divisioona, kaukotiedusteluosasto 1.1.–31.12.1943, SPK-5381, T-3511
3. Divisioona, jääkärikomppania 16.7.–21.11.1944, SPK-5379, T-11160
4. Divisioona, jääkärikomppania 26.11.1943–6.6.1944, SPK-5448, T-9951
6. Divisioona, jääkärikomppania 1.1.–26.10.1944, SPK-5597, T-8015
7. Divisioona, sissiosasto 1.1.–8.10.1944, SPK-5823, T-8238
7. Divisioona, kuuntelujoukkue 1.1.–22.9.1944, SPK-5817, T-8238
8. Divisioona, toimisto III 18.6.–31.12.1941, SPK-5869
8. Divisioona, toimisto III 4.8.–24.8.1941, SPK-5856, T-1576
8. Divisioona, operatiivinen osasto, taistelukertomuksia Karjalan kannas Maaselän kannas, 1941–1942, SPK-5838
10. Divisioona, jääkärikomppania 5.8.–27.10.1944, SPK-5976, T-9594a
11. Divisioona, sissiosasto 19.6.–6.11.1944, SPK-6049
18. Divisioona, esikunnan tilanneilmoitukset II Armeijakunnan esikunnalle 22.6.–6.9.1941, SPK-6257, T-2360
18. Divisioona, jääkärikomppania 18.6.–17.8.1941, SPK-25926
18. Divisioona, sotatoimien oleellisia puolia koskevia sekalaisia op. ja henk. ilmoituksia, selostuksia ja käskyjä 24.6.–14.11.1941 sekä jäljennös tiedustelupäiväkirjasta 26.6.–20.9.1941, SPK-6256, T-2368
- II Armeijakunta, jääkäriosasto 15.5.–26.7.1944, SPK-4226, T-6918
- II Armeijakunta, sissikomppania 14.7.–24.8.1944, SPK-4229, T-5484
- II Armeijakunta, operatiivinen osasto, sotapäiväkirjan liitteitä 1.1.–31.7.1944, SPK-4176, T-10762
- II Armeijakunta, operatiivinen osasto 10.6.–18.6.1944, SPK-4172, T-5737
- III Armeijakunta, operatiivinen osasto 15.4.–31.5.1942, SPK-4273
- III Armeijakunta, osasto 2, sotapäiväkirjan liitteitä 1.1.–31.7.1944, SPK-4291, T-17787
- IV Armeijakunta, taistelukertomus hyökkäysoperaatiosta Länsi-Kannaksen valtaamiseksi 22.8.–2.9.1941, SPK-4356, T-2368
- IV Armeijakunta, operatiivinen osasto 13.8.41–26.10.41, SPK-4376, T-3092
- IV Armeijakunta, operatiivinen osasto, sotapäiväkirjan liitteitä, 1942–1943, SPK-4381, T-7363
- VI Armeijakunta, sissiosasto 8.7.–7.10.1944, SPK-4682, T-5796

VII Armeijakunta, toimisto III, SPK-4744

Karjalan Armeija, operatiivinen osasto 1.7.–31.12.1941, SPK-14339

Päämaja, sotapäiväkirjan liitteet N:o 401–600, 1942–1943, SPK-20880

MUUT

1. PIKKUKOKOELMAT

Martola, A.E., Päiväkirja, 27.4.1942–20.9.1944, PK-1440/31

B. OHJESÄÄNNÖT JA OPPAAT

Jalkaväen ohjesääntö II. Yleisesikunta, Otava, Helsinki 1932.

Kenttäohjesääntö I (1927), 2. painos. Yleisesikunta, Otava, Helsinki 1939.

Kaukopartio-opas, 9457:n asiakirja N:o 1509/II/sal., 1.6.1944.

Tiedusteluopas, 2.painos. Puolustusministeriö, Otava, Helsinki 1940.

C. OPINNÄYTETYÖT JA TUTKIMUKSET

1. DIPLOMITYÖT

Ehnrooth, Adolf: *Toimisto II:n tehtävät ja toiminta armeijakuntaan kuuluvassa divisioonassa*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1935.

Ingelius, R: *Divisioonan toimisto II:n tehtävät ja toiminta hyökkäysliikkeen aikana*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu.

Jokinen, R: *Vihollistiedustelumme Karjalan kannaksella 1944 sekä tiedustelun antamien tulosten luotettavuus*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1969.

Kesseli, Pasi: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939–1952*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1993.

Kosonen, Kelpo Vesa: *Kuuntelutiedustelu ja sen torjunnan järjestely ja niistä saadut kokemukset ensimmäisessä ja toisessa maailmansodassa; miten ne tulisi ottaa huomioon ja toteuttaa meillä*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1952.

Kärkkäinen Y.: *Selusta- ja kaukopartiotoiminnan tehtävät, järjestely ja suoritus eri taistelulajeissa*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1950.

Luhtama, V: *Kenttätykistön tiedustelutoiminta ja sen liittyminen muiden aselajien tiedusteluun*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1950.

Lähde, Eelis: *Armeijan ja armeijakunnan lentotiedustelun tarve sekä sen vaatimat kalustolliset ja organisatoriset ratkaisut*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1958.

Manelius, Jari: *Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1993.

Platan, V: *Missä määrin tiedustelutulokset ovat vaikuttaneet sotatoimien välittömään johtamiseen Kar.A:n hyökkäyksen aikana v 1941 ja millaisin tuloksin*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1954.

Poutanen, KSJ: *Tiedustelun järjestely armeijakunnissa v 1941 ennen hyökkäystä*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1962.

Riuttala, NA: *Keski- ja alijohdon tiedustelu*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1952.

Roiha, R.: *Sissi- ja kaukopartiotoiminta Suomen sodassa 1941–1944*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1973.

Sävy, EJ: *Valokuvaus kenttätykistön tiedustelumuotona*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1958.

Söderman, M.: *Divisioonan esikunnan toimisto II:n toiminta ja tehtävät hyökkäysliikkeen aikana*. Diplomityö, Sotakorkeakoulu 1930.

2. ESIUPSEERIKURSSIN TUTKIELMAT

Järvi, S: *Tiedustelun järjestely ja sen avulla saavutetut tulokset suomalaisten puolella Jäämerentien suunnan sotatoimissa loka- ja marraskuussa 1944.* Esiupseerikurssin tutkielma, Taistelukoulu 1976.

Nyman, Tomi: *Yhtymien harjoittaman tiedustelutoiminnan järjestelyt Maaselän kannaksella asemasodan aikana 1942-1944.* Esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2002.

3. PRO GRADU -TUTKIELMAT

Torniainen, Heikki: *Tiedustelu ja sen merkitys 2. Divisioonan taistelussa Äyräpään-Vuosalmen alueella kesällä 1944.* Pro Gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu 2014.

Vaittinen, Ville: *Ryhmä Raappanan tiedustelun kuva Ilomantsin taisteluihin 1944 osallistuneista neuvostojoukoista: eri tiedustelulajien tehokkuus ja luotettavuus.* Pro Gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu 2006.

D. JULKAISTUT LÄHTEET

1. TUTKIMUKSET

Karjalainen, Mikko: *Ajatuksista operaatioiksi - Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa.* Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 12, Edita Prima Oy 2009.

Panschin, Vladimir: *Diletanteja vai taitajia? Päämajan valvontaosaston johtama valvonta ja vastavakoilu talvi- ja jatkosodassa.* Maanpuolustuskorkeakoulun Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 23, Juvenes Print, Tampere 2018.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen: taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa.* Maanpuolustuskorkeakoulu Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, Helsinki 2014.

2. KIRJALLISUUS

Heiskanen, Raimo: *Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara: *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Helsinki 2009.

Karjalainen, Mikko & Petteri Jouko (toim.): *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 11, Edita Prima Oy, Helsinki 2008.

Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa. *Tiede ja ase*. Suomen sotahistoriallisen seuran vuosijulkaisu N:o 35 1977.

Pale, Erkki: *Suomen Radiotiedustelu 1927–1944*. Toimittanut Ahtokari, Reijo. Hakapaino Oy, Helsinki 1998.

Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa - Yhtymätason tiedustelun kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Publishing Oy, Keuruu, 2018.

Paulaharju, Jyri: Tykistötiedustelu Hangon rintamalla 1941. *Sotahistoriallinen aikakausikirja 2 1982*, toim. Lappalainen, Matti, Matti Lauerma, Leo Saulamo, Markku Palokangas & Eero Elfvingren, Joensuu 1982.

Paulaharju, Jyri: Mittaustiedustelun saamat tulokset Karjalan kannaksella ennen neuvostojoukkojen suuroffensiivia kesällä 1944. *Sotahistoriallinen aikakausikirja 4 1985*, toim. Lappalainen, Matti, Jaakko Ilvessalo, Markku Palokangas, Seppo Rautia & Eero Elfvingren, Vaasa 1985.

Paulaharju, Jyri & Aimo E. Juhola.: Tiedusteluilmaukuvaus - kenttätukikistön silmä. *Sotahistoriallinen aikakausikirja 21 2002*, toim. Palokangas, Markku, Antti Juutilainen, Ohto Manninen, Pekka Saloranta & Anssi Saari, Jyväskylä 2002.

Paulaharju, Jyri: *Tykistötiedustelu iskee - Kuvatulkintaa ja tiedustelua sodissamme*. Suomen Tykistömuseon julkaisu n:o 2 2004. Karisto Oy, Hämeenlinna 2004.

Puolustusministeriö: *Suomalaisen tiedustelulainsäädännön suuntaviivoja*. Helsinki 2015.

Renvall, Pentti: *Nykyajan historian tutkimus*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1965.

Saressalo, Lassi: *Päämajan kaukopartiot jatkosodassa*, 3. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2011.

Sipilä, Joonas ja Koskimies, Tapio (toim.): *Sata vuotta suomalaista tiedustelua*. Atena Kustannus Oy, EU 2018.

3. ARTIKKELIT

Oesch, K.L. (toim.): *Suomen sotilasaikakausilehti 1928*.

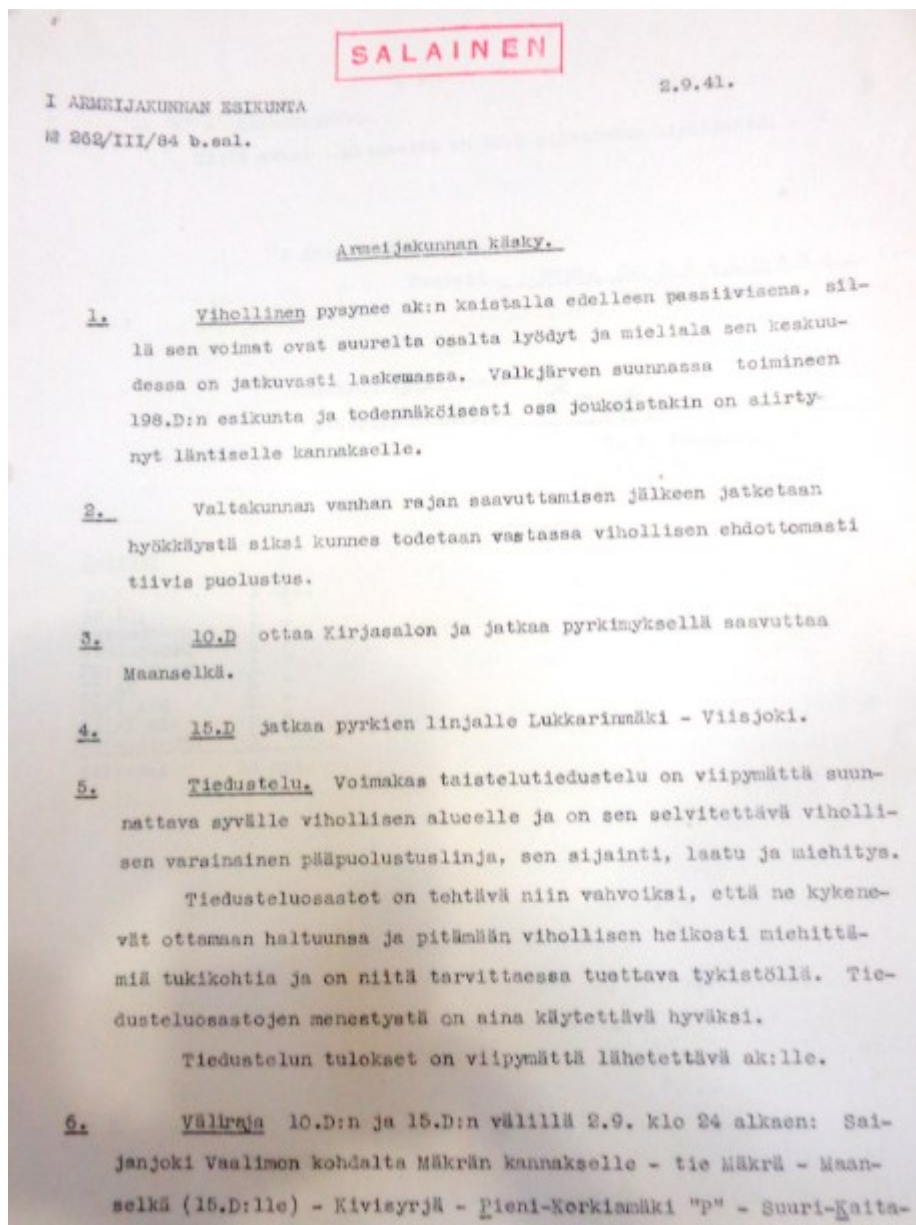
4. INTERNET

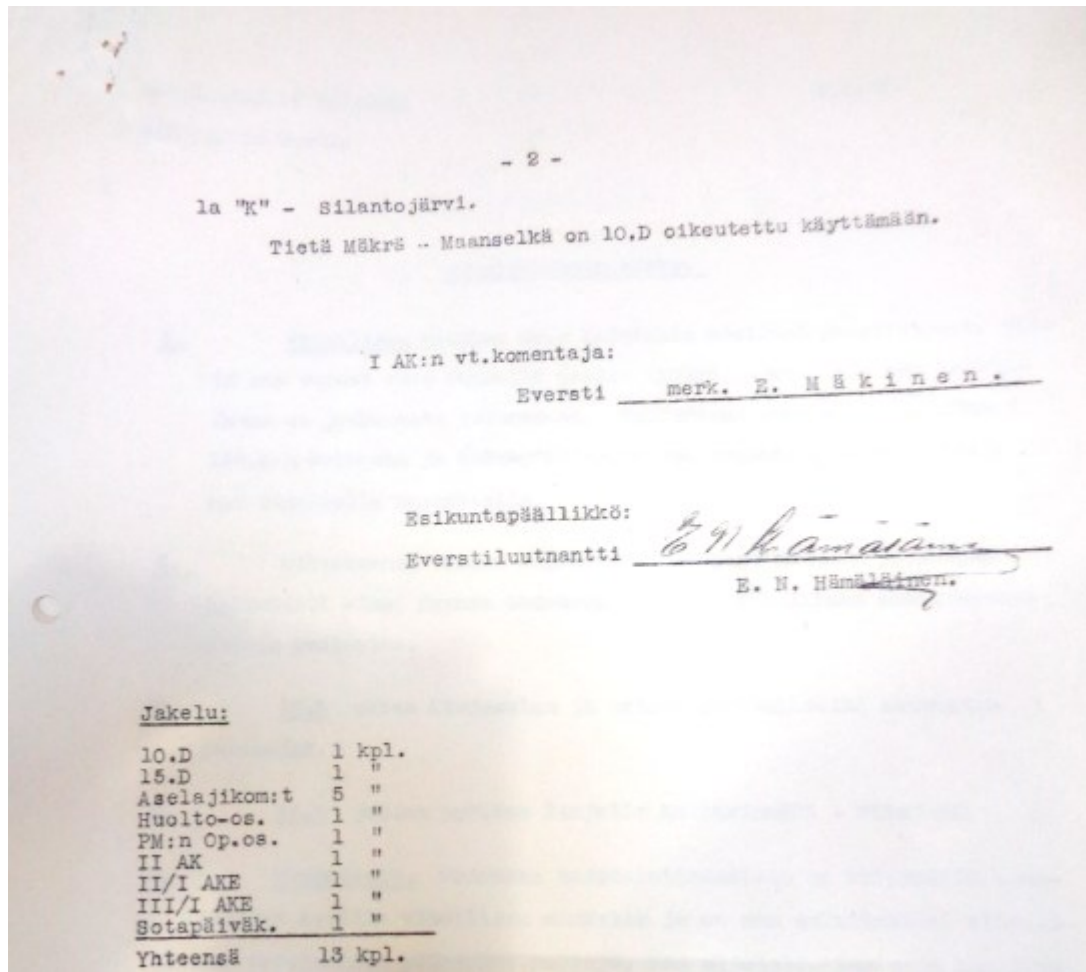
Mitä on laadullinen tutkimus? *Alasuutari, Pertti*.
[http://www.edu.oulu.fi/tohtorikoulutus/jarjestettava_opetus/Alasuutari/Mita_laadullinen_tutkimus_on.pdf], luettu 13.12.2017.

Tilannekuva uudelle tasolle minilennokeilla, *Puolustusvoimat*, 8.9.2016.
[http://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tilannekuva-uudelle-tasolle-minilennokeilla], luettu 4.12.2017 ja Puolustusministeriö: *Suomalaisen tiedustelulainsäädännön suuntaviivoja*. Helsinki 2015.

LIITTEET

- Liite 1 Esimerkki armeijakunnan käskystä
- Liite 2 Esimerkki armeijakunnan tiedustelukäskystä
- Liite 3 Esimerkki armeijakunnan tiedustelusuunnitelmasta
- Liite 4 Divisioonan tiedustelujoukot ja osittainen divisioonan organisaatio
- Liite 5 Esimerkki divisioonan käskystä
- Liite 6 Esimerkki divisioonan tiedustelukäskystä
- Liite 7 Esimerkki divisioonan tiedustelusuunnitelmasta
- Liite 8 Luonnoksia divisioonan tähytysverkosta
- Liite 9 Esimerkki tiedustelupartion laatimasta luonnoksesta
- Liite 10 Esimerkki jääkärikomppanian kokoonpanosta
- Liite 11 Esimerkki mittauspatterin ryhmityksestä ja määrittämisestä maaleista
- Liite 12 Esimerkki puhelinkuuntelujoukkueen kokoonpanosta

Lähde: I Armeijakunta, Esikunnan operatiivinen toimisto (toimisto III), Salainen kirjeenvaihto, 1941, T-6977/4, KA.

ESIMERKKI ARMEIJAKUNNAN TIEDUSTELUKÄSKYSTÄ

IV ARMEIJAKUNNAN ESILAURTA
Operatiivinen Osasto
N 155/II/203 sal.

29.3.44
12/AA/SK

SALAINEN

IV AK:n TIEDUSTELUKÄSKY
(kartat: suon.top. 1:100.000 ja 1:20.000)

23/4
Sana 11.3.44
K. P. P. 22/2/ed
L. S. S. S.

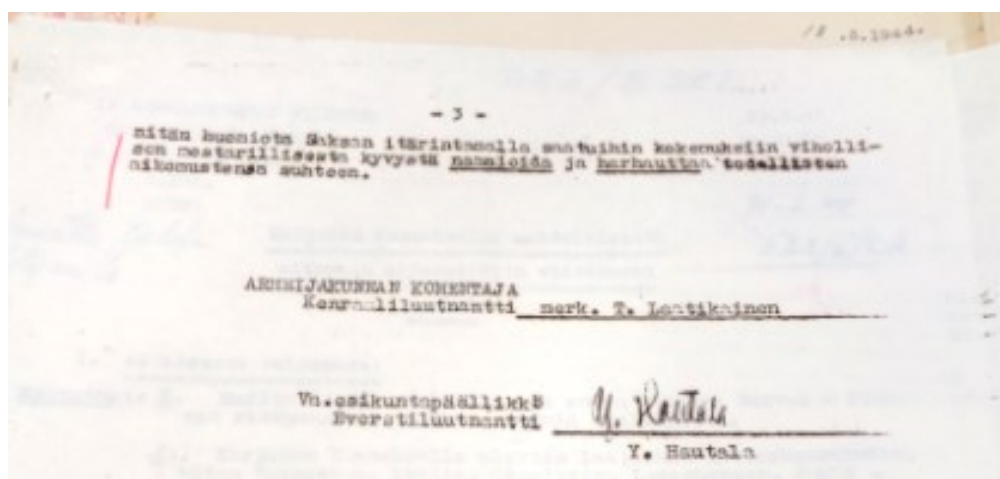
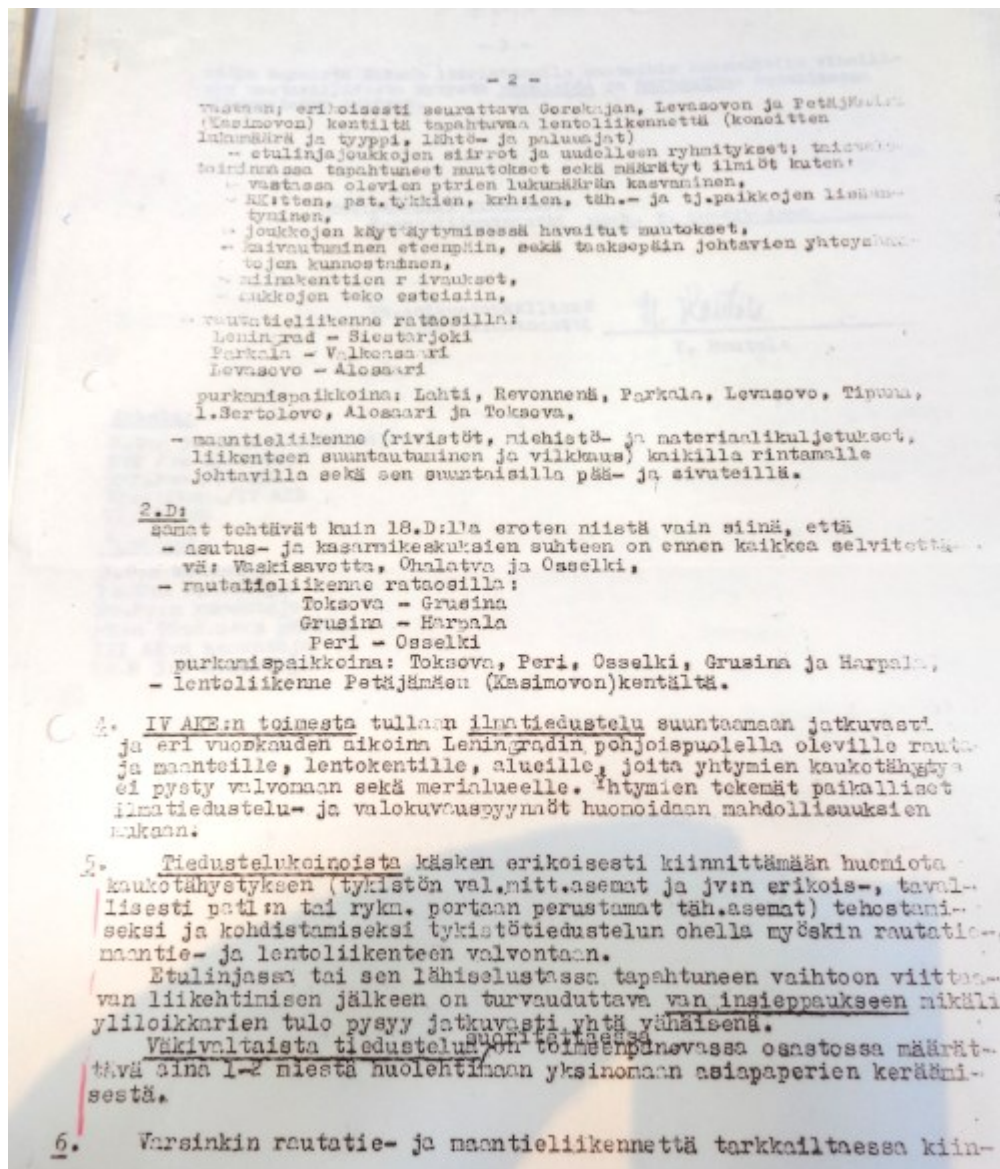
1. Vihollisen aikomukset.
Viime aikoina on todettu jatkuvasti liikehtivästä Parkalan - Haapakankaan - Kivikankaan sekä Ohalavnan - Hakaran - Lempaalan suunnassa. Toistaiseksi ei kuitenkaan ole tehty muita havaintoja, jotka viittaisivat lisääntyvään aktiivisuuteen. 23.1:n nykyiset voimat eivät nykyään riitä laajempaan offensiiviin, joten vihollisen täytyy sitä ennen suorittaa huomattavia joukkojen siirtoja Kannakselle.
Muuttunut yleistilanne yhdessä poliittisten tekijöitten kanssa voi kuitenkin aiheuttaa sen, että vihollinen ennen pitkää valmistautuu hyökkäykseen Karjalan Kannaksella.

2. Tiedustelun päämäärät.
Tehokkaitten ja oikea-aikaisen vastatoimenpiteitten mahdollistamiseksi käsken yhtymien (vast.) komentajia selvittämään:
a) valmistautuuko vihollinen Karjalan Kannaksella rajoitetuun tai laajakantoisempaan hyökkäystoimintaan,
b) missä maastokohdassa ratkaiseva hyökkäys tulisi tapahtumaan,
c) mitä eri aselajeihin kuuluvia joukkoja vihollinen keskittää Kannakselle ja mikä on niitten ryhmittäminen ennen hyökkäyksen alkua,
d) milloin hyökkäyksen voidaan laskea alkavan.

3. Tehtävät.
RTR 2:
- Itämeren Laivastoon kuuluvien yksiköitten liikehtiminen ja mahdollinen keskittämisen Retusaareen, Seiskariin, Lavansaareen sekä Inkerin rannikolla oleviin tukikohtiin,
- kuljetus- ja maihinnousualusten esiintyminen; muut hyökkäykselliseen toimintaan viittaavat ilmiöt, kuten ilma- ja meritiedustelun vilkastuminen, räivaukset jne.,
- 1. ja 2. Lin. Vyöhykkeeseen kuuluvien pstojen tulitoiminta.

18.D:
- uusien jv.-, tyk.- ja ps.-muodostelmien ilmestyminen rintamalinjan läheisyyteen, ennenkaikkea seuraaviin asutus- ja kasarmi-keskuksiin: Siestarjoki, Tarkovka, Lahti, Levasovo, Parkala, Jukki, Haapakangas, Tipuna, Sierattala, I. Sertolovo (Sierattalasta 2 km. lounaseen), Alosaari sekä ulkomajoitukseen pääteitten läheisyydessä,
- lento- ja ilmamihinlaskumuodostelmien ilmestyminen Leningradin pohjoispuolisille kentille; lentotoiminnan vilkastuminen ja kohdistuminen rintamalinjaa ja selustassa olevia sotilaallisia kohteita.

Lähde: Lähde: III Armeijakunta, Esikunnan operatiivinen osasto (osasto 2), Salainen kirjeenvaihto, lennätinsanomien ja tilannekatsaukset, 1944, T-17788/6, KA.

ESIMERKKI ARMEIJAKUNNAN TIEDUSTELUSUUNNITELMASTA

Liite 6
16.7.1942.

SALAINEN

III ARMEIJAKUNNAN ESIRUNTA
Toto II

Tiedustelusunnitelma.
(Kartta 1:100,000)

Tiedustelun kohteet	Suorituselimet	Ilmoitustapa	Määrä- aika	Tulokset
A. Vihollinen.				
1. K-K-järven ympäristön joukot, niiden sijoituspaikat ja vahvuudet. Erikoisesti vih.varmistusosastot K-K-järven eteläpuolisessa maastossa (Raskovaara, Kakkilahihti, Kakkivaara, Luusalmi).	Pohjoispuoli: Tsto II: ilmatiedustelu, vankikuulustelu-, asiakirjajm. tiedot. 3.D: vankikuulustelu-, asiakirjajm. tiedot. Vesitie suoritettava väkivaltainen tiedustelu. Itäpuoli: Tsto II: ilmatiedustelu, ilmakuvat, vankikuulustelu, asiakirjat.	Pohjoispuoli: 3.D:n kirjallinen selostus. Tsto II:n yhteenveto. Itäpuoli: Tst.os.l:n (3.D:n) kirjallinen selostus. Tsto II:n yhteenveto	5.8. 10.8. 1.8. 5.8.	
2. Uurnasaarissa oleva vihollismiehitys. Varustukset, aseet.	Tsto II: ilmatiedustelu, ilmakuvat, vankitiedot. 3.D: maatähystys.	Yhteenveto Kirjallisesti lauantaisin	10.8. 25.7.-	
3. Vihollisen reservit (Uhtua -	Tsto II: ilmatiedustelu, ilmakuvat, vankitiedot, asiakirjat. 3.D: vankitiedot, tähystys, asiakirjat.	Yhteenveto Kirjallinen selostus	10.8. 5.8.	
4. Vihollisen tykistö. Millä osilla pystyy tulittamaan Uurnasaariin ja K-järven etelärannalle. Paljonko ampuu tähän suuntaan. Kuinka nopeasti pystyy siirtämään tykistön tähän suuntaan.	Tyk.os./III AKK:n toimesta.	Kirjallinen selostus.	10.8.	
5. Vihollisen liikennevälineet K-järvellä (laivat, moottoriveneet, ponttoonit, veneet).	Tsto II: ilmatiedustelu, vanki-, asiakirjajm. tiedot. 3.D: maatähystys.	Yhteenveto Kirjallisesti lauantaisin	10.8. 25.7.-	

- 2 -

Tiedustelun kohteet	Suorituselimet	Ilmoitustapa	Määrä- aika	Tulokset
6. Vihollisen ilmatoiminta K-järven ympäristössä. (Millaiset koneet, milloin ja missä).	It.tsto/III AKK:n toimesta. Ilmatiedustelu.	Kirjallinen yhteenveto. Yhteenveto.	10.8. 10.8.	
B. Etanemiasaika.				
1. Tie Korpijärvi - Jyväskylä - Enoneu. Kunto ja mahdollisuudet sen parantamiseksi rakkaampea liikennettä kestäväksi.	Pion.tsto/III AKK:n toimesta.	Kirjallinen selostus.	1.8.	
2. Vesitie Jyväskylä - Enoneu. Minkälaiset mahdollisuudet ponttonien ja moottoriveneiden kuljettamiseen Ylä-K-järven - Ala-järven välistä josta pitkin.	3.D ja Pion.tsto/III AKK. Tsto II: ilmatiedustelu.	Kirjallinen selostus. Yhteenveto.	1.8.	
3. Joukkojen laastuspaikka Enoneu - maastossa. (Uurnasaarilta ja K-järven pohjoispuolelta tapahtuva vihollistähystys, ilmatiedustelu, kuulohavainnot.	3.D ja Pion.tsto/III AKK. Tsto II: ilmatiedustelu.	Kirjallinen ehdotus. Edellisen tarkistus ja oma ehdotus.	5.8. 10.8.	
4. Vietiedustelu Enoneu - (Ala-järven Kyliä ?) - Luusalmi. Edullisin suunta, paljonko työvoimaa tarvitaan, kaivoko rakentaminen kestää ajoneuvotieksi.	Pion.tsto/III AKK.	Kirjallinen selostus.	5.8.	
5. Luusalmen ylitysmahdollisuudet. (Syökäyvenet, silta ?).	Pion.tsto/III AKK. Tsto II: ilmatiedustelu, ilmakuvat.	Kirjallinen selostus. Yhteenveto.	5.8. 10.8.	
6. Luusalmelle johtavat tiet. Teiden kunto, liikenne niillä.	Tsto II: ilmatiedustelu, ilmakuvat. 3.D: kaukopartiointi.	Yhteenveto. Kirjallinen selostus.	10.8. 10.8.	

SALAINEN

Luku 7.

Tähtäytysasema: 81 (tai nimitys)
 Asettanut: S. J. R. 11
 Paikka: Hakkarakukku
 Päällikkö: alik. N.

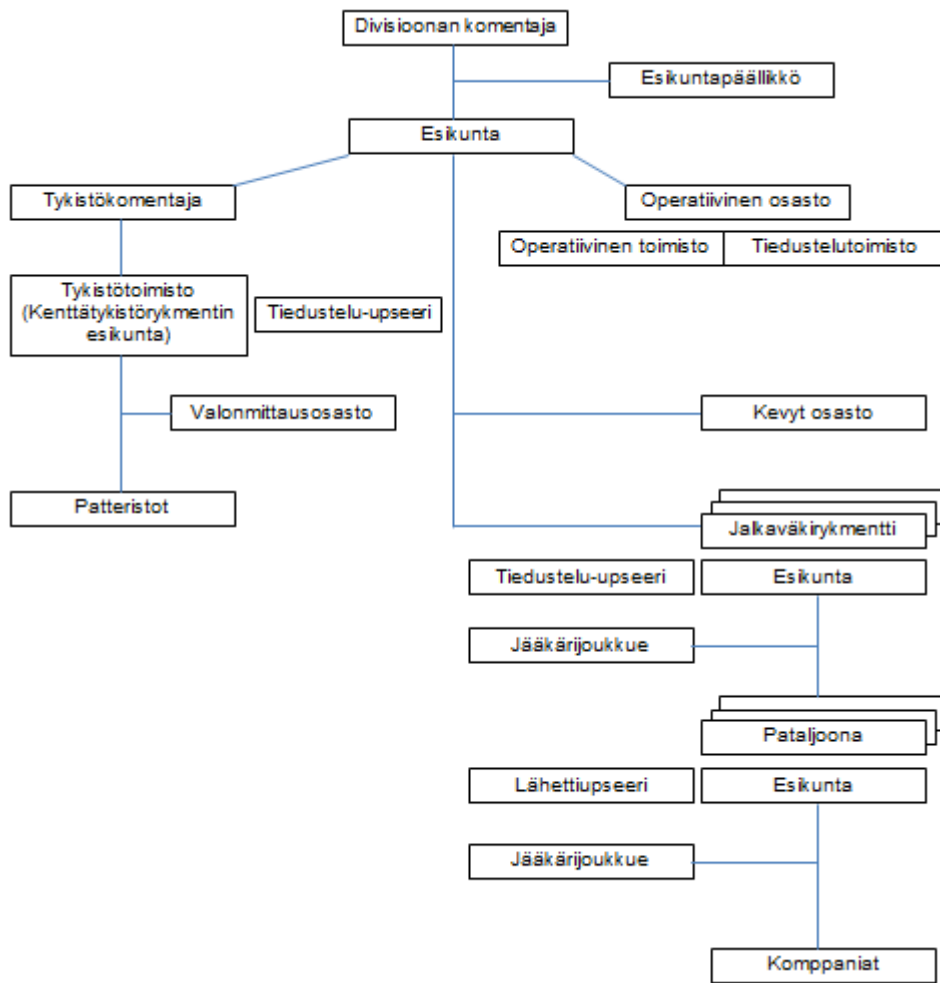
Esimerkki tähtäytshavaintokirjeestä.

Päivämäärä	Tähtäytshetki	Havainto- klo (klo)	Tähtäytetty paikka (pohjoisnolaluku, etäis- yys, selitys)	Havainnot	Huomautukset (toimen- piteet, sää jns.)
21.9.48	Korpr. Mikkelä stm. Honka	8.05	18-00, 500 m "Munakukku- lan pohjoispää.	Ajoneuvojen kolina.	Tihkusade, näkyvääsyy huono.
"	"	7.30	27-00, 700 m. Ryssänkukku- lan edessä oleva metsikkö.	Ryhmiä vihollisia liikehti kuk- kulalla.	Ilmoitettu suullisesti kompp- päällil:lle klo 8.15.
"	"	8.45	18-00, 200 m. tsh. paikan edessä oleva metsikkö.	Metsikön reunassa havaittu 2 tähtäytshäkkiä.	Ilmoitettu puhelimitse kompp- päällil:lle klo 9.05.
"	"	9.00	17-00, 400 m. Metsälinja.	Kolme vihollista kulki k:in kanteen metsälinjan poikki.	"
"	Stm. Karhi stm. Nurkka	9.50	14-00, 300 m. Uhtuan tie.	Tien suunnasta kuului telaket- jun häntä muistuttava kolina.	Ilmoitettu puhelimitse kompp- päällil:lle klo 9.55.
"	"	11.20	22-00, 250 m. Ryssänkukku- lan edessä oleva metsänie- meke.	Vihollisen kk. ampunut muuta- mia sarjoja niemekkeestä.	Ilmoitettu puhelimitse kompp- päällil:lle klo 11.30.
"	"	11.45	"	Oma krh. tuli vaientanut vi- hollisen kk:n.	

Tarkastanut: 21.9. klo 20.50: Luutn. N.N. (kompp.pääll.)

Lähde: III Armeijakunta, Esikunnan operatiivinen osasto (osasto 2), Salainen kirjeenvaihto, lennätinsanomien ja tilannekatsaukset, 1944, T-17788/6, KA.

DIVISIOONAN TIEDUSTELUJOUKOT

Kuva: Timo, Jaakko 2019.

YLILUUTNANTTI TIMON PRO GRADU -TUTKIELMAN
ESIMERKKI DIVISIOONAN KÄSKYSTÄ

LIITE 5 1(4)

19. Divisioonan Esikunta
Osasto 2
KDN: c 438 III/sal.

14.7.41.
29 ES/MP

IV Armeijakunnan Esikunta	
Saapunut <u>15.7.41.</u>	Saar. I. N:o <u>131.</u>
KD N:o <u>III</u>	

Divisioonan käsky

uudelleen ryhmittymisestä hyökkäykseen jatkamista varten.

(Kartta 1:100.000, lehti Runkeala)

- Vihollinen: Pansun maastossa vihollinen tekee vastarintaa. Vihollisen partiointia todettu erikoisesti tien Mustalampi - Niinisyrjä ja siitä kaakkoon suunnassa. Niinisyrjästä Jaakkiman suuntaan todettu vilkasta liikennettä, mm. on kuljetettu tykkejä. Havakkamäki "mäki" kohdalla luja puolustus. Yleensä on todettu vihollisen käyttävän puolustuksessa verraten runsaasti krh.tulta. Vihollisella on ollut eturinteessä hirsistä tehtyjä pesäkkeitä, mutta betonikorsuja ei ole todettu etumaastossa. Sotavangin kertoman mukaan ei Jaakkimasta Matkaselkään ole betonikorsuja.
- AK jatkaa hyökkäystä entisellä tehtävillä.
- Divisioona ryhmittyy pääosin alueelle Niinisyrjä - siitä kaakkoon - sane "Hiirelänjoki" ja siitä etelään olevat harjanteet jatkaakseen hyökkäystä entisellä tehtävillä Matkaselkään haltuurottamiseksi.
Oikealla Pyhäjärven eteläpuolella: 2.Divisioona 14.7. toistaiseksi paikalleen linjalla Tyrjä - Iso-Iijärven eteläpää - Ristilahden pohjukka, valmistautuen hyökkäämään pääosin suunnassa Tyrjä - Akkaharju sekä osin Lahdenpohjan suuntaan ensi tavoitteensa reutatie.
Vasemmalla: 7.Divisioona 14.7. linjalla Matkulampi - Törisevä - Hillinkisuo R - piste 121, Matkaselkä R:stä n. 1 km pohj. - Pitkänsillansuo - Kirkkolahden luoteispuoli. Jatkaa hyökkäystään pääosin Pirttipohjaan, osin Matkaselkään.

4. Ryhmitys ja tehtävät:
Tst.os. Juva ryhmittyy alueelle Hiirelänjoki "joki" -
 siitä n. 2 km etelään valmistautuen hyökkäämään ottaak-
 seen Matkaselän.
Tst.os. Laurila (p. I P ja yksi tyk.joukkue) ryhmittyy
 alueelle sama Hiirelänjoki - siitä n. 1 km koilliseen,
 valmistautuen hyökkäämään ottaakseen Jaakkiman lounasta
 ja etelästä.
Tst.os. Ratin ryhmittyy Välivaaran maastoon valmiina ote-
 nemään Jaakkiman suuntaan liittyäkseen eri käsillä tst.
 os. Laurilan Jaakkimaa vastaan suunnattavaan hyökkäykseen.
Divisioonan reserviksi kootaan I/JR 16 + yksi tyk.joukkue/
 JR 16 Niinisyrjän luoteispuoliseen maastoon. Käyttösuun-
nat: etelä, kaakko tai itä.
Kev.os. 18 Mustalamesta n. 1 km kaakkoon. Todennäköisin
käyttösuunta: Kangaskylä - Keulamo.
 (Tarkemmat ryhmitysalueet ilmenevät peitepiirroksesta
 liite N 1.)
 Ryhmitykseen oltava loppusuoritettu 15.7. klo 20
 mennessä.
5. Tst.os. Rückmanin entisellä kaistalla tst.os. Koskenmies
 (Lt.P 11, Lt.P 12, "II/KTR 10 ja vahv. Rajajääk.K) puo-
luksessa.
Tst.os:n tiedustelusta ja yhteyden otosta oikealla ole-
 vaan naapuridivisioonan käsketään erikseen.
6. Tiedustelu:
Tst.os. Juva tiedustele Keulamon ja Matkaselän suuntaan.
Tst.os. Laurila ulottaa tiedustelunsa Matkaselkä - Jaak-
 kiman väliseen maastoon.
Tst.os. Ratin tiedustele Jaakkiman suuntaan.
Jatkava kosketus viholliseen kaikkialle (myös varmistus-
 osastot) pidettävä.
7. Varmistus:
Tst.os. Vasaman kaistan varmistuksen ottaa vastaan SÄy-
 neenkylään koottu 43.RajaK:sta muodostettu tst.os. Pont-
inen. Varmistuksen painopiste Turkkilammen länsi- ja
 itäpuolisessa maastossa, missä ulotettava purolinjalle
 asti.
Rintamavastuu siirtyy majuri Vasamalta luutnantti Pont-
 tiselle 14.7. klo 20.

- 3 -

I/JR 16 varmistaa Niinisyrjään n. 1/2 kiv.komppin +
kk.joukkueen vahvaisin voimin ulotteen varmistuksen pu-
rolinjalle Niinisyrjään koillispuolelle sekä asettaa
varmistusosaston (Jääk.joukkue + kk.joukkue) harjanne-
maastoon Hiirelänjoki "joki" sanasta n. 2 km etelä-
lounaseen (ks. poitepiirros).

8. Tykistö:

Rask.Patq 14 (150 H/40 - kalusto) komentojana majuri
Svendelin alistettu divisioonalle 12.7. illalla.

Erill.Ptri 155 K/77 alistettu 13.7. divisioonalle, pääli-
likköinä kapteeni Elomaa (kaksi tykkiä tullut perille
13.7.).

Tykistön taistelujaoitus ja tehtävät: Liite N:2 mukaan.

9. Ilmavalvonta kuten 19.DE:n käskyssä N 92/III/2.7.41.

Ilmatorjunta:

II/141,Kev.it,Ptri Kiteen Pajarinmäen maastossa. Val-
mistautuu eri käskyllä siirtymään Matkaselän tien suun-
taan, - I/266.it.KKK Kiteenlahti K:sta n. 2 km pohjoiseen.

II/266.it.KKK Ruunamäki n:stä n. 1 km etelään.

266.it.KKK joukkueet valmistautuvat eri käskyllä siir-
tymään Matkaselän tien suunnassa.

I/141.it.KKK Kiteenlahti i:stä n. 2 km etelään.

II/141.it.KKK Ruote-Aholen maastossa.

141.it.KKK:n joukkueet valmistautuvat eri käskyllä
siirtymään tien Mastalampi - Niinisyrjä suuntaan.

10. Pioneerit:

1./Pion,P 30 edelleen alistettuna tst.os. Juvalla.

3./Pion,P 30 p. yksi joukkue)alistetaan tst.os. Lauri-
lalle.

I/3,K alistetaan tst.os. Ratialle.

2./Pion,P 30 koetaan div:n pion.reserviksi

- kompp. (p. yksi joukkue) Ruunamäkeen.

- I joukkue Niinisyrjään.

EM N 1 liitteessä N:3.

11. Viestiyhteydet:

Div:n nykyinen puh.verkko täydennetään VP 28 toimista
seureaville uusille rakennelmilla:

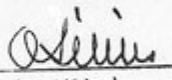
a. Viestirunko Mastalammilta - Niinisyrjään 2/2 K jeh-

- 4 -

tons.

b. Viestihäät: (kerta 1:20.000)

- № 1 Niinisyrjä - Polkoset - tst.os. Laurila
 № 2 Niinisyrjä - Matikainen (koill.)-tst.os. Juva
 № 3 Niinisyrjä - Korhola - I/JR 16
 № 4 Kiteenlahti (Laine) - Jaskkimentietä - Väli-
 vaara - tst.os. Ratin.

Kev.os. 18 yhtyneenä edelleen Lentikon keskuksen.c. Viestikeskus (Pello) Niinisyrjä - Kostamo K:sta n.
500 m etelään. Miehitys 1 + 3 ja vikapartio 1 + 8.d. V.ker.p (Paavo) Muatlampi g 350 m pohjoiseen. Läh-
eisydessä suuntakilpi, jossa nimi Paavo. Miehity-
s: kapt. Riihimäen, luutn. Toivonen, vänr. Swanljung
+ 6 lähettäjä + rad.asema (1 + 3).Radioyhteydet entiset. Lisäksi div.esikin - tst.os.
Juvan yhteys varmistetaan yhdellä B-asemalla. - Jos
poh.yhteys vioittuu, pitävät tst.osesot rad.linjallaan
jatkuva kuuntelu.12. Huolto:EM № 2 liitteenä № 4.13. Sitten komentopöytä entisessä paikassa.Divisioonan komentaja:
eversti mork. H. E. Hannuksela.Esikuntapäällikkö:
majuri
(O. Lilius)Jakelu:

Op. A +
 Tst.os. Penttinen,
 Tst.os. Ratin,
 I/JR 16,
 Rask.Psto 14,
 Tst.os. Penttinen ja
 It.yhdysupseeri.

Lähde: VII Armeijakunta, toimisto III, SPK-4744, KA.

ESIMERKKI DIVISIOONAN TIEDUSTELUKÄSKYSTÄ

6. DIVISIOONAN ESIKUNTA
Operatiivinen osasto
N:o 223/II/9 b sal.

S A L A I S T A

2.3.44.
10/EL/10.

Tiedustelukäskey.
-----

1. Vihollinen.

Ilmatiedustelu ja maatahystyksen avulla on todettu vihollisen puolella tavallisuudesta poikkeavaa toimintaa. Passiiviseen toimintaan, ehkä joukkojen poisvientiin viittaavista havainnoista mainittakoon:

- vih. on lopettanut aikaisemman vilkkaan partioinnin melkein kokonaan;
- se on lähennyt varustelutyryhmiä etulinjassa. Kenttätyöt olivat välillä melkein pysähtyneissä;
- 22.2. havaittiin n. 4 konetta ja 30 ajoneuvoa marssivan Viir-taisista metsäkyliin ehkä kuormattaviksi sinne samanaikaisesti saapuneisiin jumiin.

Toisaalta antavat tiedustelu- ja tähytystulokset selvän aktiivisen toiminnan valmisteluihin viittaavan kuvan. Näistä mainittakoon:

- lukuisat taisteluharjoitukset, joissa ev.tiedon mukaan harjoitellaan pääasiassa hyökkäystaistelua;
- kanavan itäpuolelle rakennetut 3 järeätä siltaa;
- lukuisat todetut ups-ryhmät, jotka ovat tähytelleet etulinjassaan ja joiden käyttäytymisestä on tehty johtopäätöksiä, että ne ovat uusiin joukkoihin kuuluvia;
- moottoriajoneuvoliikenteen vilkastuminen pimeän aikana sekä lukuisat kylissä todetut valot ja jotkut muotioalueet;
- puolustustaistelussa harvinaiset poro- ja koira-valjakot;
- vihollisen ilmatiedustelun vilkastuminen.

Lisäksi on 21.Pr:n laakolla todettu selvästi vaihtoon viittaavaa liikehtimistä 24.2. sekä tavallista vilkkaampi rintaman suuntainen liikehtiminen (etupäässä itänpäin), joka saattaa merkitä ryhmitysmuutoksia.

2. Rykmentit (vast.) selvittävät ensi tilassa yhteistoimin lohkoiltaan olevien tykistöosastojen kanssa:

- onko vih:n etulinjassa häkettäin tapahtunut muita vaihtoja kuin divisioonien (prik:n) ja rykmenttien tavannuksiset sisäiset vaihdot?
- onko tykistön ryhmityksessä tapahtunut muutoksia?
- mitä laatua ovat vih:n etulinjassa nykyään suoritettavat kenttätyöt?

3. Tätä varten käsketään viipymättä

a) Tehostamaan tähytystä lohkoilla kiinteässä yhteistoiminnassa tykistön kanssa ja on se ulotettava mahdollisimman syvälle vih.-aseisiin. Aukottoman tähytysverkon aikaansaamiseksi on lohkojen komentajien sovittava tähytyselinien yhteistoiminnasta (saunakohdat). Tehtävänä on erikoisesti selvittää vih:n varustustöiden laajuus, laatu ja luonne. Liikenne etulinjassa, sen suunta ja yksityiskohtainen kulku. Valoilmiöt pimeän aikana. Divisioonan lohkon vastassa olevan läänisen itärannan ja saarten liikenne sekä moottorirekikokontien mahdollisesti tapahtuvat keskitykset ja rekien liikenne.

- 2 -

b) Partioitua on viipymättä tehostettava ja pyrittävä ennen kaikkien ottamaan vankkeja. Vankien sieppaaminen ja partiointi on suoritettava pienillä partioilla, joiden valmentautumiseen ja yritysten suunnitteluun on kiinnitettävä erityistä huomiota. Joukkueen tai sitä suurempien osastojen käyttö vankien sieppaamiseen tai väkivaltaiseen tiedusteluun saa tapahtua vain divisioonan komentajan luvalla.

c) Tykistön valon- ja lämmittäuselinien on selvitettävä vihin mahdolliset uudet patterit tai vanhassa ryhmityksessä tapahtuneet muutokset.

4. Siirtymisen tehostettuun tiedusteluun on tapahtuttava viholiisen huomautta ja samoin on tähtystys suoritettava huomiota herättämittä.

5. Ilmatiedustelulla selvitetään AKE:n toimesta liikenne vihin takanaoston rautia- ja maanteillä sekä vihin sillanrakennustyöt. Tiedustelutulokset jaetaan niitä koskeville joukoille viipymättä. Jk.osastot saavat myös itse esittää ilmatiedustelupyynnön 6.DE:n tsto II:een.

6. Ilmoittaminen: Märkäkaikaisilmoitusten lisäksi tekevät jk.osastot viikottain sunnuntaihin mennessä yhteisvedon tärkeimmistä tiedustelu- ja tähtystyshavainnoistaan ja lähettävät sen DE:n tsto II:een. Tuloksissa tulee ilmetä jk.osaston oma päätelmä ko. havainnoista, jos se ainakin on mahdollista.

K ä a k y s t ä :

Esikuntapäällikkö V. Karanko
Everetiluutnantti V. Karanko.

J a k e l u :

JR 12	1 kpl.	Op.os:n päällikön vs.	<u>O. Lampinen</u>
JR 33	1 "	Majuri	<u>O. Lampinen.</u>
III/JR 12	1 "		
Er.P 1	1 "		
Tyk.kom.	3 "		
Pion.kom.	1 "		
V.kom.	1 "		
Op.os./6.DE	1 "		
<u>Yhteensä</u>	<u>10 kpl.</u>		

Lähde: 6. Divisioona, Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8016/2, KA.

ESIMERKKI DIVISIOONAN TIEDUSTELUSUUNNITELMASTA

4. DIVISIOONAN ESIKUNTA
Operatiivinen osasto
N:o 977/II/38 sal.
2. Kpk. 1800.

SALAINEN

ARMEEJÄRJYKSEN ESIKUNTA
N:o 1178/II/203
Säilytys: 69.44 u.k.

18.8.44.
5/WR/LL.

4. Div. tiedustelusuunnitelma 15.8. - 31.8.44.

Suorittaja	Suoritus- aika	Tiedusteltava maastokohta kohde	Suoritustapa	Haluttu tieto	Milloin ilmoitus	Huomautuksia
JR 5	15.8.-20.8.	Kytösaari	Vesistön ylittäminen uiden ja veneillä il- man tulivalmistelua.	Saaren haltuun- otto ja vangin- sieppaus.	Heti suorituk- sen jälkeen, vaja-ilmoitus tehtävä.	Suoritettu 18./19.8 (vanha J.R. 74/115.0)
JR 25	16.8.-21.8.	Männikkösuon pohjoinen saareke.	Väijytyspartio pime- ässä saarekkeeseen johtavan yhteyden varten.	Vangin sieppaa- minen.	- " -	Kuuntelutulos- ten perusteella saatu tietää, että saarekkees- tä voi liikkua vain pimeänä aikana.
JR 25	16.8.-23.8.	Metsäniemeki p=4772 i=3840.	Väijyttäminen.	Niemekkeessä to- detun kuulovarti- on sieppaa- minen.	- " -	
JR 5 + kauko- partio	16.8.-20.8.	Karisaaresta etelään oleva peltoaukea.	Tiedustelupartioilla pimeän aikana.	Etenemismahdelli- suudet peltoauke- alla, ansoituk- set, kuulovarti- opaikat vangin- sieppausta ja kaukopartiota varten.	- " -	Valmistelut kavonpartio- ta varten
JR 5	20.8.-31.8.	Kookinkanavan koillispuolei- nen niemeki.	Kanavan ylittäminen kahlasamalla ja väi- jytyksen järjestä- minen.	Vangin sieppaa- minen vihollisen työtöissä pime- änä aikana kuu- lovartion nie- mekkeeseen.	- " -	

- 2 -

Suorittaja	Suoritus- aika	Tiedusteltava maastokohta kohde	Suoritustapa	Haluttu tieto	Milloin ilmoitus	Huomautuksia
JR 5	20.8.-31.8.	Kavantniemi, rau- tatie ja Salo- järven välinen maasto.	Väijytyksen järjes- tämisen pimeän ajak- si vihollispartioi- den liikkumisas- toon.	Vangin sieppaa- minen ja asia- papereiden hankkiminen.	Heti suori- tuksen jäl- keen, vajan- ilmoitus teh- tävä.	
JR 5	20.8.-31.8.	Karisaaresta etelään oleva peltoaukea.	Pimeänä vuorokauden aikana suoritettava sieppaaminen.	Vanginsieppaus, mikäli kuulovarti- oita peltoalla todetaan.	- " -	
JR 5	20.8.-26.8.	Torongin maasto.	Salojärven ylittämi- nen ilman tulival- mistelua.	Vanginsieppaus.	- " -	
JR 25	22.8.-31.8.	Männikkösuon poh- joinen saareke.	Väkivaltainen siep- pau pimeänä vuoro- kauden aikana saa- rekkeen takaa.	Vanginsieppaus ja asiapapereiden hankkiminen.	- " -	Suoritetaan sii- nä tapauksessa, ettei kohdassa 2 mainittu siep- pau onnistu.
JR 25	23.8.-31.8.	Metsäsaareke p=4750; i=3840.	Ilman tulivalmistelua ylittäen suori- tettu sieppaami- nen.	Vanginsieppaus.	- " -	
JR 5	16.8.-26.8.	Torongin, Koo- kinkanavan nie- mekkeen, Kavant- niemen sekä Ka- risaaresta ete- lään olevan pel- toaukean maasto.	Tähytys.	Vihollisen tuli- aseiden ja var- tiopaikkojen sijoituksen to- teaminen tulevaa toimintaa sil- mälläpitäen.	Päivittäis- ten tilanne- ilmoitusten yhteydessä.	
JR 25	16.8.-31.8.	Inhantalanjärven koillispuolella oleva saareke ja metsäniemeki se- kä Männikkösuon pohjoinen saare- ke.	Tähytys.	- " -	- " -	

T-8480/5

- 3 -

Suorittaja	Suoritus- aika	Tiedusteltava maastokohta kohde.	Suoritustapa	Haluttu tieto	Milloin ilmoitus	Huomautuksia
<u>Kauko- partio</u>	31.8. -	Suoritustavan ja kohteen määrittely tarkkana suunnitelmana, joka laaditaan Karissaaren et. puolella suoritettujen tiedustelujen jälkeen. Myönteisessä tapauksessa kohdassa 7 JR 5:lle käskettyä vanginsieppausta ei suoriteta.				

K ä s k y s t ä :

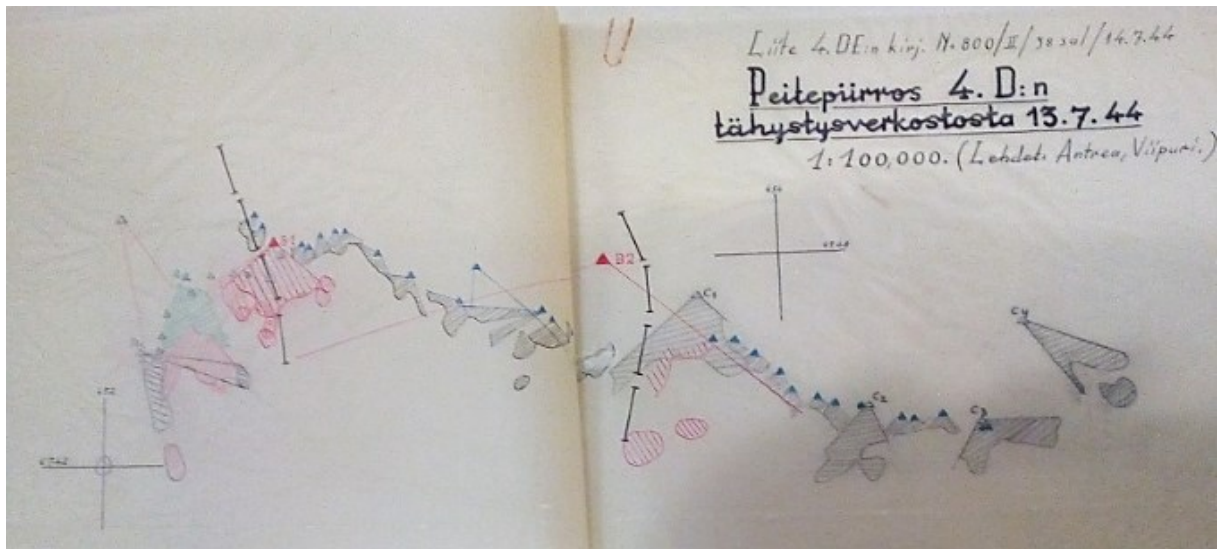
Jakelu:
JR 5
JR 25
KTR 1
Teto II/IV ARE (tied.)
Teto II/4.DE (")

Opos:n päällikön p.o.
Ratsumestari merk. OLLE HARJAPÄÄ.

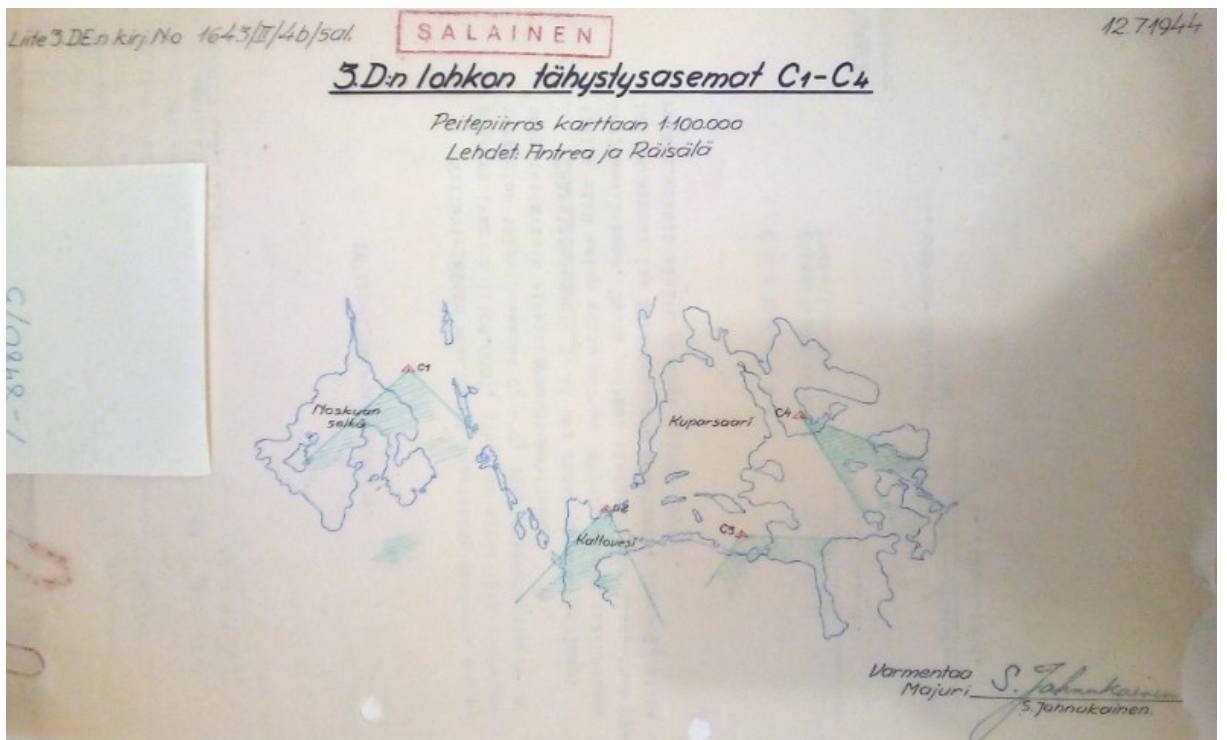
Teto II:n päällikkö
Kapteeni *N. Riuttala*
N. Riuttala.

Lähde: Kannaksen Ryhmä, Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8480/5, KA.

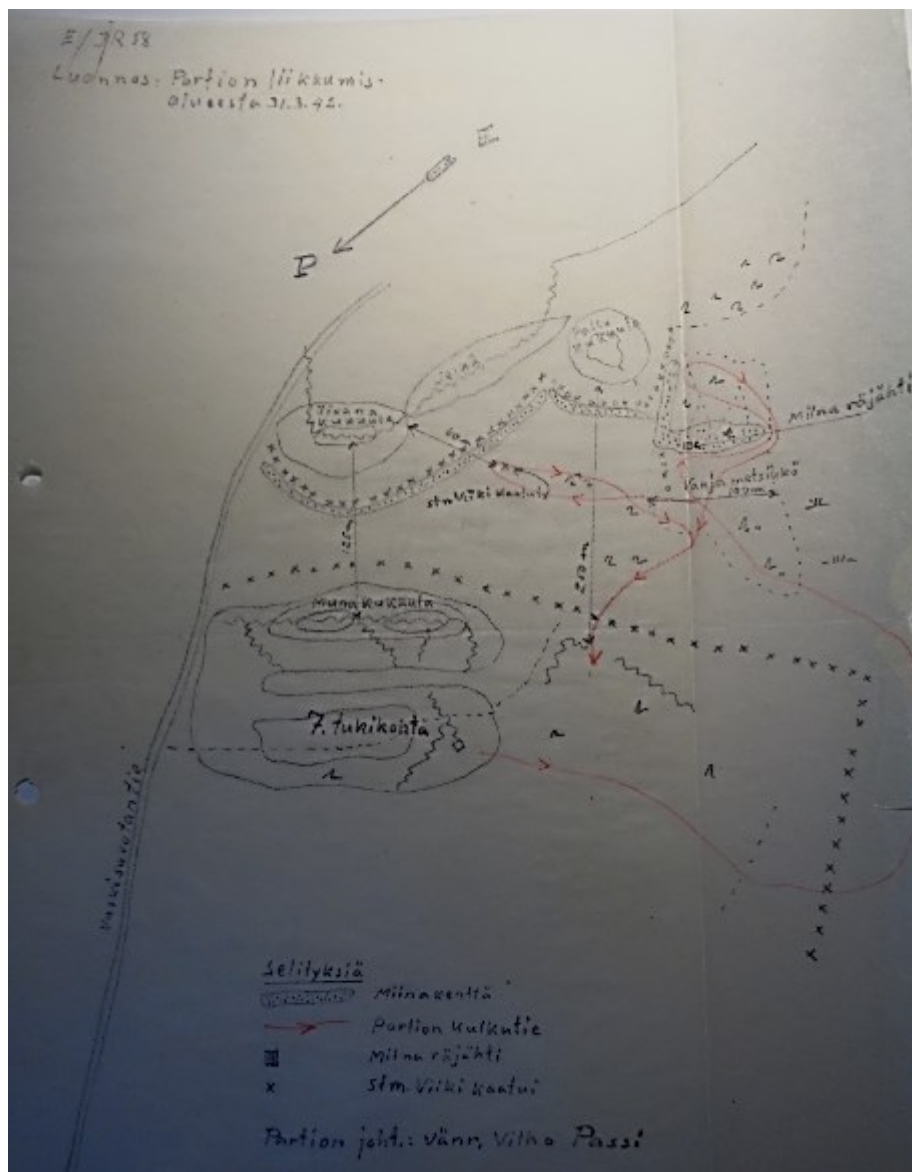

Lähde: Kannaksen Ryhmä, Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8480/5, KA.

Lähde: Kannaksen Ryhmä, Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen kirjeenvaihto, 1944, T-8480/5, KA.

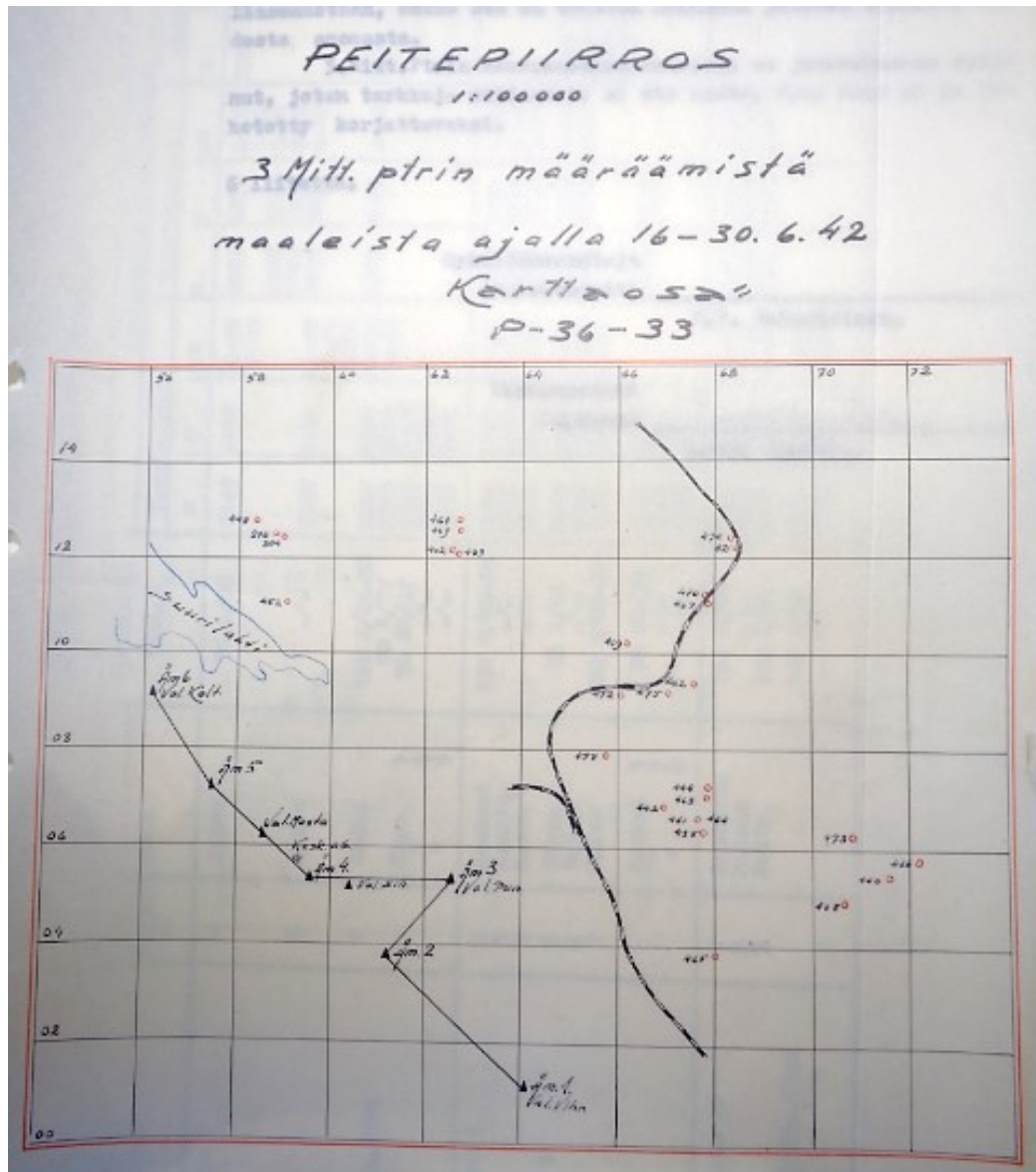
ESIMERKKI TIEDUSTELUPARTION LAATIMASTA LUONNOKSESTA

Lähde: 2. Divisioona, Esikunnan tiedustelutoimisto (toimisto II), Salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, 1942, T-1689/10, KA.

ESIMERKKI MITTAUSPATTERIN RYHMITYKSESTÄ JA MÄÄRITTÄMISTÄ
MAALEISTA

Kuvassa kolmiolla on merkitty valon- ja äänenmittausasemat, mitkä on yhdistetty mittausrintamaksi niiden välille piirretyillä janoilla.

Lähde: 4. Divisioona, Esikunnan tykistötoimisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1942, T-5076/6, KA.

ESIMERKKI PUHELINKUUNTELUJOUKKUEEN KOKOONPANOSTA

Liite N 1 III Armeen kirj. N 1974/III/Sb.sot./S.G.1944.

Kuuntelujoukkue (Kuunt.j.)

	Lautn. t. Ylik.	Väsp.	Ylik.	Kors.	Alik.	H	Yht.	VAVM	VAVN	VALK	Erson.
Joukk. joht.	1						1				
Joukk. varajoht.		1					1				
2 puh.kuunt. ryhmä			1		1	6	8	2			Venäjinkielen taitoisia
1 rad.kuunt. ryhmä				1		3	4			2	"-
1 meesähkötyö- kuunt.ryhmä				1		3	4	1			Sähkötyötaiteen
1 meesäkuun- teluryhmä					1	3	3		2		
Yhteensä	1	1	1	2	2	14	21	3	2	2	

Lähde: III Armeijakunta, osasto 2, sotapäiväkirjan liitteitä 1.1.–31.7.1944, SPK-4291, T-17787, KA.